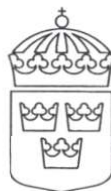

Riksdagens protokoll

1992/93:113

Onsdagen den 19 maj

Kl. 9.00 – 17.20

Protokoll
1992/93:113

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 13 maj.

2 § Hänvisning av ärenden till utskott och beslut om förkortad motionstid

Föredrogs och hänvisades
Proposition
1992/93:229 till utrikesutskottet

Motionerna
1992/93:N62 och N63 till näringsutskottet

Beträffande proposition 1992/93:229. Ändring i lagen (1971:176) om vissa internationella sanktioner, m.m. hade regeringen föreslagit att riksdagen skulle besluta att motionstiden för denna proposition förkortades till sex dagar.

Kammaren beslöt förkorta motionstiden till att utgå måndagen den 24 maj.

3 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 12 maj

Företogs till avgörande skatteutskottets betänkande 1992/93:SkU28, lagutskottets betänkande 1992/93:LU46, utrikesutskottets betänkanden 1992/93:UU22 och UU29 samt näringsutskottets betänkande 1992/93:NU29 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 109).

Skatteutskottets betänkande SkU28

Mom. 3 (uppgiftsskyldighet för betalningsförmedlare)

Utskottets hemställan bifölls med 158 röster mot 119 för reservationen av Lars Hedfors m.fl. i motsvarande del.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande LU46

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande UU22

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande UU29

Utskottets hemställan bifölls.

Näringsutskottets betänkande NU29

Mom. 1 (ändringar i kärntekniklagen)

Utskottets hemställan bifölls med 264 röster mot 20 för reservationen av Bengt Dalström. 6 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

Meddelande om samlad votering

Talmannen meddelade att utrikesutskottets betänkanden UU13, UU19, UU26, UU27 och UU32 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

4 § Sydafrika

Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1992/93:UU13 Sydafrika (skr. 1992/93:145 och 1992/93:204).

Anf. 1 LARS MOQUIST (nyd):

Fru talman! När jag skrev en motion i mars i år med anledning av regeringens skrivelse om avskaffande av handelsförbudet mot Sydafrika var det min tredje motion i ämnet sedan jag kom in i riksdagen hösten 1991. Det är därför med tillfredsställelse jag noterar att regeringen nu avser att i en nära framtid upphäva handelsförbudet och vissa andra sanktioner mot Sydafrika.

I regeringens skrivelse står ingenting om när handelsförbudet skall upphöra. Statsrådet Ulf Dinkelspiel framhöll nyligen i en interpellationsdebatt i riksdagen att man avsiktligt och med hänsyn till det känsliga politiska läget inte angivit en viss tidpunkt. Man avsåg emellertid att fortsätta med en liberal dispensgivning till dess att sanktionerna hävts.

Låt mig rekapitulera den svenska sanktionspolitiken. Sedan år 1965 gäller för Sydafrika ett förbud mot exportkreditgarantier. Den 4 november 1977 införde Sverige efter beslut av FN:s säkerhetsråd ett vapenembargo mot

Sydafrika. Embargot skärptes år 1985. Ett förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia infördes den 1 juli 1979. Lagen skärptes år 1985. Den 1 april 1990 upphävdes lagen gentemot Namibia. Under år 1985 utfärdade regeringen rekommendationer om begränsning av handel och sjöfart med Sydafrika samt om begränsningar inom kulturens och vetenskapens områden. Den 1 oktober 1987 infördes förbud mot handel med Sydafrika och Namibia. Förbudet upphävdes den 1 april 1990 gentemot Namibia. Viseringsrestriktioner gäller för sydafrikanska medborgare. Bojkottåtgärder från kommuner och landsting har kunnat ske med stöd av särskild lag.

Sverige är otroligt. Vårt land var det första industriland som införde ekonomiska sanktioner genom förbudet 1979 mot nyinvesteringar i Sydafrika. Den dåvarande folkpartistiska minoritetsregeringen får ta åt sig den tvivelaktiga äran av att ha bakbundit våra svenska Sydafrikaindustrier under 13 år. Riksdagen kommer enligt vår uppfattning att fortsätta att straffa svensk industri, om man inte snarast upphäver alla sanktioner.

För de i Sydafrika verkande svenska företagen kommer framtiden fortfarande att vara ovisst. Besluten om nödvändiga investeringar kommer att skjutas på framtiden. Detta anser vi vara olyckligt och felaktigt. Sverige är det land som längst upprätthållit det generella förbudet mot handel med och investeringar i Sydafrika.

Endast Sverige har numera kvar några handels- och investeringsrestriktioner mot Sydafrika. Norge upphävde som näst sista land sina sanktioner den 15 mars 1993. Men Sverige håller ut, kostar vad det kostar vill. Principerna är heliga. Socialistiska ANC skall stödjas, kostar vad det kostar vill.

Företrädare för Nationalistpartiet, Demokratiska partiet, Inkatha och det sydafrikanska näringslivet påpekar att sanktionerna måste avvecklas, inte minst med tanke på det prekära ekonomiska läget. Nämnda företrädare beskriver demokratiseringsprocessen som oåterkallelig.

Det är synnerligen angeläget att svenska företag omedelbart kan påbörja kraftfulla investeringar i Sydafrika. Dagens stora problem är den omfattande arbetslösheten i Sydafrika, som enligt färsk data berör ca 7 miljoner människor och motsvarar omkring 20 %. Problemen på arbetsmarknaden måste tacklas på ett effektivt sätt. Sverige bör lämna sitt bidrag till att minska den sydafrikanska arbetslösheten genom att underlätta svenska företags investeringar i Sydafrika.

Vi föreslår att speciella generösa ramar fastställs för exportkrediter och för EKN för att främja snabba investeringar i akt och mening att omgående ta krafttag mot arbetslösheten och att man får sådana instruktioner att svenska företag känner ett starkt stöd för investeringar i Sydafrika.

Exportrådet bör också upprätta kontor i Johannesburg med uppgift att stödja våra exportansträngningar i södra Afrika. Vi i Ny demokrati anser att det för de fattiga människorna i Sydafrika skulle vara bättre om de medel som överförs till sydafrikanska organisationer, bl.a. mer än 100 miljoner kronor till ANC, i stället utnyttjas för att snabbt starta nya investeringar i Sydafrika och dess grannstater. Därigenom skulle fler människor få ett meningsfullt arbete.

Det är också viktigt att vi någon gång främjar mera egoistiska motiv – som att verka till förmån för svensk industri. Vår industri har hamnat på efterkäl-

ken när vi envetet år efter år har vidhållit sanktionerna. Andra länder har tacksamt tagit över marknader där svenska företag skulle ha haft stora möjligheter att verka om den svenska regeringen inte hade bakbundit företagens manöverutrymmen.

Den hittills förda svenska politiken är självfallet moraliskt hedrande och har säkert inneburit en press på den sydafrikanska regeringen att avveckla apartheidpolitiken. Men vi i Ny demokrati inser inte varför den svenska regeringen till punkt och pricka skall följa ANC:s rekommendationer. Olika politiska bedömare hävdar att fortsatta sanktioner inte längre har någon effekt. Det finns däremot ett stort behov av utländskt kapital för att vända den negativa ekonomiska utvecklingen i Sydafrika. En hög arbetslöshet och en instabil ekonomisk situation försvårar demokratiseringen i Sydafrika.

Låt nu äntligen svensk industri få samma möjligheter som andra länders industrier. Fortsätt inte med denna erbarmliga dispensgivning. Smussla inte med alla dessa generösa dispenser.

Ny demokrati föreslår att regeringen omgående upphäver förordningen 1987:477 om förbud mot handel med Sydafrika samt att i samband därmed alla restriktioner, rekommendationer och lagar som införts för att förmå Sydafrika att slå in på en väg mot demokrati och från apartheid omedelbart upphävs.

Fru talman! Jag vill till sist yrka bifall till vår reservation som är fogad till betänkandet.

Anf. 2 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Det här betänkandet handlar om två olika saker. Dels hävan- det av sanktionerna mot Sydafrika, dels vårt framtida stöd till kampen mot apartheid och för demokratiseringen av det sydafrikanska samhället. .

Det är med utomordentligt stor tillfredsställelse som jag konstaterar att ett enigt utskott – om man bortser från Ny demokrati, och det gör man gärna i det här sammanhanget – står bakom betänkandet. Utskottet står bakom konstatandet att vi nu kan skönja den tid då det går att häva sanktionerna mot Sydafrika.

Sanktionerna är av gammalt datum. Redan innan vi fick lagliga sanktioner mot Sydafrika fanns det i Sverige en bred opinion som stödde kampen mot apartheid i Sydafrika. Jag deltog själv i början av 60-talet i Sveriges ungdomsorganisationers landsråds arbete med få fram en frivillig bojkott av Sydafrikanska varor.

Vid Folkpartiets landsmöte 1964 – jag är en av de få i denna kammare som deltog där – föreslog vi från ungdomsförbundets sida en svensk bojkott av sydafrikanska varor. Detta arbete drevs vidare inom socialdemokratin och inom många folkrörelser. Det var enligt min uppfattning en stor framgång när Folkpartiregeringen 1979 drev igenom en sanktionslag. Vi är mycket stolta, Lars Moquist, över den lagen. Sedermera skärptes sanktionerna mot Sydafrika.

Förtjänsten för den stora sinnesändring som sker i Sydafrika tillkommer dem som har fört kampen i Sydafrika och de många opinionsbildare och kämpar som har deltagit i det decennielånga arbetet. Jag tror inte att det

råder något som helst tvivel om att också det internationella stödet har spelat en stor roll för att apartheidregimen nu håller på att övervinnas.

De starka internationella påtryckningar som har utgått från opinionsbildare i olika länder och från FN har varit en viktig kraft som har bidragit till att också de vita i Sydafrika har förstått att deras kamp för apartheid är förlorad. Det är därför fullt naturligt att vi, när vi nu avvecklar sanktionspolitiken, med förvisning kan säga att vi har gett vårt lilla bidrag till att denna omänskliga samhällsform går i graven. Vi skall samtidigt inte glömma att mycket återstår att göra. Det är mycket långt kvar innan det sydafrikanska samhället är ett jämlikt samhälle och de svarta får demokratiska rättigheter som de i praktiken kan utnyttja.

Det här gör det helt nödvändigt att fortsätta att ge det solidariska stöd som inte minst har utgått från Sverige under flera decennier. Ett andra inslag i detta betänkande är därför att slå fast att det svenska stödet till demokratiseringen av Sydafrika måste fortsätta. Stödet kommer att fortsätta i andra former – men det måste fortsätta. Även om processen har kommit långt, är det ändå långt kvar innan apartheidsystemet slutgiltigt är övervunnet.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till hemställan i betänkandet.

Anf. 3 LARS MOQUIST (nyd) replik:

Fru talman! Jag skall fatta mig kort.

Daniel Tarschys hävdar i sitt anförande att ett enigt utskott, med undantag av Ny demokrati, vill avskaffa de nuvarande sanktionerna. Jag vill bara påpeka att Daniel Tarschys kanske tänkte på något annat, nämligen hur sanktionerna infördes. Ny demokrati fanns inte i riksdagen vid det tillfället. Vi vill avskaffa sanktionerna omedelbart. Det är det som skiljer oss åt. Annars går det att uppfatta det hela som att vi motsätter oss att över huvud taget avskaffa sanktionerna. Så är det inte. Vi vill att de skall avskaffas direkt.

Anf. 4 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Lars Moquist har helt rätt. Den skillnad som består mellan Lars Moquists parti och majoriteten i utskottet är, att Ny demokrati menar att sanktionerna kan avskaffas oberoende av utvecklingen i Sydafrika och majoriteten i utskottet anser att denna fråga är kopplad till demokratiseringen i Sydafrika.

Anf. 5 PIERRE SCHORI (s):

Fru talman! Jag instämmer i vad Daniel Tarschys har sagt, nämligen att det är glädjande att vi numera har en stark majoritet i utskottet för den svenska Sydafrikapolitiken. Vi vet vilken ståndpunkt Ny demokrati intar och skulle inta även om partiet befann sig i Sydafrika.

Det finns emellertid en oklarhet för den som läser protokollen från utrikesutskottet och riksdagen, nämligen att frågan om det framtida stödet till ANC hänskjuts till Utrikesnämnden. Där skall de närmare formerna för stödet till ANC diskuteras. Det här har sin förklaring i att det har funnits olika uppfattningar om hur stödet skall ges och om ANC över huvud taget skall stödjas under dessa omständigheter.

Vi har skapat en kompromiss som är hållbar och glädjande. Men det åter-

står fortfarande frågetecken om hur det skall gå i Utrikesnämnden. Men nu har frågan lyfts upp till partiledarnivå.

Varför är det så? Jo, Moderaterna, som från början har varit emot att ge stöd till ANC och mot sanktionerna, har fått anpassa sig till huvudlinjen, där Centern och Folkpartiet glädjande nog har anslutit sig till socialdemokratin linje. Kom ihåg att när Nelson Mandela var här i maj i fjol sade Carl Bildt att sanktionerna från svensk sida skulle hävas inom några veckor. Så blev det ju inte. Verkligheten var annorlunda.

I april i år sade regeringsföreträdare att ANC nu inte kunde räkna med stöd längre och att det skulle upphöra någon gång i sommar. Detta sade utsända personer till den sydafrikanska regeringen och dessutom till dess företrädare här i Stockholm. Vi tyckte att detta var magstarkt, eftersom diskussionen i riksdagen inte var avslutad.

Sydafrika är fortfarande ett repressivt och auktoritärt samhälle som styrs av en vit icke-demokratisk regim som har hela polis- och militärmakten och hemliga underrättelsetjänsten bakom sig. Vi har sett effekterna av detta i mord av olika apartheidmotståndare.

Nationalistpartiet, som kommer att bli ANC:s huvudmotståndare i valet, har hela statsapparaten bakom sig. Partiet får både öppet och indirekt parti-stöd från regimen.

ANC har aldrig deltagit i val. Huvuddelen av ANC:s blivande väljare är förmodligen analfabeter. Att dra in stödet till ANC vore att garantera det vita nationalistpartiet ett enormt administrativt och ekonomiskt övertag och att stärka möjligheterna för ytterlighetsgrupper och våldsverkare bland desperata svarta. Därför har vi från socialdemokratin sida med skärpa sagt att Sveriges stöd till ANC måste fortsätta till dess demokratiska institutioner finns på plats och ANC eller de olika partier som kan uppstå ur befrielse- rörelsen ANC – exempelvis Solidaritet i Polen blev ju flera partier – kan ställa upp i allmänna demokratiska val på lika villkor för alla. Då är det naturligt att avveckla det direkta, statliga stödet till ANC, men inte dessförinnan.

En som verkligen känner förhållandena i Sydafrika mer än någon annan i detta land är Gunnar Helander. Han väckte egentligen opinionen i Sverige och Norden för vad som pågick i Sydafrika. Han har bott där länge. Han var vän med nobelpristagaren Luthuli. Han är domprost och är nu pensionerad. Han skrev ett öppet brev till tidningen i förra veckan. Det lyder så här:

”Sydafrikas ANC har nu i åttio år gjort den viktigaste stora insatsen mot rasismen. ANC har ett enda mål: att avskaffa raslagarna. Det är inget politiskt parti, bara en icke-rasistisk folkrörelse, ungefär som nej till kärnkraft eller nej till valfångst. Bland dess medlemmar märks två nobelfredspristagare: Albert Luthuli och Desmond Tutu.

Den ultranazistiska sydafrikanska rörelsen som har mord som arbetsmetod, har hotat bomba svenska beskickningen i Sydafrika för att Sverige ger stöd åt ANC.

De kunde besparat sig mödan om de vetat att svenska UD redan delar deras negativa syn på ANC och nu vill dra in stödet till ANC. Den nuvarande utrikesministern har hela tiden, redan i oppositionsställning, konsekvent röstat emot ANC och mot bojkott av Sydafrika.”

Det är just detta vi har haft att hantera i utrikesutskottet. Folkpartiet,

Centern och Socialdemokraterna har kämpat och fått Moderaterna att ställa upp. Vi kommer att få höra i debatten av olika moderata företrädare att de fortfarande är splittrade.

Gunnar Helander avslutar sitt brev så här: "Att dra in stödet till ANC just nu, när dess insats är oumbärlig för slutförandet av förhandlingarna om fria val, vore från praktisk, psykologisk och politisk synpunkt ett förfärligt miss-tag."

Nu kan vi se att det sker en sinnesförändring också i själva regeringskansliet, kanske under inflytande från andra nordiska regeringar. Den norske utrikesministern har varit i Sydafrika, vilket aldrig den svenska utrikesministern har varit. Han har på plats sagt att Norge skall fortsätta stödja ANC. Det lovade han när han träffade Desmond Tutu i april i Sydafrika. Den danska ministern Helle Degn har också visat en mindre rigid inställning och underströk det faktum att ANC helt saknar valapparat, som övriga partier har. Detta säger hon i ett uttalande i tidningen. Denna insikt har nu spritt sig också till biståndsminister Alf Svensson. Det är oerhört glädjande.

Alf Svensson säger så här, och det är ungefär som om han läser innantill i tidigare uttalanden från många av oss: "Att nu avbryta stödet till ANC vore ett svek på mållinjen. Det vore hemskt att bli betygsatt som det land som stödde befrielseorganisationen under de hårda åren, men som sedan svek så att ANC inte kunde agera på lika villkor i valkampanjen."

Jag skulle vilja be åhörarna att ha det i minne när de lyssnar på moderaterna här framöver. Jag önskar med dessa ord yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 6 GÖRAN LENNMARKER (m):

Fru talman! Vi kan möjligtvis se ett demokratiskt Sydafrika inom ett år. Man kanske inte skall vara alltför tvärsäker på det. Jag tycker dock att det finns anledning till en försiktig optimism i denna fråga.

Vad det handlar om är inte ett regimskifte utan en systemförändring. Sydafrika har under apartheidregimen haft ett system med hårt förtryck. Det har inte funnits mänskliga rättigheter. Sydafrika har inte varit någon rättsstat. Det har inte varit demokrati. Det ekonomiska och sociala systemet har varit hårt reglerat och monopoliserat. Det har varit en stat som i många avseenden liknade de länder i Östeuropa vi nu har sett genomgå systemskifte.

Den sociala ingenjörskonsten har firat triumfer för att reglera mark, bostäder, arbetsmarknad, löner, utbildning, sociala frågor, transporter och familjepolitik – allt för att upprätthålla ett rasbaserat system. De svarta har inte fått äga. De har inte fått bo var de vill. De har inte fått starta företag, inte resa, inte ha de yrken de vill.

Vi kan se en samhällsstruktur som nu brakar ihop. Vad som sker i Sydafrika är att samhällssystemet inte förmår fortleva. Det faller samman av sin egen tyngd. Sydafrika har blivit fattigare. Inte bara befolkningsmajoriteten har under en lång tid blivit fattigare, utan också landet i sin helhet.

Sydafrika är också ett isolerat land. Landet har betraktat omvärlden som fientlig. Den sydafrikanska regimen har haft mycket egenartade föreställningar om landets plats i Afrika. Man brukar säga att man har försvarat den europeiska civilisationen och europeiska föreställningar, trots att man på

praktiskt taget varje punkt har brutit mot alla de regler och normer som vi i Europa har utvecklat under många år. Landet har isolerat sig genom censur, parabolförbud och genom att ha statsmedia av olika slag.

Den sanktionspolitik som har bedrivits har i många stycken varit ineffektiv. Den har fördyrat en hel del av importen. Importen har ändå funnits där, i allt väsentligt. Den del av sanktionspolitiken som har haft störst effekt har varit kreditstoppet. Det har gjort att Sydafrika under många år har varit ett kapitalexporterande land. Det har påmint litet om Rumänien, i den meningen att landet har fått betala av på sina lån och inte kunnat få nya. Det har varit den kraftigast verksamma delen av sanktionerna.

Har då sanktionerna påskyndat eller fördröjt apartheids oundvikliga fall? Sanktionspolitiken har skärpt den ekonomiska nedgången framför allt genom kreditförlusterna. Den har å andra sidan stärkt landets isolering och gjort det ännu svårare att hålla kontakt med omvärlden, inte minst för de krafter som motarbetar apartheid. Den har framför allt stärkt statsmaktens roll i Sydafrika. Den sydafrikanska statsmakten har genom sanktionspolitiken fått en starkare ställning. Den har tagit över en del av de funktioner som tvingats fram av sanktionspolitiken,

Man kan diskutera allt detta, som nu är historia. När det gäller sanktionspolitiken i dag kan man säga att det inte är särskilt bra att en demokratiseringsprocess åtföljs av en ekonomisk tillbakagång. Det är en ganska kraftig ekonomisk tillbakagång i Sydafrika, i och för sig sedan många år. Den sista milen fram till demokrati skulle kanske vara säkrare om den åtföljdes av tillväxt, än om den följs av negativ tillväxt. Tillväxtens roll för att säkra demokrati och systemskifte är central.

Jag sade att Sydafrika står inför ett systemskifte. Det kan gå i två alternativa riktningar. Den ena liknar det vi ser i Östeuropa. Man kan också tänka sig en annan riktning, som mera liknar den traditionella afrikanska utvecklingen efter avkoloniseringen.

Följer man den östeuropeiska utvecklingslinjen, blir det ett snabbt och genomgripande systemskifte, där det första och viktigaste är att man får en folkmajoritet som kan bestämma inriktningen. Den demokratiska legitimiteten i systemskiftet är central, det har vi sett i många andra länder. Den stora folkmajoritet som hittills stängts ute från varje form av politiskt inflytande måste få sin del i bestämmandet.

Det behövs snabbast möjligt demokratiska val, och det är synd att det skall dröja så länge. Vi hoppades väl för tre år sedan, när öppningen inleddes, att det skulle gå mycket fortare. Nu verkar det vara inte fullt ett år kvar, men det är likväl en lång tid. Det är olyckligt med den här typen av utdragna processer. Våldsutvecklingen har väl också ett samband med detta.

Valet måste bli verkligt fritt, ett val som verkligen ger de sydafrikanska medborgarna möjlighet att själva välja sina representanter i ett fritt parlament. Statsmakten, som manipulerat Sydafrika under alla år, får naturligtvis inte vara med och återigen snedvrider utvecklingen.

Men det gör det också svårt och mindre lyckligt för främmande länders statsmakter att påverka själva valet. Vi kan påverka förutsättningarna för demokrati, men vi kan inte vara med och påverka själva valutgången genom

att stödja olika parter. Sydafrikas statsmakt skall inte blanda sig i valet. Ej heller skall främmande länders statsmakter göra det.

Statsmaktens roll i förändringen är, tror jag, i allt väsentligt negativ. Vi har sett genom Goldstonekommissionen att den sydafrikanska statsmakten i stor utsträckning har försökt sabotera utvecklingen mot demokrati. Det känner vi också igen från Östeuropa, detta att kvardröjande element försöker bromsa och hindra på olika sätt.

Statsmakten har administrerat apartheid i snart ett halvsekel, och det gör att dess roll i förändringsprocessen helst skall minimeras. Statsmakten har också i stor utsträckning varit ett reservat för afrikanderdelen inom den vita minoriteten. Den har reserverat statsmakten som sin maktbas, kan man säga.

Det behövs en snabbt stigande levnadsstandard för folkmajoriten, och den kan i Sydafrika som överallt annars bara verkställas genom en snabb tillväxt. Det borde vara möjligt för Sydafrika att komma upp i tillväxtsiffror som är rimliga för utvecklingsländer, 8–10 % per år. Det är ingen omöjlighet för Sydafrika, och det borde kunna gå relativt snabbt med tanke på Sydafrikas förutsättningar i övrigt.

Det förutsätter då ett snabbt och genomgripande systemskifte, avreglering och privatisering. Man kan tänka sig att privatiseringen går till så, att utförsäljningen av tillgångar sker främst till svarta, som under alla år har varit förvägrade sin rättmätiga andel av landets tillväxt och landets rikedomar.

Man har naturligtvis problem, som överallt annars, med hur man skall kompensera dem vilkas egendom har stulits och beslagtogs på olagligt sätt. Det är då en fråga om återställande eller kompensation, men där har vi också lärt oss en del från den östeuropeiska utvecklingen.

40 % av de svarta beräknas vara arbetslösa. Det gör att omställningen måste gå fort, och då kommer vi till detta med att dröja kvar med sanktionerna. De spelar i och för sig inte så stor roll i dag, men det är viktigt att tillväxten börjar nu. Det tar ett tag att komma upp i en hög tillväxtbana, och det måste finnas ett hopp om att demokratin kommer att ge en välståndsökning för de vanliga människorna.

Man måste få ett kapitalinflöde, utländska direktinvesteringar måste komma in. Men framför allt är det naturligtvis framväxten av den svarta företagsamheten – black business community – som kommer att vara nyckeln till Sydafrikas ekonomiska framsteg. Trots att stora företag, gruvor och sådant spelar en viktig roll i Sydafrikas ekonomi, kommer ändå den breda välståndsutvecklingen att hänga på de små privata företag, tillverkningsföretag och tjänsteföretag, som i allt väsentligt måste bäras upp av den svarta företagargruppen.

Alternativet till det systemskifte som jag nu skisserar kan vara en mera traditionell afrikansk utveckling, sådan som vi har sett efter avkoloniseringen. I värsta fall kan man naturligtvis tänka sig en utveckling mot enpartistat eller afrikansk socialism, med stagnation och ett bevarande av fattigdomen. Nu tror jag inte att detta kommer att bli fallet, därför att utvecklingen i Afrika i övrigt har väl givit tydliga läxor i det avseendet.

Låt mig, fru talman, avslutningsvis säga att Sydafrikas utveckling har en enorm betydelse för hela Afrika. Sydafrika svarar för ungefär 35–40 % av

hela ekonomin i Afrika söder om Sahara. En positiv utveckling i Sydafrika skulle kunna bli en enorm injektion för hela regionen och för hela Afrika. Afrika behöver verkligen få till stånd en effektiv ekonomisk utveckling, så att den glädjande utveckling vi har sett på många andra håll i tredje världen också kan börja spira i Afrika.

Det finns cyniker som säger att Afrika inte kan utvecklas. Det tror jag är fel. Jag tror att Afrika har på sitt sätt samma goda förutsättningar som alla andra kontinenter. Fick vi se en positiv utveckling i Sydafrika, skulle det kunna bli en viktig signal till den afrikanska utvecklingen.

Anf. 7 MARGARETA VIKLUND (kds):

Fru talman! Bara under de tre år som gått sedan president F.W. de Klerk inledde sin reformpolitik har 8 000 människor mist livet i politiskt våld i Sydafrika. Men efter många år av uppsplitande kamp med många offer och förlorade år i fängelser kan det ändå nu skönjas en ljusning för människorna och nationen Sydafrika.

De ledande politiska grupperingarna i Sydafrika – regeringen, ANC och det zulubaserade Inkathapartiet – kom för någon vecka sedan överens om att fria val skall hållas inom ett år. Delegaterna i författningsförhandlingarna, som hålls utanför Johannesburg, har lovat att inom fyra veckor, ungefär den 2–4 juni, komma överens om valdatum. Valet skall hållas senast den 30 april 1994. Parterna var ense om att innan valdatum kan fastställas skall de ha lyckats fastställa grundläggande principer för en ny författning. Så det är bråda dagar nere i Sydafrika nu.

Men det ser nu ut som om en 300 år lång period av vit överhöghet i Sydafrika skulle kunna avslutas. Samtidigt hoppas vi att Sydafrika kan utvecklas till ett multikulturellt samhälle där vit och svart och olika etniska grupper lever i fredlig samexistens.

Just nu är förhandlingarna i ett mycket känsligt skede. Det är viktigt att de två mest betydande parterna i den pågående förhandlingen, dvs. ANC, som omfattar den största delen av den svarta befolkningen, och nationalistpartiet, vars nya tillmötesgående politik har anslutning av huvuddelen av den vita befolkningen, kommer ur förhandlingarna med politisk trovärdighet, en trovärdighet som sedan kommer att behöva stöd och arbetsro.

Apartheid har bromsat upp så mycket i Sydafrika. Våld och fattigdom präglar ännu i dag en stor del av tillvaron. Mer än hälften av befolkningen kan inte läsa eller skriva på grund av apartheidpolitiken. Enligt en uppgift är spännvidden i fråga om lärtäthet i landet som helhet en lärare på 18 elever i vita skolor till en på 65 i svarta skolor. Arbetslösheten i landet är mer än 40 % bland den arbetsföra befolkningen. 70 % av hushållen saknar elektricitet, trots att elproduktionen i Sydafrika i dag ger ett överskott på elkraft.

Fru talman! När valdatum fastställts och kanske också ett övergångsråd tillsatts, är det ändå viktigt att den svenska regeringen på olika sätt fortsätter att stödja landet. Det svenska biståndet till Sydafrika har tidigare motiverats utifrån strävandena att främja demokratiseringsprocessen och att minska fattigdomen. Det är motiv som måste gälla också ett bra tag framöver.

Sydafrika är egentligen ett rikt land. Men landets ekonomi har under lång tid utvecklats mycket dåligt.

Våldet, oron och osäkerheten om vilken politik som kommer att föras kommer även ett tag framöver att hindra investerare att satsa i Sydafrika. Men det är genom ekonomisk tillväxt som de stora sociala behoven kan tillgodoses och förväntningar på bättre levnadsvillkor mötas. För det krävs också en annan människosyn. Det handlar om människors lika värde.

Det är viktigt att Sydafrika nu utvecklas åt rätt håll. Vi som under så många år på olika sätt försökt stödja den demokratiska processen har fortfarande, även efter valdagens fastställande, ett moraliskt ansvar att utveckla något vettigt av det satsade engagemanget och de ekonomiska medlen.

Men ett villkor för att utvecklingen skall gå åt rätt håll är att de stabila krafterna, som utgörs av ANC och Nationalistpartiet, får ett andrum så att deras arbete kan fortskrida. Den civiliserade och demokratiska världen måste ge dem det moraliska stöd som krävs för att destabiliserande extrema krafter inte skall få den styrka och utbredning som de så hett önskar.

Den mångåriga kampen mot apartheid som Sverige mer eller mindre varit delaktig i på olika sätt måste nu utvidgas till att bli ett aktivt stöd till uppbyggnaden av ett demokratiskt Sydafrika. Biståndet till Sydafrika måste anpassas i takt med utvecklingen mot demokrati. Det säger vi också i betänkandet.

Det betyder att stöd måste ges till förberedelser och genomförande av val samt till förebyggande av politiskt våld. Det som jag kallar för den sociala infrastrukturen behöver få stöd i form av exempelvis uppbyggande av nya demokratiska institutioner och frivilliga organisationer. Utbildning av de stora fattiga samhällsgrupperna är kanske en av de viktigaste åtgärderna på både kort och lång sikt.

Mordet på ANC-ledaren Chris Hani visade hur skör demokratin och uppbyggnaden av den är och hur svårt det är att få en grogrund för den där den tidigare inte funnits. Marken måste noga förberedas för att demokratiplantan skall få fotfäste. Här har vi fortfarande en mycket stor uppgift i att påverka demokratiprocessen.

Fru talman! Jag yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 8 EVA ZETTERBERG (v):

Fru talman! Jag skall fatta mig kort eftersom det är ett i stort sett enig utskott som i dag för fram det här betänkandet. Vi i Vänsterpartiet är oerhört glada över att det är en i stort sett enig riksdag som i dag går till beslut i den här frågan. Vi har en stabil majoritet i riksdagen för att upphävandet av sanktioner skall kopplas till inrättandet av ett övergångsråd m.fl. krav som den demokratiska rörelsen i Sydafrika ställer. Det är mycket viktigt att visa på att den kopplingen finns och att vi i riksdagen anser att den skall finnas.

Det fortsatta stödet till ANC är en lika viktig beståndsdel. Vi har sett att ANC utgör större delen av den folkliga rörelsen i Sydafrika. ANC är inte, som Ny demokratis representant försökte hävda, en liten marginell socialistisk rörelse. ANC har visat en oerhörd politisk mognad och kan på ett aktivt sätt föra Sydafrika fram till demokrati.

I det här betänkandet tas frågan om dispenser upp. Vänsterpartiets mo-

tion avfärdas med att det bara är någon enstaka dispens som har givits från investeringsförbudet. Vi avsåg även handelsförbudet. Vi vet alla här att det har skett en mycket generös dispensgivning där. Jag är också litet överraskad över skrivningen, eftersom frågan diskuteras i konstitutionsutskottet. Vi har tidigare haft diskussioner här i kammaren med Ulf Dinkelspiel om detta. Det har inte förefallit vara den mycket restriktiva hållning som vi i Vänsterpartiet gärna hade sett.

Fru talman! Med tanke på att det är en i stort sett enig riksdag som i dag går till beslut i den här frågan – jag vill gärna instämma med de tidigare talarna på den här punkten – tycker jag att det är ytterst förvånande att vi inte har någon representant från regeringen här. Nu står vi ju ännu en gång inför den situationen att riksdagen går emot regeringen. Regeringen har trots mycket tydliga signaler från riksdagen lagt fram en skrivelse fast man vet att det finns en klar majoritet i riksdagen som går emot den.

Det har också funnits en rad oklarheter vad gäller det fortsatta stödet till ANC. Man har bl.a. pekat på att Utrikesdepartementet har givit signaler till den vita rasistiska regimen och sagt att det inte alls är säkert att vi fortsätter med stödet till ANC osv. Det var Pierre Schori också inne på. Det hade varit av största vikt att antingen vår biståndsminister eller vår utrikeshandelsminister Ulf Dinkelspiel hade uppträtt här för att understryka behovet av ett fortsatt stöd till demokratiprocessen i Sydafrika. Det hade haft ett mycket stort värde. Jag är mycket överraskad över att regeringen inte anser sig ha tid eller möjlighet att delta i den här debatten.

Fru talman! Jag skall sluta med att yrka bifall till hemställan i det här betänkandet.

Anf. 9 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! När apartheidsystemet år 1948 presenterades som den framtida modellen för hur Sydafrika skulle formas och styras och som den framtida lösningen på hur rasisternas förhållande till den afrikanska urbefolkningen skulle permanentas var det en provokation mot resten av världen.

Att bara några år efter de demokratiska krafternas seger över diktaturstaterna i andra världskriget forma en stat på rasismens grundvalar var dömt att misslyckas i ett längre perspektiv. Motkrafterna skulle lyckligtvis visa sig starkare.

Hur lång tid det skulle ta att bryta ner apartheidsystemets omänskliga och förnedrande statsbildning skulle bl.a. komma att avgöras av hur resten av världen och världssamfundet skulle reagera och förhålla sig till den sydafrikanska staten.

Den orimliga, omänskliga och förnedrande människosyn som apartheidsystemet representerar väckte som sagt starka motkrafter. Allt starkare krav restes på att isolera och med fredliga medel bekämpa Sydafrika, dock ej av alla. Högerkrafter av olika schatteringar sökte argument för att försvara apartheidsystemets existensberättigande och på olika sätt mildra och tona ner kritiken. Det skedde även här i Sverige.

Argument av typen att man inte skall blanda sig i andra länders inre angelägenheter, och det förhållandet att man visade en mjuk och undfallande attityd samt en konstlad förståelse för apartheidföreträdarnas filosofi, mår

bäst av att tyna bort i glömska. De sista dödsryckningarna när det gäller denna inställning kan dock spåras i den isolerade reservation som Ny demokrati fogar till dagens betänkande.

Världssamfundets, och inte minst Sveriges, envisa fördömande av apartheidssystemet som möjlig statsbildning har äntligen börjat ge resultat. Apartheidssystemet befinner sig i dag i sina dödsryckningar, men vi är ännu inte framme vid den slutliga dödsförklaringen.

Sanktionerna gentemot Sydafrika har haft åsyftad verkan och gett resultat. Det råder inget tvivel om det, även om röster hörts om att så ej är fallet. Det är som regel röster som aldrig önskat eller aktivt verkat för en förändring och ett nedbrytande av apartheidsystemets innersta filosofi.

Sveriges klara avståndstagande från och bekämpande av apartheidssystemet har varit kraftfullt och i långa stycken ledande. Sverige har i FN och i andra fora varit pådrivande för att försöka påverka och förändra situationen i Sydafrika, bl.a. genom kraftfullt stöd till ANC. Precis som framhålls i den utrikespolitiska deklarationen från 1987 var detta något som avvek från Sveriges traditionella linje i sanktionsfrågor. Det var en engångsföreteelse som motiverades just av apartheidfrågans helt unika karaktär.

Personligen mötte jag för första gången på ett mycket konkret sätt apartheidsystemets grymma ansikte när jag i början av 1960-talet anlände till Kapstaden och skulle sända ett telegram hem till Sverige för att berätta att jag kommit fram till Sydafrika.

Utanför Kapstadens postkontor stod två köer vid varsin ände av huset – en kö för vita och en kö för färgade och svarta. Att som vit i protest försöka ställa sig i den icke-vita kön avvisades bryskt. I den stunden lovade jag mig själv att varhelst möjlighet gavs verka för en förändring av denna ovärdiga och inhumana människosyn.

30 år har gått sedan dess. Apartheidssystemet ligger i sina dödsryckningar, men det rör sig fortfarande. Inte förrän alla, vita som svarta, förstått att apartheidssystemet för alltid skall förpassas till historiens skräpkammare kan motståndet mot systemet läggas ner.

Som i så många andra frågor inom politiken fordras även i Sydafrikafrågan en stor uthållighet och envishet. Enligt mitt förmenande har tyvärr uthålligheten och envisheten inte visat sig vara tillräcklig när det gäller sanktionspolitiken gentemot Sydafrika. Det kan i ett längre perspektiv få oönskade konsekvenser. Att inte hålla hela sträckan ut vore olyckligt. Jag befarar att många länder släppt sanktionerna alltför tidigt.

En viss otålighet har också kunnat förmärkas från regeringens sida vad gäller hävandet av sanktionerna och upphävandet av stödet till ANC. Det framgår av den proposition som lagts fram och av de uttalanden som gjorts. Nu rättar dock utskottet och riksdagen till viss del till detta, bl.a. genom dagens betänkande, både vad gäller sanktionsfrågan och stödet till ANC.

Enligt utskottets uppfattning skall upphävandet av sanktionerna kunna ske i två villkorade steg. Handelsförbudet skall hävas när en bindande överenskommelse om ett övergångsråd föreligger, det s.k. Transitional Executive Council. Investeringsförbudet skall hävas när övergångsrådet tillträtt.

Det stöd som utgår på olika sätt till ANC måste finnas kvar. Precis som

utskottet framhåller bör ytterligare överväganden och samråd i Utrikesnämnden ske vad gäller formerna för detta fortsatta stöd.

Även efter det att ett val skett i Sydafrika och en ny författning antagits kommer stöd och hjälp i olika former att vara påkallade. Precis som SIDA påpekat är det omöjligt att bedöma hur lång övergångsperioden under utvecklingen mot demokrati kan komma att bli. Arvet efter apartheid kommer att vara en mycket tung börda för en demokratiskt vald regering i Sydafrika. Bistånd med inriktning mot att främja en demokratisering kommer att behövas även efter övergångsperioden.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 10 KARIN FALKMER (m):

Fru talman! Jag har väckt en motion som behandlas i detta betänkande och tar till orda, eftersom det är min övertygelse att Sverige omedelbart bör häva sanktionerna mot Sydafrika.

När det gäller handels- och investeringssanktioner står Sverige nu i en särställning i världen. Sverige är det enda land som håller fast vid dessa sanktioner. Vi ser nu alla fram mot att förhandlingsprocessen i Codesa skall leda fram till en positiv lösning. Därom råder det enighet i Sveriges riksdag.

Enligt min mening saknar vårt lands sanktionspolitik helt betydelse för demokratiseringsprocessens fortskridande i Sydafrika. Den processen avgörs av helt andra faktorer. Ingen kan väl på allvar tro att beslut om en övergångsregering eller ett allmänt val i Sydafrika på något sätt är beroende av om Sverige har handels- och investeringssanktioner eller ej.

Jag var en av deltagarna i Sydafrikadelegationen. Efter två veckors resor i Sydafrika med dagarna fyllda av möten med politiker av alla schatteringar, representanter från olika kyrkor, representanter för småföretagen, ekonomer, organisationsföreträdare och många andra drog jag slutsatsen att Sverige borde normalisera sina förbindelser med Sydafrika.

Efter besöken i många av de svarta bostadsområdena, och inblicken i de dåliga levnadsförhållanden många svarta lever under, kom jag fram till att vi borde häva sanktionerna och bl.a. tillåta våra svenska företag att medverka i uppbyggnaden av det nya Sydafrika.

I detta betänkande diskuteras hur man bäst kan stödja demokratin i Sydafrika och hur man bäst kan bistå landet i demokratiseringsprocessen. Den bästa biståndsinsats vi i riksdagen kan göra för majoriteten i Sydafrika är att skapa möjligheter för investeringar, teknologiöverföringar och handel. Den bästa insatsen vi i vår riksdag kan göra för att stärka demokratiseringsprocessen och hjälpa till att stabilisera landet är att häva sanktionerna och låta våra företag vara med i uppbyggnaden av landet.

De svenska företag som har övervintrat i Sydafrika har utsatts för risken att bli definitivt utkonkurrerade av företag som fritt har kunnat verka i landet. Ett snabbt upphävande av de svenska sanktionerna har stor betydelse för de svenska företagen. Generösa dispenser är under rådande omständigheter givetvis bra. Men det är samtidigt en form av strutspolitik. Det enda rätta är att avveckla sanktionssystemet omedelbart.

Kraven på investeringar för att förbättra levnadsförhållandena för de

svarta är enorma. Svenska företag kan göra en viktig insats genom att vara med och bygga upp infrastrukturen i de svarta områdena. När nya bostadsprogram kommer i gång finns det stora behov av elektrifiering och utbyggnad av telefonnät till de svarta områdena och mycket annat.

Här kommer svenska företags verksamhet att kunna bidra med mycket positivt. Svenska företag ser också etablering i Sydafrika som en bas för verksamheten i hela södra Afrika. Det gagnar vare sig Sveriges eller det nya Sydafrikas intressen om Sverige fortsätter att inta en särställning och vidhåller sanktionspolitiken.

Den demokratiseringsprocess som inleddes för mer än tre år sedan är oåterkallelig. Alla vägar tillbaka till apartheid är stängda. Sverige bör nu följa övriga europeiska länders – inkl. Norges, Danmarks och Finlands – exempel och snarast häva sanktionerna mot handel och investeringar.

Jag tycker att det är djupt beklagligt att regeringen av riksdagen tvingas att förhålla sanktionsavvecklingen. Det är inte klok politik att lägga hinder för svenska företag, försvara för svenskt näringsliv och med sanktioner motverka att välbehövliga insatser till gagn för de svarta i Sydafrika kan komma till stånd.

Fru talman! Med detta fullföljer jag tankegångarna i min motion. Jag kommer vid voteringen att stödja reservationen från Ny demokrati till detta betänkande.

Anf. 11 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Fru talman! Karin Falkmer säger att vägarna mot apartheid är stängda. Ja, jag tror att det är vad vi alla önskar. Men vi vet att vägen mot ett allmänt deltagande i val och mot ett land i fred och demokrati är oerhört lång i Sydafrika. Vi vet att det händer många saker på den vägen. Mordet på Chris Hani visade att betydande personer i högt uppsatt ställning finns med i sammanhanget.

Det finns en rad andra problem som har uppstått under dessa förhandlingar. Förhoppningsvis är vägen mot apartheid stängd, men det är absolut inte självklart.

Det gör, anser vi i Vänsterpartiet, att Sveriges möjligheter till bidrag när det gäller att stödja processen mot demokrati måste finnas kvar.

Karin Falkmer säger i dag att det är dags att upphäva sanktionerna. Men alla här som är engagerade i Sydafrikafrågan önskar naturligtvis, tror jag, att sanktionerna så snart som möjligt skall kunna upphävas och att det inte skall behövas särskilda åtgärder i Sydafrika för att säkra demokratin. Men samtidigt vet vi att den situationen inte råder i dag. Vi i Sverige är inte ensamma i världen om att ha kvar sanktionsstödet, utan det stödet finns kvar också på andra håll i världen.

Vi vet också att detta stöd kan utöva en press på den vita regimen. Det är därför som vi vill att sanktionerna behålls.

Hur kan Karin Falkmer se detta så enkelspårigt som hon gör? ANC betraktas ju av så gott som samtliga andra partier som den betydande parten i processen mot demokrati. Det är den kraften som ber oss om det här stödet och som har sagt: Släpp inte sanktionerna förrän vi har en övergångsregim, val utsatts osv.!

Det är mot den bakgrunden, Karin Falkmer, som kraven finns kvar. Det är också därför som en i stort sett enig riksdag inte vill upphäva sanktionerna förrän villkoren i fråga är uppfyllda.

Avslutningsvis: Karin Falkmer talade i sitt huvudanförande om hur viktigt det är att vi stöder den här processen. Det gäller att få till stånd en ekonomisk utveckling som gynnar de flesta som bor i Sydafrika. Men i andra sammanhang talas det om mycket kraftiga nedskärningar beträffande biståndet till ANC. Några andra vägar talas det inte om. Hur går detta ihop? Biståndet till ANC skall skäras ner, men samtidigt sägs det att sanktionerna inte skall behållas – något som de folkliga rörelserna i Sydafrika kräver. Jag tycker alltså att resonemanget inte går ihop.

Anf. 12 KARIN FALKMER (m) replik:

Fru talman! Apartheidsystemet är ute. Det är dött. Apartheidsystemet kommer inte att återupprättas i Sydafrika. Det är jag fullständigt övertygad om. Om apartheidsystemet skulle återupprättas, skulle det nämligen bli fullständigt kaos i landet.

Demokratiseringsprocessen går framåt steg för steg, men det kan ta tid. När Sydafrikadelegationen kom hem var det många som trodde att demokratiseringsprocessen skulle ros i hamn betydligt snabbare än som visat sig vara fallet.

Det viktiga är dock att denna process så småningom får ett positivt resultat. Den största risken när det gäller den här processen och detta med ett demokratiskt Sydafrika är det våld som finns i landet. Våldet härrör bl.a. från de usla levnadsförhållanden som många svarta lever under. Dessutom gror kriminaliteten i de här områdena, och den bidrar också till våldet.

Sedan har vi det politiska våldet, som bl.a. innebär att ett i det närmaste regelrätt krig pågår i vissa delar av landet mellan ANC och Inkatha.

Dessa faktorer bidrar till att den process som pågår i Codesa förhållas och bromsas. Detta är det största hotet mot den process som pågår.

När det gäller de svenska sanktionerna vill jag säga att vi är ensamma om att ha handels- och investeringssanktioner. Det är en myt att tro att våra svenska sanktioner på något sätt skulle bidra till att demokratiseringsprocessen så att säga snabbare puffas i hamn.

De svenska Sydafrikasanktionerna har ingen påverkan på demokratiseringsprocessen. Deras främsta funktion är faktiskt att förhindra och motverka svensk verksamhet i landet – detta trots att denna verksamhet behövs.

Det bästa bistånd Sverige kan ge Sydafrika, och detta är det allra effektivaste, är att vi bedriver handel med landet och att vi tillåter våra företag att investera där. På det sättet skapas jobb i landet. Dessutom blir ekonomin bättre. Vi kan hjälpa till, även om vi därmed inte löser de enorma problemen.

Anf. 13 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Fru talman! Ja, Karin Falkmer, vi kan hjälpa till. Ett sätt att hjälpa till är att vi inte upphäver sanktionerna förrän de förutsättningar föreligger som man från ANC samt från Codesa och andra organisationer i Sydafrika har bett oss om.

Visst finns här en viss nackdel för svenska företag. Och visst tror vi i Vänsterpartiet, och det gör väl även de flesta av oss här, att det är positivt om svenska företag kan få investera i Sydafrika. Men att göra det i detta läge, där betingelserna inte är uppfyllda, är att gå tvärtemot de sydafrikanska rörelsernas önskemål.

Jag tycker alltså att det är märkligt att Karin Falkmer ställer sådana krav som hon i dag ställer.

Så till frågan om apartheid. Jag tror också att det systemet är ute och att det inte går att återgå till det. Men samtidigt finns ju väldigt många lagar kvar som faktiskt är klart rasåtskiljande. Vidare finns det en rad faktorer i Sydafrika som gör att de svartas och de vitas levnadsvillkor är helt olika. Villkoren är faktiskt totalt väsensskilda för de allra flesta.

I fråga om våldet är det av avgörande betydelse för framtiden hur ett fungerande samhälle kan byggas upp. I lika hög grad är det fråga om fattigdomen. En stor del av Sydafrikas svarta befolkning lever ju i fattigdom. Sverige, som är ett jämförelsevis rikt land, har att även fortsättningsvis ge stöd till förmån för den sociala och ekonomiska utvecklingen i Sydafrika.

I det sammanhanget kommer våra investeringar och våra möjligheter när det gäller svenska företag att vara en bidragande faktor när processen väl är avslutad. Jag tänker då på detta med övergångsråd, demokratisk författning och demokratiska val. I den processen behövs ANC, vars villkor så totalt skiljer sig från de vita partiernas att det är nödvändigt att vi från svensk sida också framöver har ett stöd till ANC. Så får det vara tills vi hittar nya former för stöd till den sociala och ekonomiska utvecklingen.

Det är nämnda solidaritet som jag efterlyser hos Karin Falkmer. Jag har väldigt svårt att finna något uttryck för den. Karin Falkmer går ju emot en på dessa punkter i övrigt enig riksdag.

Anf. 14 KARIN FALKMER (m) replik:

Fru talman! Jag går in i den här debatten, därför att jag är fullständigt övertygad om att jag har rätt.

Jag har varit i Sydafrika i 14 dagar och träffade då en mängd människor från olika områden i samhället, från olika organisationer och partier, från kyrkor, från företag osv. Jag lyssnade på alla. Men de enda som sade till oss som var där nere att behålla sanktionerna var ANC och de som är direkt lierade med ANC. Övriga sade: Häv sanktionerna! Låt era företag komma till vårt land! Hjälp oss att bygga upp landets ekonomi! Och hjälp oss att genom era företag se till att bostads- och levnadsförhållandena för en majoritet av de svarta blir bättre!

För detta krävs det direkta insatser från olika företags sida samt en stabilare ekonomi och situation i landet. Återigen är det våldet som jag tänker på. För att våldet effektivt skall kunna motarbetas måste Sydafrikas ekonomi bli bättre. De svarta måste känna att de får det bättre.

Apartheidssystemet är borta. Men det som detta upprörande system åstadkommit finns kvar. Det är ju följderna av apartheid som märks när man reser runt i Sydafrika och besöker de svarta kåkstäderna utanför Johannesburg, Kapstaden eller Durban. I Sverige förhindrar vi nu faktiskt svensk verksamhet i landet. Detta kan inte vara en rimlig och riktig politik om vi verkligen

vill – vilket jag tror att vi gör – bistå Sydafrika i den utveckling som landet är inne i nu.

Talmannen anmälde att Eva Zetterberg anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 15 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Jag har fört den här debatten tidigare i denna kammare med Karin Falkmer och jag vet från början att jag inte kommer att kunna påverka eller övertyga henne vilka argument jag än kommer med. Jag skulle ändå vilja att Karin Falkmer funderade över ett par saker.

Karin Falkmer kan kanske fundera över det faktum att hon står isolerad tillsammans med Ny demokrati. Karin Falkmer säger att hon beklagar att riksdagen nu stramar upp och korrigerar vad regeringen har gjort. Jag tycker att det är utmärkt. Det borde vara en tankeställare för Karin Falkmer att hon tillhör minoriteten tillsammans med Ny demokrati.

Efter två veckors resa har Karin Falkmer format sig en uppfattning. Jag har all respekt för den här resan och för de personer som Karin Falkmer har träffat och lyssnat till. Det förvånar mig dock hur man kan undgå att träffa alla dem som har en annan uppfattning än den som delegationen kom hem och berättade om. Det är inte bara ANC som ger de här signalerna.

När jag var nere i Sydafrika för någon månad sedan sade enskilda organisationer, kyrkor m.fl. det precis motsatta till mig. De sade: Stå ut. Vi har sanktionerna. Lämna oss inte. Lägg inte ut snubbeltråd precis när vi skall nå målsnöret.

Var fanns dessa människor när Sydafrikadelegationen var i Sydafrika?

Sanktionerna har ingen betydelse, säger Karin Falkmer. Det argumentet har vi hört här i årtal. Det finns de som fortfarande förnekar att den uppkomna situationen, nu när vi ser ljuset i tunneln, beror på sanktionerna. Jag är övertygad om att vi inte hade varit där vi är i dag i utvecklingen om inte världssamfundet hade ställt upp såsom det har gjort. Jag kan bara beklaga att man i vissa fall har varit alltför snabb med att dra tillbaka sanktionerna.

Karin Falkmer säger att den bästa insatsen är att häva sanktionerna. Nej, den bästa insats vi kan göra är att lyssna och stödja de demokratiska krafterna i Sydafrika. Det är den bästa insatsen.

Apartheid var dömd från början. Det är inte så att det är först under de senaste åren som apartheidsystemet är på väg ut. Från början när systemet en gång inplanterades stod det klart att det skulle gå mot sin undergång. Frågan var hur lång tid det skulle ta. Det har tagit alltför lång tid, mycket beroende på att sådana argument som Karin Falkmer i dag för fram har florerat.

Anf. 16 KARIN FALKMER (m) replik:

Fru talman! På en punkt delar jag helt och fullt Karl-Göran Biörsmarks inställning, nämligen att apartheidsystemet var dömt från början. Det var ett fullständigt omöjligt och inhumant system. Var och en i Sydafrika borde ha insett att det var dömt att misslyckas.

Sanktionerna har haft effekt. Men det är inte i första hand de sanktioner som Sverige har stått för – handels- och investeringssanktioner – som har

påverkat ekonomin i Sydafrika. En påverkan skedde när de ekonomiska sanktionerna kom in i bilden. När USA drog sig ur landet hamnade man i Sydafrika i en situation där man isolerade sig och införde en helt felaktig närmast planekonomisk ekonomi. Man gick in för att klara sig själv. Man byggde upp en vapenindustri så att man blev självförsörjande. Man satsade på konvertering från kol till olja och på jättedyra projekt som bidrog till att försämra ekonomin i landet.

Den ekonomiska situationen i Sydafrika är inte bra i dag. För alla länder som säger sig vilja hjälpa till i processen för ett nytt Sydafrika borde det vara angeläget att vara med och se till att landets ekonomi blir bättre så fort som möjligt. Det kan man bl.a. göra genom att bedriva handel och tillåta svenska företag att ha verksamhet i Sydafrika.

När jag var i Sydafrika lyssnade jag på alla. Vi träffade säkerligen en heltäckande representativ skara människor. Människor inom ANC och med dem befryndade sade till oss att vi skulle behålla sanktionerna. Alla andra sade något annat. Det gäller t.ex. den katolska kyrkan och det liberala partiet som tidigare har varit för sanktionspolitik. Flera som tidigare hade varit för sanktionspolitik sade till oss att tillfället nu är kommet då ni bör ändra er politik och komma hit och vara med om att bygga upp landet i stället. Jag har lyssnat till alla och dragit mina slutsatser av detta. Jag har inte bara lyssnat till ANC.

Anf. 17 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Det skulle onekligen vara intressant att göra en resa i Sydafrika tillsammans med Karin Falkmer och diskutera den här politiken på plats och lyssna på olika åsikter. Därefter skulle vi komma hem och kanske kunna ha samma erfarenhet på det här området. Jag förstår inte hur man kan få så olika bilder av situationen och av hur folk resonerar, men det är bara att konstatera att det är så. När jag var i Sydafrika för bara någon månad sedan fick jag en signal.

När Karin Falkmer var i Sydafrika för drygt ett och ett halvt år sedan fick hon en annan signal. Hon kom hem till Sverige och sade i allmän eufori att nu är allting klart, sanktionerna kan hävas, demokratin är säkrad och apartheidssystemet är borta. Det är intressant att se att man trodde att det här skulle ske förra sommaren. Det sade man i sin rapport. Man var så ivrig att man pressade fram att det i utrikesutskottets betänkande skulle stå att regeringen skulle kunna genomföra detta under sommaren om hållpunkterna, som vi lade in i betänkandet, skulle uppfyllas.

Jag trodde aldrig på det. Det var bra att vi fick med de klara signalerna om under vilka omständigheter sanktionerna skulle hävas. Precis som jag och många andra här i kammaren befarade inträffade det aldrig, och det har fortfarande inte inträffat. Det är denna utveckling som gör att jag anser att det är förödande att ha för bråttom. Det sägs att alla andra länder nu har hävt sanktionerna. Det är inte sant. USA, Canada och Australien har kvar sina sanktioner. Jag beklagar att våra nordiska grannländer har haft för bråttom. Men som jag sade inledningsvis, fru talman, kommer Karin Falkmer och jag aldrig att nå varandra på den här punkten.

Anf. 18 KARIN FALKMER (m) replik:

Fru talman! Jag vill bara komma med en upplysning. Jag hade en avvikande mening i Sydafrikadelegationens betänkande.

Karl-Göran Biörsmark sade att det har varit för bråttom. Nu står vi ensamma när det gäller handels- och investeringssanktioner. T.o.m. Norge har upphävt dessa sanktioner mot Sydafrika. Vi är sista slaven på vagnen.

Jag vill ställa några frågor till Karl-Göran Biörsmark. Tror Karl-Göran Biörsmark att det faktum att Sverige fortfarande har kvar sanktioner på handels- och investeringsområdet påverkar beslutsprocessen i CODESA?

Tror Karl-Göran Biörsmark att det faktum att Norge upphävde sina sanktioner på de här områdena påverkar demokratiseringsprocessen i CODESA? Tror Karl-Göran Biörsmark att det faktum att Finland upphävde sina sanktioner på handels- och investeringsområdet påverkar demokratiseringsprocessen i CODESA? Tror Karl-Göran Biörsmark att det faktum att Danmark har upphävt sina sanktioner mot Sydafrika påverkar demokratiseringsprocessen i CODESA?

Tal mannen anmälde att Karl-Göran Biörsmark anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 19 PIERRE SCHORI (s):

Fru talman! Man kan respektera Karin Falkmers uppfattning; hon har en övertygelse, och hon är ärlig. Jag tror faktiskt att hon representerar sitt parti i det här avseendet, så på det viset är hon ärlig. Men det hon säger är ju inte rätt för den skull.

Moderaterna argumenterar med övertygelse och hetta i Sydafrikadebatten när det gäller att försvara de svenska företagens rätt. Men lidelsen för den som kämpar för demokrati och frihet lyser med sin frånvaro. Apartheid är inte dött. Apartheid är fortfarande ett system av institutionaliserad ondska som dagligen kräver sina offer i form av undernärda barn, poliser som skjuter civila, torterade människor, människor som hängs. Apartheid kommer inte att vara dött förrän vi fått en konstituerande församling som lägger grunden till en fri demokratisk författning som i sin tur leder till allmänna demokratiska val där ANC och deras befryndade sopar bort resterna av den konservativa diktatur som vi haft i Sydafrika.

Många har varit i Sydafrika på sistone. Ibland hör man det man vill höra. Men när man hör på den vita regimens företrädare, som flera av oss kunde göra för några månader sedan, märker man hur skakade de är. De märker att marken gungar under deras fötter och de säger att sanktionerna har haft effekt. Det ser man också på samhället. Det är mycket som fattas där som borde vara på plats. Det kommer på plats först när demokratin är fullödig, när alla har rösträtt och alla människor är lika värda.

ANC och sydafrikanerna i stort behöver inte våra råd om privatisering, avreglering och systemskiften. De vet vad som skall göras. De har kämpat i 80 år – offrat och dött, gått i exil i underjorden, torterats och fängslats – för sin kamp för frihet och demokrati. De behöver inte några råd – särskilt inte från dem som aldrig har lyft ett finger för att hjälpa dem.

Oliver Tambo sade strax innan han dog för en månad sedan att vår största

uppgift blir nu, när demokratin kommer att införas till följd av vår långa kamp, att befria de vita från deras rädsla för demokrati.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

Sydafrika

I detta anförande instämde Karl-Erik Svartberg (s).

Anf. 20 KARIN FALKMER (m):

Fru talman! Pierre Schori har till viss del rätt i det han sade i inledningen. Men apartheidsystemet som sådant är borta. Det är följderna av det inhumana projektet som Sydafrika kommer att leva med under lång tid. De levnadsvillkor som de svarta lever under botar man inte från en dag till en annan. För det krävs att landets ekonomi kommer på fötter. När det gäller att demokratiseringsprocessen skall fortskrida är jag också enig med Pierre Schori. Men vi ser nog litet olika på frågan om sanktionerna och deras effekter. De sanktioner – handelssanktioner och investeringssanktioner – som vi har haft och har, åtminstone på papperet, har inte haft någon större effekt i Sydafrika.

I Sydafrika finns ett utbud av varor som står i nivå med vilket västerländskt land som helst. Någon begränsning när det gäller handel har det alltså egentligen inte varit.

Det finns en bilpark som är modern och i nivå med den vi ser på gatorna här i Stockholm. Skillnaden är bara att man inte har några Volvo eller Saab i Sydafrika. Det är de tyska och japanska bilmärkena som man ser på gatorna i städerna i Sydafrika. De produceras lokalt. Det finns åtta bilfabriker som licenstillverkar bilar i Sydafrika.

Våra svenska företags verksamhet har till en del tagits över av sydafrikanska företags verksamhet. Atlas Copcos produkter t.ex. tillverkas av sydafrikanska företag. Dessa produkter konkurrerar sedan på världsmarknaden med våra företags produkter. Det är en effekt av vår sanktionspolitik. En annan effekt är att många svarta som har arbetat i svenska företag förlorar sina jobb. Det är beklagligt eftersom de svenska företagen, med sina traditioner när det gäller att driva företag, faktiskt har haft mycket positivt att tillföra när det gäller exempelvis arbetsmarknadspolitik.

De sanktioner som har påverkat Sydafrika och som har medverkat till att knäcka landet ekonomiskt är i första hand de ekonomiska sanktionerna.

Anf. 21 PIERRE SCHORI (s):

Fru talman! Jag hyser all respekt för Volvo och Saab, men det är inte de som kommer att genomföra demokratin i Sydafrika. Det blir allt tydligare var Karin Falkmer och hennes parti lägger sitt engagemang: Det är de svenska företagen som gäller. Vi har inte hört någonting om kampen för demokratin.

Karin Falkmer ställde ett antal frågor till Karl-Göran Biörsmark som han inte kunde besvara eftersom han inte hade rätt till det. Historien kommer att ge svaret, när apartheid, denna konservativa extrema diktatur, äntligen försvinner. Då kommer man att få svar på vilka det var som från början stödde kampen för demokrati och frihet, trots att det handlar om ett land långt borta. Vilka var det som först på slutet engagerade sig? För vad engagerade de sig? Jo, för Volvo och Saab.

Anf. 22 GÖRAN LENNMARKER (m):

Fru talman! Jag vill kommentera det som Pierre Schori berörde sist, nämligen frågan, om Sydafrika i framtiden kommer att behöva råd och hjälp vad det gäller uppläggningsen av den framtida politiken. Jag tror att det är oerhört viktigt. Det finns många lärdomar att dra för en demokratisk regering i Sydafrika av systemskiften av olika slag. Det är en rik erfarenhet som nu växer fram i Central- och Östeuropa som kommer att bli av stor betydelse för Sydafrika eftersom man i stor utsträckning skall bryta ned samma strukturer som har funnits i Östeuropa. Jag kan säga att när jag i mina överläggningar med Ramaphosa har betonat marknadsekonomin och vikten av att vid ett systemskifte snabbt slå sönder de gamla regleringsstrukturerna har det väckt ett påfallande intresse.

Det har funnits en afrikansk tradition av utveckling i rakt motsatt riktning. Därför finns det en risk – och det var man uppmärksam på – att man, när man har vunnit den politiska makten, använder den för att styra ekonomin på ett slags inverterat sätt jämfört med hur man gjorde under apartheidtiden, dvs. att man använder den som ett regleringsinstrument och tror att man kommer fram den vägen.

Sydafrika behöver snabb tillväxt. Jag tror att det är det absolut viktigaste för att demokratin skall säkras när man väl har fått den på plats. Om man skulle få en demokratisering som inte motsvaras av en välståndsökning ute i de svarta kåkstäderna kommer demokratin att sitta löst. Det finns redan en betydande otålighet. Man vill se att den här processen ger resultat för var och en. Därför är just det ekonomiska systemskiftet så oerhört centralt i Sydafrika. Många goda krafter kan ge råd. Vi svenskar kan kanske inte ge råd, eftersom vi inte har genomgått en sådan utveckling. Men jag kan tänka mig att Jeltsin, Balcerowicz och andra som har denna erfarenhet kan ge värdefulla råd.

Det är faktiskt en chockterapi som behövs. 40 % är arbetslösa, och ekonomin är totalt förödande för majoriteten av landets befolkning. Då är en snabb ekonomisk omvandling oundgängligt nödvändig. Annars kommer den demokratiska processen inte att bli särskilt långvarig.

Anf. 23 KARIN FALKMER (m):

Fru talman! Göran Lennmarker förekom mig litet. Apartheidpolitiken under den tidigare regimen i Sydafrika kännetecknades ju av en reglerad ekonomi. Det har varit en protektionism utåt, som har medfört att ekonomin i Sydafrika har blivit så dålig och urusel, som jag sade i ett tidigare inlägg.

Det behövs ett nytt system. Det räcker inte bara med att apartheidpolitiken kommer bort från kartan. Det måste också bli en utveckling mot demokrati och marknadsekonomi.

Det som är viktigt för den stora majoriteten av befolkningen är ju att man får bättre levnadsvillkor. Det får man om det blir tillväxt och bättre ekonomi i landet. Det är en förutsättning för detta. Ur den aspekten är det viktigt att vi i Sverige häver sanktionerna och tillåter våra företag att medverka i en uppbyggnad av det nya Sydafrika, en uppbyggnad som jag hoppas att vi alla stöder.

5 § Säkerhet och nedrustning

Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1992/93:UU19 Säkerhet och nedrustning (prop. 1992/93:100 delvis).

Anf. 24 MAJ BRITT THEORIN (s):

Fru talman! Det sägs ofta att det kalla kriget är slut. I den meningen att tvåblockssystemet är uppbrutet, Sovjetunionen är upplöst och muren har försvunnit är det sant. Men fortfarande finns viktiga dimensioner av kallt krig kvar: fiendebilder, upprustning, massförstörelsevapen och offensiva konventionella vapen.

Det kalla krigets s.k. ordning har ersatts av en mycket mer komplicerad situation, som ställer oss inför nya utmaningar och krav på nya metoder. Då trodde man att freden kunde skapas med våldets medel, och då trodde man på avskräckning. Nu blir vårt huvudproblem att lära oss att *lösa* konflikter i stället för att låsa fast dem. Det "gamla" spelets regler fungerar inte i de nya konflikterna i f.d. Jugoslavien och Sovjetunionen. Det rör sig om krig och inbördeskrig som inte kan avskräckas och där militära motåtgärder riskerar att skapa vida större problem. I stället behövs en medvetenhet om konflikter som sådana, deras psykologi och kulturella dimensioner, om förhandling, medling, skiljedom, förlikning och våldsförebyggande åtgärder.

Klarar vi inte detta i tid gäller olika typer av civila och militära *fredsbevarande* åtgärder, såsom övervakning av vapenvila och buffertzoner. Samtidigt måste man sätta in *fredsskapande* åtgärder, som förhandling, skiljedom och medling, tillsammans med *fredsbyggande* åtgärder, dvs. försoning och gemensamma utvecklingsprojekt som motverkar orsakerna till våldet.

Vi socialdemokrater menar att detta kan och måste utvecklas till en sammanhängande politik. Vi har i två partimotioner U404 och U409 utvecklat våra synpunkter och presenterat en politik för fred och nedrustning. I tio reservationer har vi särskilt markerat områden där vi skiljer oss från den borgerliga majoriteten. För att spara riksdagens tid nöjer jag mig med att yrka bifall till reservationerna 1, 5, 6, 7, 8 och 9.

Vi är på vissa områden överens, t.ex. när det gäller frågan om ett fullständigt stopp för alla kärnvapenprov. Vi ser det som positivt att regeringen har för avsikt att på nytt lägga fram förslaget till avtalstext från 1991, med en viss revidering. Jag vill gärna här på nytt med tillfredsställelse notera att regeringen avvisar varje tanke på att tillåta provsprängningar på under 1 000 ton trotyl, något som framför allt militära kretsar i USA och Frankrike för fram.

Däremot föreligger det uppenbart bristande kommunikation mellan utskottets borgerliga majoritet och Utrikesdepartementet i en annan fråga där utskottet är överens, nämligen frågan om de medicinska och miljömässiga effekterna av kärnvapen. Utskottet säger enigt att det är angeläget att de medicinska och miljömässiga effekterna noggrant undersöks och förutsätter

att regeringen aktivt deltar i den fortsatta internationella diskussionen och tar egna initiativ.

Regeringens agerande i förra veckan ger mot denna bakgrund mycket övrigt att önska. Visserligen var regeringen aktiv men inte på det sätt som utskottet hade förväntat sig. Och riksdagen kommer i dag att fatta beslut om detta. Då behandlades i Världshälsoorganisationen på nytt frågan om kärnvapen användningens laglighet mot bakgrund av de medicinska och miljömässiga konsekvenserna av kärnvapen. Sverige ställde sig då, förunderligt nog, på kärnvapenmakternas sida, till stor förvåning för tredje världens länder. Denna Sveriges medverkan på kärnvapenmakternas sida hjälpte emellertid inte. Med klar majoritet beslöt Världshälsoorganisationen att ett uttalande från Internationella domstolen skulle begäras. Och jag utgår från att regeringen efter dagens beslut överger stödet för kärnvapenmakterna och fortsätter att föra den traditionella svenska politiken mot kärnvapen.

I reservation 1 tar vi upp Sveriges agerande vid nationella och internationella konflikter och frågan om ett svenskt konfliktinstitut. Det finns uppenbart både utrymme för och behov av ett initiativ, som kan utveckla kompetens och resurser för betydande svenska insatser i fråga om förhandling, medling och försoning i sådana konflikter. I kraft av sin historia och traditionella ställning i det internationella samfundet har Sverige ovanligt goda förutsättningar att spela en särskild roll i dessa avseenden.

Riksdagen har vid flera tillfällen – bl.a. med anledning av socialdemokratiska och folkpartistiska motioner – uttalat sig för tanken på ett svenskt konfliktinstitut. Trots riksdagens uttalade förväntningar om initiativ och förslag från regeringen har sådana saknats hittills. Enligt vår mening bör en utredning snarast tillsättas med uppgift att fördjupa analysen och föreslå former och resurser för hur svenska insatser på dessa områden skall kunna förstärkas.

I reservation 2 tar vi upp frågan om ett särskilt anslag för gemensam säkerhet och menar att utvecklingen i omvärlden kan förväntas ställa ett högre krav på svenska insatser för att en global solidaritet och säkerhet skall främjas. Det kan t.ex. handla om civila insatser i anslutning till FN:s fredsinsatser, observatörer, förtroendeskapande åtgärder eller annat icke-militärt stöd i ESK:s regi. Dessa insatser kan beröra flera olika anslag. Vi menar att en utredning bör tillsättas med uppgift att framlägga ett samlat förslag för gemensam säkerhet.

I reservation 3 tar vi upp frågan om en kärnvapenfri zon i Norden, och i motsats till den borgerliga majoriteten menar vi att tiden är mogen för att aktualisera frågan om zonen, som ett viktigt nedrustningssteg i processen mot en kärnvapenfri värld. En enig riksdag har under en följd av år uttalat sig för en kärnvapenfri zon i Norden. Sverige bör nu snarast ta initiativ till förverkligandet av en sådan zon.

I reservation 4 vill vi ha en översyn av den svenska utrikespolitiken som skall göras av en kommission, för att se över Sveriges internationella ansvarstagande. Kommissionen bör gå djupare in på åtminstone fyra områden: gemensam säkerhet, biståndet, Östeuropasamarbetet och flyktingpolitiken.

I reservation 5 tar vi upp en svensk brigad i fredens tjänst och kräver att regeringen snarast inleder planeringen för en svensk frivillig fredsstyrka av

brigadstorlek, för fredsbevarande insatser. Denna fredsbrigad bör finansieras inom det befintliga försvarsanslaget.

FN:s generalsekreterare begärde i "Dagordning för fred" att länderna skulle vara beredda på att snabbt ställa upp i fredsbevarande operationer. Uppgifterna för dessa styrkor är av såväl militär, civil som polisiär art. På den civila sidan kan det röra sig om övervakning av att respekten för mänskliga rättigheter efterlevs, flyktinghjälp och humanitärt bistånd, valövervakning m.m. På den militära sidan skulle uppgifterna, utöver de traditionella fredsbevarande och fredsskapande, kunna gälla insatser i samband med miljö- och naturkatastrofer. Generalsekreteraren rekommenderade att anslagen till denna verksamhet tas från försvaret, inte från Utrikesdepartementet.

Vi menar att man i Sverige – likaväl som i Danmark, där man upprättar en internationell fredsstyrka, och i Norge, där man utvidgar fredsberedskapsstyrkan för fredsbevarande operationer från 1 330 till 2 000 man – bör planera för en frivillig fredsstyrka finansierad över försvarsanslaget.

I reservation 6 tar vi upp kärnvapen till sjöss och kräver att Sverige fortsatt skall arbeta för ett förbud mot icke-strategiska kärnvapen till sjöss. Det kalla krigets slut har visserligen lett till att samtliga sjöbaserade taktiska kärnvapen tas bort från amerikanska och ryska fartyg och placeras i land och att de två makternas ytfartyg och attackubåtar blir kärnvapenfria. Men kärnvapen kan när som helst på nytt placeras ut, då inget internationellt förbud mot dem finns.

Den borgerliga majoriteten anser att den pågående minskningen av antalet kärnvapen i världen inte ger särskilda skäl till att förbjuda dessa kärnvapen. Vi delar inte den uppfattningen. Tvärtom menar vi att just dessa vapen snabbt bör förbjudas och inte bara föras i land.

I reservation 7 behandlas två av våra viktiga förslag på kärnvapenområdet, dels frågan om olagligförklarande av kärnvapen, dels frågan om att ställa alla kärnvapen under internationell kontroll.

Säkerheten för framtiden kan inte bygga på tillit till kärnvapen. Därför måste möjligheten till kärnvapenanvändning på lång sikt elimineras. Ett viktigt politiskt steg vore att folkrättsligt förbjuda användningen av kärnvapen. Redan vid FN:s 40-årsjubileum tog Olof Palme upp frågan och ansåg att "vi bör överväga möjligheten att i internationell lag förbjuda användningen av kärnvapen".

Ett steg i denna riktning vore att alla kärnvapenmakterna förband sig att inte använda kärnvapen först, något som Kina och Ryssland redan har gjort. Om alla kärnvapenmakterna gjorde likadana utfästelser skulle det i praktiken resultera i ett förbud mot användning av kärnvapen. Sådana utfästelser skulle sedan följas av en internationell överenskommelse om totalförbud mot användning av kärnvapen. Sådana förslag har diskuterats internationellt och stöds av många länder och internationella organisationer, nu senast vid Rajiv Gandhi Memorial Initiative i New Delhi för några veckor sedan.

Vi menar att Sverige bör framlägga förslag om icke-första användning, icke-användning och olagligförklarande av kärnvapenanvändning.

I reservation 8 tar vi upp den internationella vapenhandeln och kräver att Sverige i FN lägger fram förslag om en internationell regim för begränsning och kontroll av den internationella vapenhandeln, inkl. vapenproduktionen.

Den internationella vapenhandeln har lett till en omåttlig kapprustning. Mer än någon annan konflikt visade Gulfkriget tydligt detta. Över 80 % av Iraks vapen kom från de permanenta medlemmarna i säkerhetsrådet. FN:s generalsekreterare har varnat för att överkapaciteten av vapen i den rika världen leder till att de säljs i den tredje världen, något som också flyktingkommissariens representant med all tydlighet klargjorde för utrikesutskottet för några månader sedan. Han berättade att vapnen flödar in i Somalia och att en Kalasjnikov kan köpas för 10 dollar och en fullt utrustad stridsvagn för 2 000 dollar. Afrikas Horn fortsätter på så sätt att vara en krutdurk. Han vädjade till oss att försöka hindra vapenflödet i världen.

FN har beslutat om ett frivilligt register för vissa tyngre vapen. Vi menar att detta skall ses som ett första, men inte till fyllest, steg mot en begränsning och kontroll av den internationella vapenhandeln. Vad som behövs är en internationell regim, under FN, för att kontrollera och begränsa den internationella vapenhandeln. Den skall vara obligatorisk, omfatta både köpare och säljare och omfatta alla vapen, den militära produktionen, service och know-how.

I reservation 9 behandlas militära resurser och miljön. Sverige har varit pådrivande i dessa frågor, lett en FN-studie och arbetat fram förslag om hur militära resurser kan användas för att rädda och återställa miljön. Vi menar att regeringen inte följt upp detta svenska förslag, sedermera generalsekreterarens, vare sig vid Riokonferensen, i generalförsamlingen eller på annat sätt. Vi anser att regeringen i Förenta nationerna aktivt bör arbeta för att militära resurser kommer till användning så att miljön kan räddas och återställas.

I reservation 10 tar vi upp antipersonella landminor och kräver att regeringen bör följa det amerikanska exemplet och införa exportstopp för landminor. Dessa minor sprids inte minst vid inbördeskrig. I dag finns det 100 miljoner antipersonella landminor utplacerade runt om i världen, ofta helt utan kontroll, utan minkartor och utan hänsyn till civilbefolkningen. Dessa finns t.ex. i Afghanistan, Cambodja och Somalia, och ytterligare 100 miljoner antipersonella landminor finns i lager. Hundratusentals människor lem-lästas och dör varje år på grund av dessa minor. Ofta är det barn som drabbas. En del av dessa plastminor ser ut som leksaker och sprängs när barn plockar upp dem. Andra kräver bara trycket av 1 kg för att explodera. Vi menar att den svenska regeringen dels bör agera internationellt för att sanering av minor skall ske i de värst drabbade länderna, dels bör agera för en begränsning av användandet och spridandet av landminor.

Till slut: Freds- och nedrustningspolitiken är inte statisk. I takt med de positiva förändringarna mot en kraftig såväl ensidig som förhandlad nedrustning måste självfallet svensk freds- och nedrustningspolitik analyseras och förändras. Fortfarande finns dock de flesta kärnvapen, konventionella vapen och också kemiska vapen kvar, varför huvuddragen i en aktiv svensk nedrustningspolitik fortfarande bör kvarstå.

Anf. 25 JAN JENNEHAG (v):

Fru talman! Väpnade konflikter lär vi få se i framtiden, liksom vi har sett under historien. Vi kommer naturligtvis också att veta någorlunda var dessa

konflikter kommer att uppträda. Enbart i Europa finns ett sjuttioal konflikthärdar. Alla kommer naturligtvis inte att övergå i väpnat våld.

Om vi tittar på historien och försöker lära av vad som nu händer i det forna Jugoslavien, kan vi konstatera att fredsforskare i många sammanhang under lång tid har varnat för konfliktriskerna i samband med Jugoslaviens upplösning. Den blodiga tragedin i Bosnien får inte upprepas på andra håll. Det är lätt att säga, men så länge vi inte utnyttjar de möjligheter att undersöka, utreda och forska kring de latent konfliktersakerna, skall vi inte bli förvånade om vår praktiska politik slår slint.

Vänsterpartiet har föreslagit att Sverige skall ta initiativ till en studie om vilka insatser som behövs för att undanröja latent konfliktersaker, och en sådan studie bör leda till någon form av konfliktförebyggande givarmöte.

Utskottet säger i betänkandet att detta i och för sig är riktigt. En mängd forsknings- och utredningsinsatser är redan på gång. Olika forskningsinstitutioner i landet och i Europa arbetar i ungefär samma riktning.

Utskottet säger att det "finns anledning att förmoda att de forskningsresultat som framkommer i många fall kan vara av relevans för utrikesförvaltningen". Det är mycket elegant formulerat, men samtidigt uttrycker det en oförståelse för själva idén att rikta forskning och att göra den direkt tillämplig i konfliktlösande arbete.

Det kan alltså inte vara så att ett antal ospecificerade insatser så att säga skall spillas över till en verksamhet som på något sätt, genom slumpens medverkan, skall lösa de våldskonflikter som förekommer.

I tanken om ett svenskt initiativ till sådana här studier finns det ett allmänt välvilligt förhållningssätt, men så länge vi inte tar till vara och gör allvar av idén att rikta forskningsinsatser mot detta område, kommer vi gång på gång även i framtiden att konstatera att vi borde ha gjort någonting men struntade i det.

Svensk säkerhetspolitik har utsatts för en omvärdering och en glidning i vår uppfattning om vad som är en fredsbevarande inställning från Sveriges sida. Detta har naturligtvis sin grund i förändringarna i Europa, och avsikten är att det skall bli möjligt för oss att ingå i Europeiska unionen.

Utskottsmajoriteten menar att svensk säkerhetspolitik inte kan vara fix och färdig för evig tid; den utsätts liksom alla andra förhållanden för förändringar. Självfallet är det så.

Den traditionella svenska alliansfriheten, syftande till neutralitet i krig, har haft just den flexibiliteten och gjort det möjligt för Sverige att i olika sammanhang under historiens skiftet hålla en linje som har verkat fredsbevarande. Den har inte bara varit till gagn för oss själva, utan den har också kunnat ge verktyg och möjligheter för en utveckling i stort.

Vänsterpartiet anser som bekant att den svenska säkerhetspolitiken inte skall bygga på medlemskap i Europeiska unionen. Neutralitetspolitiken skall upprätthållas med alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig. Det är bara ett kollektivt säkerhetssystem som omfattar hela Europa som kan ge stabilitet i det nya Europa, och det organet heter för närvarande ESK.

Det här kommer naturligtvis, om vår glidning i den traditionella politiken fortgår, att minska Sveriges möjligheter att föra en politik i ett vidare sammanhang.

Örlogsbesök och kärnvapen till sjöss diskuteras i princip årligen i Sveriges riksdag. Sjöburna kärnvapen finns kvar. Huruvida sådana vapen medförs vid besök av utländska örlogsfartyg i svenska hamnar får vi inte veta. Vi förutsätter att besökare följer svensk lag. Den besökande staten avkrävs inga garantier.

Detta medför naturligtvis att den besöksverksamhet som vi i Sverige anser vara en del i ett större och viktigt mönster innehåller ett osäkerhetsmoment. Jag är mycket tveksam till om denna typ av militärt utbyte verkligen ökar förtroendet mellan länder. Om vi återigen tittar på historien, finner vi mängder av exempel på stater som intill dagen före en konflikts utbrott har sysslat med den typen av utbyte.

Jag tror att örlogsbesök som en del i förtroendeskapande åtgärder är någonting som har haft en propagandistisk innebörd, som inte har haft någon kontakt med verkligheten. Det är mycket tveksamt om det utgör något väsentligt element i vårt arbete för fred och nedrustning.

Den inställningen att ett villkor för att örlogsbesök skall få göras i svenska hamnar är att man ger en utfästelse om att man inte har kärnvapen ombord skulle, med utgångspunkt från svensk tradition och hur Sverige har uppfattats i de här sammanhangen, naturligtvis inte ses som något uppseendeväckande, utan snarare som en bekräftelse på att vi menar allvar med kravet på ansvar för hur man uppträder med sådana här vapen.

Detta bör vara möjligt. Regeringen bör i ESK ta initiativ till en överenskommelse för att det skall kunna bli ett vidare mönster. Intill det har skett bör Sverige på eget initiativ verka för att förbjuda besök där man inte klart deklarerar detta.

Fru talman! Jag står självfallet bakom Vänsterpartiets uppfattningar om säkerhet och nedrustning som de uttrycks i våra motioner. I fråga om detta betänkande nöjer jag mig med att yrka bifall till Bertil Mårbrinks meningsyttning när det gäller mom. 11 och 16.

Anf. 26 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Efter det kalla krigets slut lever Sverige i en radikalt ny säkerhetsmiljö. Det har gjort det angeläget för oss att söka förankra vår trygghet i en bred säkerhetspolitik. I den ingår ett starkt försvar. I den ingår en strävan att söka utveckla mekanismer för gemensam säkerhet, genom ett vidare samarbete med vår omvärld. I den ingår självfallet också mycket målmedvetna strävanden efter nedrustning.

I det här betänkandet behandlas huvudsakligen motioner om nedrustningssträvanden. På det området råder relativt små åsiktsskillnader i utskottet. Vi ställer alla upp bakom en aktiv svensk nedrustningspolitik. De reservationer som har avgivits är huvudsakligen markeringar från Socialdemokraternas sida av att regeringen kunde göra mera på områden där regeringen redan är mycket aktiv.

Flertalet reservationer avspeglar inga åsiktsskillnader i sak. På några punkter har vi olika uppfattningar om metoder. Socialdemokraterna önskar tillsätta en stor kommission som skall utreda all svensk utrikespolitik, all svensk biståndspolitik, allt svenskt östbistånd och all svensk flyktingpolitik i ett sammanhang. Det har föresvävat majoriteten att detta är en olycklig

form för att ta itu med dessa mycket stora och viktiga frågor, och vi tror att det inte skulle vara meningsfullt att ha en utredning med så stort mandat.

En av reservationerna föranleder mig att höja ett ögonbryn, och det är reservation nr 2. Där föreslår Socialdemokraterna ett nytt anslag för gemensam säkerhet som skall finansiera svenska FN-styrkor.

I budgetbehandlingen nyligen tog vi upp den frågan. Regeringen föreslog ett höjt anslag just för svenska FN-styrkor. Socialdemokraterna önskade däremot spara på den posten och minskade anslaget med 50 miljoner kronor i sitt budgetalternativ. Det är inte särskilt tilltalande att man i budgeten försöker minska anslaget för ett visst ändamål och sedan återkommer med en reservation om att inrätta ett nytt anslag för samma ändamål. Det är trots allt pengarna som räknas, om man skall försöka bedöma vilket allvar som ligger bakom orden i sådana här viktiga frågor.

Jag vill, fru talman, yrka avslag på de socialdemokratiska reservationerna.

Till Jan Jennehag vill jag gärna säga att jag delar hans uppfattning att forskning om konfliktförebyggande metoder är utomordentligt viktig. Vi har också i Sverige en relativt omfattande forskning på det här området. Vi har institutioner för freds- och konfliktforskning. Vi har en del fristående forskningsinstitut som får stöd via Utrikesdepartementet. Vi har SIPRI, Stockholms fredsforskningsinstitut. Vi har också ett nytt anslag, som vi behandlade i budgeten helt nyligen. Regeringen vill satsa mer pengar på säkerhetspolitiska studier, ett förslag som tyvärr inte fick stöd här i riksdagen hos valda delar av oppositionen.

Jag delar helt uppfattningen att detta är ett viktigt område. Men jag skulle vilja påstå att det redan i dag görs stora och värdefulla insatser på det området. Här råder alltså inte någon skillnad i sak mellan regeringssidan och Vänsterpartiet.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 27 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Det var intressant att höra utrikesutskottets värderade ordförande tala om att den borgerliga majoriteten står helt bakom en aktiv svensk nedrustningspolitik. Det hade kanske varit på sin plats om regeringen hade presenterat en sådan.

Anledningen till att vi har den här debatten i dag är just att Socialdemokraterna har presenterat ett fullständigt program för en svensk nedrustningspolitik. Det återfanns inte i regeringens proposition. Inte ens ordet nedrustning fanns. Intresset för den aktiva svenska nedrustningspolitiken har i vart fall inte redovisats av regeringen förrän vi från socialdemokratiskt håll tog upp frågorna i en motion. Jag hoppas att det intresse som deklarerats av utrikesutskottets ordförande också leder till att vi vid nästa proposition får en deklarerad svensk regeringspolitik på det här området.

Även om Sveriges riksdag i mångt och mycket har varit enig i de här frågorna under årens lopp – dvs. alla partier utom Moderaterna har stått bakom en aktiv svensk nedrustningspolitik – vore det bra om regeringen presenterade sin politik. Nu råkar det vara Moderaterna som styr området. Det kanske är förklaringen till att vi inte får veta någonting, utan får pressa fram ståndpunkterna från regeringen.

Jag vill gärna säga något om konfliktinstitutet, eftersom det faktiskt är vi som har tagit upp frågan om ett svenskt konfliktinstitut den här gången. Tidigare har vi varit flera som har drivit på. Jag skall i ärlighetens namn säga att det inte bara är den borgerliga regeringen som har varit mycket svag i sitt agerande, utan dessförinnan även den socialdemokratiska. Men riksdagen har gjort alldeles klara uttalanden och uttryckt önskemål om att man vill ha ett förslag från regeringen.

Det pågår naturligtvis en hel del. Där har Daniel Tarschys rätt. Freds- och konfliktinstitutet i Uppsala gör ett stort jobb. TFF i Lund gör ett stort jobb. Inte minst, skulle jag vilja säga, har de fått ett starkt internationellt renommé för sitt mångåriga och mycket systematiska arbete i Jugoslavien och med krisen där.

Det vi efterlyser är att det inte bara skall sitta en grupp här och en grupp där som skall kunna tycka till och som, när de får förfrågan, skall kunna ställa upp och hjälpa till att lösa konflikterna. Vi vill ha en sammanhållen svensk politik på det här området. Då är det inte bara fråga om forskning. Det är fråga om att utforma modellerna för och bestämma sig för vilket anslag man vill ge ett sådant konfliktinstitut.

Var det sedan skall ligga måste vara regeringen fritt och obetaget att försöka plocka fram. Men det finns uppenbarligen ett behov, både inom ESK-processen och i övrigt i världen, att man med den traditionella svenska konfliktlösningsmetoden arbetar på detta och ser hur Sverige skulle kunna bidra till den processen i världen.

Anf. 28 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Maj Britt Theorin är besviken över att regeringen inte har kommit till riksdagen med en nedrustningspolitik. Det kan möjligen bero på att regeringen gör den bedömningen att det inte är i riksdagen som en sådan politik skall bedrivas, utan i internationella organ. Det är självfallet vid nedrustningskonferensen i Genève, i FN:s nedrustningskommitté och i alla möjliga andra internationella sammanhang som vi skall driva nedrustningspolitik. Det gör också regeringen, en mycket aktiv sådan.

Det är fullkomligt möjligt för Maj Britt Theorin att ta del av alla de initiativ som tas på olika håll. Summerar man allt det som regeringen har åstadkommit är det en utmärkt aktiv nedrustningspolitik. Jag vill tillbakavisa påståendet att det skulle råda passivitet och att man inte med tillräckligt stort allvar skulle gå in för att fullfölja det mångåriga svenska arbete som har bedrivits på det här området.

Anf. 29 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Detta var en synnerligen förunderlig replik från utrikesutskottets ordförande. Är det inte riksdagen som skall var med och forma och fatta beslut om den svenska nedrustningspolitiken, vad är då riksdagens uppgift? Det är naturligtvis riksdagen som talar om för regeringen vad man anser är centralt och viktigt. Om regeringen har ambitioner är det regeringens uppgift att redovisa dem till riksdagen och få dem godkända därifrån.

Nej, tyvärr, Daniel Tarschys, det vore för mycket sagt att den här rege-

ringen driver en aktiv nedrustningspolitik. Det har jag tillräckligt lång erfarenhet för att kunna säga.

I Förenta nationerna har inställningen totalt förändrats från svensk sida. FN har över huvud taget förlorat intresse för den här regeringen. Det är där man i första hand samlar en bred internationell majoritet för de olika förslagen inom nedrustningsområdet. Nedrustningskonferensen i Genève är ett slags verkställande organ. Där finns också Sverige med, tack och lov. Där har Sverige varit med från början och varit mycket aktivt och pådrivande.

Men det dröjde ganska länge innan vi fick klarsignal från den här regeringen om att man faktiskt hade för avsikt att fortsätta den aktiva politiken för ett provstopp. Vi fick tvinga fram det i en debatt i den här kammaren för knappt ett år sedan. Dessförinnan var man på väg att överge den traditionella svenska politiken.

Det är självklart att riksdagen skall diskutera de här frågorna. Det är självklart att regeringen borde presentera vad den har för avsikter på det ena eller det andra området. Det enda vi hittills har fått fram är att regeringen säger att spridningsfrågorna är viktiga. Där vill man engagera sig. I övrigt är det en följsamhet i nästan alla delar i FN till vad EG-länderna säger, dvs. Sverige bedriver en politik som är mycket mer återhållsam än tidigare.

Sverige har haft ett internationellt anseende genom att vara pådrivande i freds- och nedrustningsfrågorna. Det var inte utan skäl som jag pekade på vad den svenska regeringen gjorde vid WHO i förra veckan. Där ställde man sig på kärnvapenmakternas sida och ställde inte upp på traditionell svensk politik, nämligen att ifrågasätta kärnvapen. Det är förunderligt. Jag hoppas att det var ett misstag och att riksdagens beslut i dag leder till att regeringen följer den politik som riksdagen lägger fast.

Anf. 30 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Maj Britt Theorin låtsas vara överraskad över att utrikespolitik bedrivs utrikes. Men det är faktiskt på det internationella planet som man har anledning att ta olika nedrustningsinitiativ. Det vet också Maj Britt Theorin. Även i de socialdemokratiska reservationerna talas det om initiativ som skall tas utrikes, inte i riksdagen.

Att komma till riksdagen och be om stöd för den politik som vi alla är eniga om, måste ändå vara en överlappsgärning, eller hur? Det finns en bred grundläggande enighet i den svenska nedrustningspolitiken sedan länge. Det finns inget som helst behov av att återigen samla riksdagen bakom den politik som Sverige driver aktivt och energiskt i olika internationella forum. Det som Socialdemokraterna gör är att i sina motioner hävda att man har tappat tempo på olika områden. Man för också fram en del uppslag som regeringen i sin sällning av olika initiativ finner vara mindre angelägna att föra fram.

Självfallet måste man i nedrustningsarbetet välja var och när man aktualiserar olika frågor. Man väljer inte att aktualisera frågor som man inte har större förhoppningar om skall leda till framgångar, utan man har en viss ekonomi i sin strategi. Det är regeringens politik ett uttryck för.

Det Socialdemokraternas reservationer är ett uttryck för är att man inte har samma uppdrivna känsla för ekonomi i nedrustningsarbetet. Det är där-

för som majoriteten föreslår att vi skall gå på utskottets linje och avvisa de förslag som framförs i reservationerna.

Anf. 31 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Daniel Tarschys markerar i sitt anförande öppet och ganska sympatiskt att vi nog är överens när det gäller studier om vilka insatser som behövs för att latent konflikter inte skall övergå i väpnat våld. Det görs mycket och i Sverige finns kompetens på området. De insatserna skall naturligtvis inte förringas. Men det undanröjer inte att det finns behov av samordning och målinriktning på det här området. Det kan vi bara uppnå i politiska beslut.

Det finns alltså all anledning i världen att utnyttja den kompetens som finns i Sverige och det renommé som Sverige har på detta område. I det stycket kan jag bara konstatera att Daniel Tarschys tycker att det här i och för sig är bra, men att något ytterligare initiativ från regering och riksdag inte är nödvändigt.

Anf. 32 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Som jag nämnde i mitt anförande har regeringen just tagit ett initiativ. Man har föreslagit mer medel för säkerhetspolitisk forskning, som just fyller de syften som berörs i Vänsterpartiets meningsyttring.

Jag noterade också att det inte var riktigt starkt stöd här i riksdagen när förslaget väcktes. Jag minns inte vad Vänsterpartiet sade, men jag vet att Socialdemokraterna gick emot förslaget.

Anf. 33 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Jag minns däremot vad Vänsterpartiet sade, och det ligger helt i linje med mitt anförande och min replik här.

Anf. 34 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Utrikesministern vädjade till riksdagen den 24 februari att vi skulle diskutera om "vi var beredda att låta våra soldater skapa fred med våld och dö i strid utomlands". Det är här alltså inte längre fråga om fredsbevarande FN-uppdrag, där ju Sverige gör mycket stor nytta och som jag är helt införstådd med är en god idé. Båda parter i en konflikt vill då ha FN-soldaterna där för att hålla isär parterna. Fredsbevarande styrkor är någonting mycket konstruktivt och bra.

Nu är det fråga om – med FN-terminologin – fredsskapande styrkor, där man alltså går in på den ena partens sida mot den andra. Det är en helt annan utveckling, med de glidande övergångsformer som man kan befara, om vi skulle skicka styrkor till Bosnien-Hercegovina.

Centern väckte omedelbart efter utrikesministerns vädjan frågan i utrikesutskottet och föreslog en gemensam utfrågning med försvarsutskottet, där vi skulle lyssna inte minst på militärens bedömningar, t.ex. den svenske nuvarande FN-befälhavaren i Jugoslavien Lars-Erik Wahlgren.

Inget annat parti var intresserat, och någon debatt har inte kommit till stånd. Nu ligger snart en proposition, kanske redan i dag, på riksdagens bord

med förslag att riksdagen skall ge klarsignal att sända en trupp till de stridande i forna Jugoslavien. Förberedelser med rekrytering pågår redan.

USA överväger militärt ingripande, men enligt Fredrik Braconier i Svenska Dagbladet i dag har Bill Clinton uttalat sig okunnigt om förhållandena i Kosovo:

"Något betänksam blir man också", skriver Fredrik Braconier, "när USA:s president talar om åtgärder mot serberna om 'de försökte ockupera Kosovo och förtrycka albanerna där'. Sedan de två Balkankrigen 1912-13 har Kosovo varit en del av Serbien - på medeltiden var det serbernas urhem - -- . Men det är nog en fördel om de potentiella ingriparna har basfakta klara för sig."

Det här visar hur oerhört komplicerad situationen är. Det finns många också i Sverige som inte vet vad striderna gäller i forna Jugoslavien.

USA:s allierade, EG-staterna, är ytterst tveksamma till militärt ingripande. Något beslut i FN:s säkerhetsråd är inte aktuellt.

Med TV-bilderna av övervåldet på näthinnan är det lätt att ropa efter enkla lösningar. Sådana rop har hörts också i riksdagen i olika sammanhang. Men krig är aldrig enkelt. Tanken att vi nu skall förbereda soldater psykologiskt på att döda, att stå ut med att man kanske träffar oskyldiga barn av misstag är för mig förfärlig. Sverige verkar vara berett att kasta sig in i något som kan bli ett Vietnamkrig. Vet vi ens vem som är fienden?

Sverige har inte krigat sedan början på 1800-talet. Vi har däremot varit mycket engagerade för fred med icke-våldslösningar, i medling och i kampen för förståelse och rättvisa i världen. I Koreakriget, där FN faktiskt var en stridande part, i Gulfkriget och i Somalia har vi medverkat med sjukhus. Vi har försökt hjälpa dem som blivit sårade, men vi har inte varit engagerade i att döda. Jag anser att det är djupt tragiskt att vi nu ändrar inställning.

Herr talman! Vi har inte ens börjat utnyttja de befogenheter som ordförandeskapet i Europeiska säkerhetskonferensen, ESK, ger oss. Sverige är alltså i år ordförande och nästa år med i presidiet för den största organisation som finns för mänskliga rättigheter, för ekonomiskt och vetenskapligt samarbete för fred och förtroendeskapande i Europa. CSCE, Conference on Security and Cooperation in Europe, har 52 medlemsstater: alla EG- och EFTA-staterna och alla central- och östeuropeiska stater samt USA och Canada, med Japan som observatör. Sverige är alltså ordförande för den gruppen. Eftersom ESK inte tyngs av en stor trögrörlig byråkrati, har ordförandelandet stora möjligheter och ett stort ansvar att använda sig av de befogenheter som ESK-länderna kommit överens om.

I utskottets betänkande redovisas några ESK-beslut, som ordförandelandet kunde göra bruk av i bl.a. Jugoslavien. På s. 16 beskrivs den s.k. Valletamekanismen, som innebär att varje ESK-land nominerar upp till fyra framstående personer, vilka vid behov skall kunna stå till förfogande för fredliga lösningar av mellanstatliga tvister. Rapportörer kan sändas i väg mot en aktuell stats vilja, om minst tio ESK-stater enar sig om detta. Det är alltså ett beslut som fattats av ESK:s stater i konsensus. Det beslutet skulle vi kunna göra nytta av, men det gör vi inte.

Vid ESK:s senaste utrikesministermöte i Stockholm 1992 beslöts också att utöka samarbetet med s.k. NGO, non-governmental organizations, alltså

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

Säkerhet och
nedrustning

frivilligorganisationer i medlemsstaterna, till praktisk samverkan på fältet. Jag citerar ur ett utkast till sammanfattningen av ESK:s beslut:

"CSCE strategy includes: – Increased efforts at treating the root causes of conflicts by applying all aspects of the human dimension of the CSCE and by involving non-governmental organizations and individual citizens more directly into the work of the CSCE."

Vi har alltså möjligheter som ordförandeland i ESK att engagera människor i ESK:s medlemsstater, experter, frivilligorganisationer, forskare, freds- och konfliktforskare, vana förhandlare, gräsrotsrörelser att på allt sätt medverka för att lösa konflikten i forna Jugoslavien. I de delar av forna Jugoslavien där krig inte pågår skulle dessa grupper säkert vara välkomna. Sverige skulle kunna ta sådana initiativ. Men det gör vi inte.

UD måste bli aktivare i detta arbete! Den militära styrka som vi förbereder oss för att sända på FN:s begäran beräknas kosta nära en halv miljard kronor. Tänk om man satsade denna summa för att aktivera alla frivilligorganisationer i ESK:s medlemsstater.

Herr talman! Jag har föreslagit, och jag vill gärna nämna det också från riksdagens talarstol, i en skrivelse till utrikesministern att ordföranden i Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet i Sverige – det är alltså en gren av internationella WLFF, Women's League for Peace and Freedom – skall anlitas för att engagera folkrörelser och experter i ESK:s medlemsstater.

Vi hade ett nordiskt möte där fyra av ESK:s medlemsstater – Norge, Finland, Sverige och Danmark – var representerade. Alla delade min uppfattning om att det vore ytterst väsentligt att ESK:s ordförandeland engagerade denna person, som är mycket kunnig, för att aktivt söka upp de möjligheter som vi har att engagera människor i alla ESK:s medlemsstater för forna Jugoslavien.

Sveriges huvuduppgift som ordförandeland i ESK är inte att nu stärka organisationers konstruktion, vilket man nu tycks ägna sig åt, utan det är att handla för att engagera alla goda krafter i ESK:s medlemsländer för att hitta en möjlig lösning i det forna Jugoslavien. Vi kan inte nu bara ägna oss åt forskning, hoppas på att något resultat skall komma fram och att bygga upp organisationer. Vi måste handla med de instrument vi har. Sveriges ansvar som ordförandeland måste utnyttjas. Det är detta och nästa år som vi har på oss.

Jag vill med detta anförande vädja till alla som har en möjlighet att ingripa, att se till att vi blir mycket mer aktiva i kampen för fred i det forna Jugoslavien.

Anf. 35 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

En förutsättning för att det engelska citatet skall komma in i protokollet är att det översätts till svenska.

Anf. 36 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag skall översätta detta citat som är ganska viktigt.

ESK:s strategi innehåller en ökad ansträngning för att gå till roten med orsakerna till konflikterna genom att se till att alla aspekter av den mänskliga

dimension som ESK arbetar med skall komma fram, men också genom att blanda in icke regeringsorganisationer – dvs. frivilligorganisationer och enskilda medborgare – mer direkt i ESK:s arbete.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Säkerhet och
nedrustning*

Anf. 37 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Först vill jag slå fast att kristdemokraternas främsta strategi för fredsplanering är de politiska idéer som bär upp den kristdemokratiska rörelsen. Det gäller bl.a. principen om människors lika värde, mänskliga rättigheter och förvaltaransvar.

Herr talman! Under hela efterkrigstiden betraktade vår omvärld, öst som väst, Sverige som en del av västvärlden. Sveriges kulturella identitet och styrelseskick har under modern tid ansetts tillhöra den sfär som utgörs av de västeuropeiska demokratierna. Mot denna bakgrund är det inte mer än naturligt att vi bejakar vår europeiska identitet. Begreppet neutralitet känns därför i detta sammanhang något haltande. Dessutom kan man ställa sig frågan vilka vi skall ställa oss neutrala till.

När jag läser Vänsterpartiets motion U258 slås jag framför allt av två ihålliga idéer. Den första är övertygelsen om behovet av att återkoppla begreppet neutralitet till vår alliansfrihet. Den andra bygger på att Sverige har att välja mellan ESK och den europeiska gemenskapen i val av regionalt säkerhetspolitiskt forum samt att valet bör falla på ESK.

Vi kristdemokrater hävdar tvärtom att en integrerad och stark europeisk gemenskap kommer att utgöra den stabiliserande kärna och inspirationskälla som den europeiska kontinenten och ESK så väl behöver.

Jag anser att de västeuropeiska länderna, som under en lång tid har kunnat bygga upp en stark demokratisk kultur och ett betydande välstånd, är förpliktigade att se till att den europeiska gemenskapen tar sitt politiska och strategiska ansvar. Europas roll som fredsmakt måste vidareutvecklas. Att verka för ett ESK som gradvis får fred och stabilitet från ett aktivt och engagerat EG är en av de mest betydande tjänster som vi kan göra för FN, vilket i olika sammanhang också har uttryckts av FN.

I den socialdemokratiska motionen U409 betonas att Sveriges framtid blir alltmer knuten till andra länders. Länderna delar en ödesgemenskap. Ett förnyat internationellt samarbete är därför nödvändigt. Jag delar helt grundtanken i denna motion: FN som ytterst verkar för att åstadkomma ett harmoniskt världssamfund måste ständigt uppmärksammas. Inte klart utsagt, men ändå tydligt, känner jag igen en kritik som går ut på att regeringen alltför ensidigt fokuserar på Europa och EG. Enligt mitt synsätt finns det dock inte någon motsättning. Om FN får representera visionen om en enad värld bör den mot omvärlden öppna europeiska gemenskapen ses som ett delmål mot denna vision.

Herr talman! Vi är många som delar avskyn mot kärnvapen och skräcken för dess konsekvenser. I Sverige har det inneburit att vi har funnit en bred politisk enighet som verkar för nedrustning. Frågan är vilka åtgärder som bäst främjar en fredligare värld. I den mycket ambitiösa och genomarbetade socialdemokratiska motionen U404 återupptas frågan om en nordisk kärnvapenfri zon som en åtgärd för nedrustning. Tanken är vacker och jag är

egentligen inte emot den. Men vad skulle den egentligen åstadkomma i den situation som råder i dag?

De nordiska länderna är ju redan kärnvapenfria samtidigt som de flesta av USA:s och Rysslands kärnvapen är strategiska, dvs. att de har en transkontinental räckvidd. Det finns en risk för att en kärnvapenfri zon får samma verkningar som en förordad nordisk miljören zon, trots vetskapen om att hotet från miljöförstöringen kommer från andra håll och inte stannar vid gränserna.

Jag upplever att dagens kärnvapenhot inte längre kommer ifrån stormakterna, utan från den växande men illa kontrollerade skaran nya kärnvapenländer. För dem är det ganska ointressant om Norden förklarar sig vara en kärnvapenfri zon eller inte. Då hjälper nog bara aktiva insatser som förhandlingar och påtryckningar.

Som nordbo känner jag i stället för närvarande en betydande oro över det forna Sovjetunionens tidigare så stolta flotta. Många fartyg var både kärnkraftsdrivna och kärnvapenbestyckade, vilket innebär att över 140 reaktorer behöver tas om hand. De får inte röna samma öde som 17 andra reaktorer som utan betänkligheter har sänkts i havet. Denna fråga tycker jag är mer angelägen att lyfta fram i debatten än frågan om en nordisk kärnvapenfri zon.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 38 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Margareta Viklund hade synpunkter på Vänsterpartiets koppling till alliansfriheten och neutralitet i krig. Detta är ingen uppfattning som har kommit nertrillande från ovan och som saknar förankring i det svenska samhället. Tvärtom har detta under en utomordentligt lång tid varit en av grundbultarna i vår politik. Jag kan inte se vad det är som gör att denna politik har blivit ihålig. En politik som under decennier, för att inte säga under en ännu längre tid, bevisligen har varit framgångsrik ger ett visst fog för att man mycket noga gör undersökningar innan man är beredd att lämna den.

Vad sedan gäller ESK är naturligtvis den institutionen eller processen av en annan karaktär än ett säkerhetssystem som bygger på Europeiska unionen, bl.a. beroende på vilka stater som är inblandade i processen och framför allt vilket målet är med hela arbetet i organisationen.

Anf. 39 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Vi lever faktiskt, Jan Jennehag, i en litet annorlunda värld än vad vi gjorde när begreppet alliansfrihet diskuterades och lades fast. Vi lever faktiskt på 1990-talet. Det är en svår situation bl.a. i ett land som hette Jugoslavien. Världen är orolig på många olika sätt. Vilket land och vilken stat skall vi vara neutrala mot? I vilken situation menar Jan Jennehag att vi skall vara neutrala? Situationen var helt annorlunda när dessa begrepp infördes. Vi behöver tänka över vad begreppen står för i dag. Jag tror att det är en situation som vi inte kan komma undan.

Anf. 40 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Det karakteristiska för begreppet alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig är just att flexibiliteten i den politiken har visat sig hålla under så skiftande förhållanden. Det finns väl ingen anledning att binda upp detta kring de tidigare strukturerna som vi i Europa har haft under de senaste decennierna, utan tvärtom. Förhållandet med de konfliktmönster som vi nu kan se och den roll som Sverige kan spela utifrån en så fast grundad position som vi tidigare har haft gäller fortfarande.

Det finns alltså ingen anledning att påpeka att vi lever i 1990-talet och att situationen i Europa är förändrad. Den kommer självklart att förändras även framöver. Vi kommer att leva i nästa årtusende, och även då kommer det att finnas behov av självständiga stater, som icke är allierade i fredstid i militärpakter och som iakttar neutralitet vid konflikter i området.

Anf. 41 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Jag har redan sagt vad jag behöver säga.

Anf. 42 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Debatten om neutraliteten var i och för sig riktad till Vänsterpartiet. Men det kanske ändå för sakens skull kan vara på sin plats att klargöra att det vid neutralitet inte är fråga om att vara neutral mellan två parter. Den svenska neutralitetspolitiken uppfanns inte under andra världskriget utan går tillbaka till Karl XIV:s dagar. Grundinställningen för neutralitetspolitiken är att hålla Sverige utanför konflikter. I så måtto har neutralitetspolitiken inte heller i dag förlorat sin betydelse.

Det som jag tyckte var viktigast att ta upp var en del av Margareta Viklunds kommentarer. Dels ansåg hon att vi socialdemokrater hade en bra och genomarbetad motion, dels tyckte hon att det egentligen inte var nödvändigt att göra någonting. Låt mig bara säga att vi kanske har litet olika syn. Detta kommer fram i olika värderingar. Margareta Viklund talade om Europa och EG såsom en fredsmakt. I detta begrepp ligger något annat än talet om ett fredligt Europa.

Ni fokuserar alltför mycket på Europa. Sedan den borgerliga regeringen kom till har tyvärr passiviteten varit mycket påtaglig när det gäller freds- och nedrustningsfrågor på den globala arenan. Att intresset har fokuserats till Europa har t.o.m. deklarerats tydligt och klart. Det har också lett till att Sverige inte kom in i säkerhetsrådet. Tredje världens länder kunde inte förstå varför de skulle rösta in ytterligare ett europeiskt land, som inte var intresserat av tredje världens problem.

Det är litet intressant att höra att en kärnvapenfri zon i Norden i och för sig är en god tanke men att man egentligen inte behöver den i dag, eftersom andra saker behövs. Jaså! Jag trodde att kds samt dess ungdomsförbund och kvinnoförbund stod bakom tanken på en kärnvapenfri zon i Norden. Den är inte alls allena saliggörande i sig, utan en kärnvapenfri zon i Norden är ett av instrumenten – precis som de kärnvapenfria zonerna i Latinamerika och i Södra Pacific – för att minska handlingsutrymmet för kärnvapenmakterna.

Det finns i Utrikesdepartementet ett långt och väl genomarbetat förslag om hur en zon skall fungera. Huvudsakligen är det så att de länder som vill

ingå i en zon skall deklarera sig kärnvapenfria för att därmed tvinga kärnvapenmakterna att inte vare sig hota eller använda kärnvapen mot dessa regioner. Det är nog så betydelsefullt. För visst har vi förhandlat om en minskning av de strategiska kärnvapnen i världen, men ännu har inte ett enda av de strategiska kärnvapnen börjat förstöras. Kärnvapen finns alltså kvar i stor mängd. Alla instrument – zoner, avtal, laglighet, provstopp och icke-spridningsavtal – behövs för att minska kärnvapnens roll i världen.

Anf. 43 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Jag måste erkänna från början att jag inte har den stora erfarenhet av vare sig nedrustningspolitik eller säkerhetspolitik som Maj Britt Theorin har, som länge har funnits med här i riksdagen och i många andra utrikespolitiska sammanhang. Men jag vill ändå vidhålla att jag anser att tiden nu kan vara mogen att man ser över de olika begreppen neutralitetspolitik och allianspolitik utifrån vad jag tidigare har sagt.

Maj Britt Theorin sade att den nuvarande regeringen är väldigt litet utrikespolitiskt centrerad i FN-sammanhang. Men som jag sade tidigare är man positiv till just det utvidgade EG-samarbetet från FN-håll. Man ser EG till stora delar såsom en samarbetspartner när det gäller att bevara freden och samarbeta på annat sätt. Jag vill påminna Maj Britt Theorin om att vår utrikesminister faktiskt är ordförande i ESK och där gör en betydande insats för att bevara freden i Europa. Så visst engagerar sig den nuvarande regeringen i fredsfrågorna. Jag kan inte förstå något annat.

Jag sade tidigare att tanken på en kärnvapen fri zon är en bra tanke och att den säkert är riktig, men jag anser inte att den frågan nu är så angelägen att lyfta fram som just frågan om de kärnvapenbestyckade ubåtarna och vad vi skall göra med dem. De utgör ett större hot och ett svårare problem.

Anf. 44 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Jag tänker inte föra någon EG-debatt, för den är inte intressant i dessa sammanhang. Vi måste faktiskt, om vi vill åstadkomma kärnvapennedrustning, en nedrustad värld och fred, skapa globala avtal. Det kan Europa aldrig klara själv. Det kan vi inte heller klara med bilaterala överenskommelser, utan ett globalt agerande är nödvändigt. Där är den svenska regeringens passivitet mer uttalad.

Jag vill påminna Margareta Viklund om att Sveriges riksdag enhälligt har slagit fast att den militära alliansfriheten består. Jag trodde inte att vi var på väg att ändra den i denna debatt.

Frågan om zonerna är behövliga eller ej kan man ha olika uppfattning om. Men inställningen till en kärnvapen fri zon är fortfarande inte ändrad i Sveriges riksdag, som ju i enighet har begärt att regeringen skall arbeta fram ett förslag om en kärnvapen fri zon i Norden. Detta har gjorts. Vi vill att det arbete som har utförts både på svensk och på skandinavisk nivå nu skall föras vidare till konkret handling. Det har vi begärt i vår reservation.

Visst är spridningen av kärnavfall i Karahavet fruktansvärd. Det råder ingen diskussion om den saken. Sovjet har helt olagligt sänkt inte bara kärnvapenbestyckade fartyg utan även tusentals tunnor med kärnavfall där. Tyvärr har det spridits kärnavfall även i andra delar av världen, t.ex. Sellafield

i England. Detta måste man komma åt. Det är naturligtvis oerhört viktigt att man stoppar denna spridning och får en internationell granskning av den. Hittills har inte heller den nuvarande ryska regeringen tillåtit internationella vetenskapsmän att göra en oberoende granskning. Vi borde vara överens om att den delen är viktig.

Det är även viktigt att vi inte sprider kärnvapen till nya kärnvapenmakter. Men det är lika betydelsefullt att vi använder de olika instrument som vi kan få i vår hand, både avtal om nedrustning och en kontroll av att avtalen följs, avtal om kärnvapenfria zoner, avtal där kärnvapen ställs under FN:s kontroll och avtal om olagligheten med kärnvapen. Därtill kommer provstoppet och icke-spridningsfördraget. Alla dessa instrument skall vi använda oss av. Som diktaren en gång sade: Passivitet är också en handling. Tyvärr tvingas jag säga – med instämmande, som jag förstod, av Birgitta Hambræus – att den svenska regeringen inte är tillräckligt aktiv i dessa frågor.

Anf. 45 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Det hör väl till Maj Britt Theorins uppgifter att i olika sammanhang hoppa på regeringen. Men jag kan inte förstå vad Maj Britt Theorin grundar sitt påstående på att den nuvarande regeringens intresse för utrikespolitik och för internationellt arbete skulle vara mindre än den tidigare regeringens. Aldrig någonsin tidigare har väl just det internationella utbytet varit så stort som just nu mellan olika länder och i olika internationella sammanhang.

Visst skall vi ha avtal på många olika områden, och det är väldigt bra. Men det allra viktigaste är väl ändå att man ser till att de olika avtalen uppfylls och fullföljs. Det torde vi vara överens om. Mycket finns kvar att göra, Maj Britt Theorin, för säkerheten i världen. Jag hoppas att vi skall kunna samarbeta.

Anf. 46 LARS MOQUIST (nyd):

Herr talman! Till betänkandet om säkerhet och nedrustning har vi i Ny demokrati fogat ett särskilt yttrande angående en internationell fredsskapande militär styrka underställd FN:s säkerhetsråd. Bakgrunden till vårt yttrande är följande:

Vi anser att tiden i världshistorien är mogen för en internationell militär styrka som får en roll som liknar den som en polisorganisation har i en enskild nation. Samtidigt måste den internationella domstolen reservationslöst accepteras av medlemsländerna som högsta organ för lösning av internationella konflikter.

Rollen som världspolis har ofta fått spelas av USA, som i Somalia och då Kuwait befriades från den irakiska invasionen. USA kan dock inte ta på sig denna roll i all framtid. Den inhemska amerikanska opinionen kommer inte att i alla lägen acceptera att amerikanska liv riskeras och offras i fjärran länder. Det gäller speciellt om inte andra länder är beredda att hjälpa till för att upprätthålla världsfreden och försvara demokratiska staters överlevnad.

Låt oss se på Jugoslavien. Vad kan omvärlden göra för det forna Jugoslavien? Det finns, enligt min mening, tre möjligheter.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Säkerhet och
nedrustning*

Den första är att inte göra något alls mer än att skicka hjälpsändningar, fördöma de stridande parterna och hoppas på att konflikten löser sig själv.

Den andra är att acceptera den etniska rensningen och att andra länder erbjuder de fördrivna människorna bostad på annan plats i världen.

Den tredje möjligheten och, enligt vår mening, det enda hållbara alternativet är att man med internationell rätt arbetar fram den bästa lösningen och sedan med internationella militära trupper ser till att denna lösning efterlevs.

Vi i Ny demokrati anser att FN skall inrätta permanenta fredsskapande styrkor, s.k. peacemaking units, som medlemsländerna ställer till säkerhetsrådets förfogande. Dessa styrkor skall vara tyngre beväpnade än FN:s fredsbevarande styrkor, och de skall kunna rycka in med kort varsel. De fredsskapande FN-styrkorna skall rekryteras på frivillig basis och genomgå gedigen utbildning i resp. lands nationella armé. Insatser av dessa styrkor skall beslutas av säkerhetsrådet.

Mellan 1945 och 1987 har FN gjort 13 fredsbevarande insatser och sedan 1987 ytterligare 13. Omkring 528 000 människor lär ha tjänat under FN:s flagg. 800 av dem har omkommit. De sammanlagda kostnaderna för dessa insatser uppgår till över 45 miljarder kronor. I dagsläget är fredsbevarande insatser under den kommande tolv månadersperioden planerade till en kostnad av drygt 16 miljarder kronor. Trots att detta belopp utgör bara ynka 3 promille av de globala militära satsningarna, flyter inbetalningarna från medlemsländerna in mycket trögt.

Vi anser att Sverige bör spela en aktiv och pådrivande roll, så att dessa styrkor bildas så snart som möjligt. Det är självklart att Sverige som nation måste vara berett att tillsammans med andra nationer ingripa för att lösa blodiga konflikter i omvärlden – ingripa med trupp, inte bara med diplomatiska uttalanden, detta inte minst för att vi själva skall kunna få hjälp om Sverige anfalls av främmande makt. Det kalla kriget är över, och nu finns det förutsättningar för att skapa denna internationella polis som så väl behövs. Sverige kan spela en viktig roll som pådrivande nation i denna fråga om bara insikten och den politiska viljan finns.

Herr talman! Vår mening i Ny demokrati är att regeringen i internationella sammanhang skall verka för att FN inrättar permanenta fredsskapande styrkor, s.k. peace-making units, under säkerhetsrådets kontroll och att Sverige utbildar stridande förband som kan sättas in för fredsskapande aktioner och således inte bara för fredsbevarande sådana när FN så finner det lämpligt.

Anf. 47 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Jag hade först inte tänkt att gå upp i talarstolen i denna debatt. Men några av inläggen föranleder mig att ändå göra några korta kommentarer.

Birgitta Hambræus tog upp frågan om ESK:s aktivitet när det gäller Jugoslavienkonflikten. Hon som alla andra känner en stor vanmakt när hon ser det som sker. Jag tror att vi alla önskar att vi kunde finna effektivare sätt att hantera denna konflikt. Dock – och det är det som jag vill säga till Birgitta Hambræus – är orsaken till att ESK inte gör mer i just den konflikten, eller specifikt det som utspelar sig i Bosnien-Hercegovina, att det i dag framför allt är FN som bär det internationella ansvaret för agerandet.

Jugoslaviakonferensen tillkom ju i samråd mellan FN och EG. Bl.a. Vance-Owen-planen kom fram den vägen. ESK gör dock vissa saker som ett komplement till FN. Det är en styrka att man har skilda organisationer som kan agera på något olika sätt. Jag tänker på de FN-observatörer som finns inom Restjugoslavien, framför allt i Kosovo och på andra ställen, och där gör ett viktigt jobb. Man kan säga att FN och ESK har spelat litet olika roller. Men att ESK självständigt skulle söka dra till sig initiativet parallellt med att FN arbetar tror jag vore olyckligt. Det skulle bara leda till en kaotisk situation. Bekymret nu är ju snarast att kunna samla sig kring åtgärder, inte att hitta nya organ för att diskutera detta.

Den andra punkten gäller nedrustningspolitiken. Där tycker jag att det är centralt att något betona vad som nu står i fokus. Det viktigaste som vi kan se framöver är väl tre eller fyra saker som är väldigt centrala att uppnå på nedrustningsområdet.

Det första är att få en förlängning av icke-spridningsavtalet, det s.k. NPT, som går ut i mitten av 90-talet – 1995. Där lägger naturligtvis Sverige, tillsammans med många andra länder, ned stora ansträngningar på att få en förlängning och få det tätare och mera effektivt fungerande än det hittills har varit, därför att man skall försöka se till att även länder som skriver på avtalet inte skall kunna fuska i patienten.

Det andra är ett gyllene tillfälle som vi har när det gäller provstoppsidan. För närvarande finns det nämligen inte några provstopp för kärnvapen eller kärnsprängningar. Det är orsak till att det nu är ett mycket centralt tillfälle att hårt pressa fram förslaget om förbud mot alla former av kärnsprängningar, både kärnvapensprängningar – alltså provsprängningar – och s.k. fredliga kärnsprängningar.

Det tredje, och på sitt sätt det kanske viktigaste av allt, är att se till att många av de avtal som har träffats om nedrustning också genomförs i det verkliga livet. Det gäller ju framför allt nedrustningen inom f.d. Sovjetunionen, där Sverige också söker bidra t.ex. i de två instituten i Moskva och Kiev för att bidra till att kärnvapenedrustningen och kärnvapenkompetensen inte förskingras och hamnar på fel ställen, dvs. att se till att avtalen Start 1 och Start 2 fullföljs och att även de andra avtalen för nedrustning verkligen fullföljs.

Ett fjärde område för Sverige är att via suveränitetsstöd till Baltikum se till att dessa länder kan bygga upp en rimlig säkerhetskapacitet, som ju på deras nivå ofta handlar om att se till att gränserna kan skyddas, inte mot militära anfall utan mera mot smuggling och beväpnade ligor och vad det nu kan vara som hotar gränsstabiliteten.

Detta är fyra mycket centrala områden som just nu står mycket högt upp på agendan. Det finns mängder av andra saker som Sverige agerar i, men dessa fyra ser jag som mycket centrala, inte minst med tanke på tidsläget.

Slutligen vill jag ta upp frågan om det europeiska agerandet kontra det internationella. Här tror jag att det verkligen är fel att se det som ett slags motsatsställning. Om Sverige är intressant i Europa är vi också intressanta i övriga världen. Låt oss tänka oss att vi skulle tycka att Egypten vore intressant om Egypten inte engagerade sig starkt i sin del av världen. Jag tycker att det skulle vara en bisarr tanke. Vi tycker att Egypten är intressant därför

att Egypten agerar starkt i arabvärlden i sin region. På samma sätt är Sverige intressant, därför att vi är en stark aktör i vår region – i Västeuropa genom den europeiska integrationen, i Östeuropa genom vårt mycket starka engagemang i Baltikum, i Ryssland, men också i övriga Central- och Östeuropa. Det gör oss till en starkare och intressantare partner också i Asien i övrigt, där man för övrigt tycker att EG och EG-samarbetet är mycket intressant. I Ostasien och även i Sydostasien diskuterar man mycket olika former av regional integration, där man tittar på Europa och det europeiska samarbetet. Det är intressant i arabvärlden, där man konstaterar att man inte har lyckats så väl med sitt eget samarbete, därför att det har varit bara politiskt och inte innehållit detta tunga ekonomiska samarbete som har varit så effektivt i Europa. I Latinamerika försöker man kopiera mycket av det som EG har tagit fram genom frihandelsområden och annat.

Den europeiska samverkansmodellen är alltså mycket intressant i resten av världen. Den följs med mycket stort intresse. Sverige har naturligtvis som en aktiv deltagare i den europeiska integrationen mycket större möjligheter att vara en intressant partner i Latinamerika, i arabvärlden, i Asien och i Östeuropa än vad vi skulle vara om vi inte hade denna mycket starka europeiska politik. Att försöka konstruera en motsättning mellan dessa tror jag i grunden är fel.

Anf. 48 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag vill inskränka mig till att kommentera det Göran Lennmarker replikerade när det gäller mitt anförande.

Vi har inte råd att tänka så snävt och vara så rigida. Sverige är ordförande för ESK. Göran Lennmarker sade att vi bl.a. är närvarande som observatörer i Kosova, men detta måste självfallet kunna utvidgas. Kan verkligen Göran Lennmarker ha någonting emot att man parallellt med FN:s och EG:s ansträngningar engagerar människor runt om i ESK:s medlemsländer för att komma dit och med andra metoder än diplomati och militära insatser göra insatser där?

Jag tänker t.ex. på medborgardiplomaterna, Citizen Diplomat, som finns i USA. Jag tänker på olika terapiskolor som tillsammans med olika befolkningsgrupper skulle kunna komma till rätta med och läka konflikterna. Jag tänker på TFF i Sverige som Maj Britt Theorin nämnde som en oerhört framgångsrik medlare – man var faktiskt enligt den kosovoalbanske presidenten mer framgångsrik än vad ESK:s observatörer är nu med sina tusenlappar som de kanske kan få från UD.

Jag tänker på HCA – Helsinki Citizens' Assembly – dvs. de medborgarrörelser som har bildats som just NGO:s i samband med ESK-processen. De har bl.a. en ordförande i Belgrad.

Jag kan bara nämna några få exempel här, men runt om finns det människor med förhandlingskompetens som inger förtroende – framstående personer – som om ESK tog initiativet skulle kunna medverka både med råd och med aktivt deltagande i det förra Jugoslavien. De skulle inte minst stödja den majoritet av människor i det forna Jugoslavien som vill ha slut på kriget. De skulle kunna ta kontakt med de kvinnogrupper som finns där. Det är mycket få kvinnogrupper som önskar fortsätta etnisk rensning och krig.

Inte kan väl Göran Lennmarker mena att ESK skall passa bara för att FN och EG försöker där nere eller att det inte är lämpligt att man utökar verksamheten med det mandat man faktiskt har fått i enhällighet bland ESK:s stater?

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Säkerhet och
nedrustning*

Anf. 49 GÖRAN LENNMARKER (m) replik:

Herr talman! Det viktiga är, Birgitta Hambraeus, att man går hand i hand och att man inte försöker konkurrera med FN. Det är också det som har skett. ESK skall dessutom bli en regional organisation i FN-stadgans mening, vilket ytterligare understryker vikten av att man så att säga samkör.

ESK kan visst göra värdefulla insatser parallellt med FN. Men ESK skall inte ge sig in på det centrala förhandlingsområde som FN och FN:s säkerhetsråd nu har att hantera. Det vore mycket olyckligt, och det skulle inte gagna ett gott syfte.

Anf. 50 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Herr talman! Jag är verkligen glad över Göran Lennmarkers förtydligande. Jag har självfallet aldrig föreslagit att ESK skulle konkurrera på samma område som FN – tvärtom. Hela mitt anförande innebar ju att ESK skulle kunna komplettera med ny expertis och helt enkelt ta ett nytt grepp i denna fruktansvärda konflikt och på det sättet bidra till freden.

Jag är tacksam över att Göran Lennmarker tydligen missförstod mitt anförande. Jag får i stället hoppas på och vädja till Göran Lennmarker om att han framför tankarna att Sverige som ordförande i ESK nu tar nya initiativ för att med NGO:s, dvs. frivilligorganisationer runt om i ESK:s medlemsstater, bidra till en lösning av konflikten.

Anf. 51 MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Jag skall inte föra debatt med Göran Lennmarker om ESK kontra FN. Däremot vill jag gärna ta upp några av de andra frågor han nämnde.

Han nämnde att tre eller eventuellt fyra saker nu står i fokus för regeringen. Jag hoppas att det gäller Moderaterna och inte regeringen i dess helhet. Om det vore så, vore det ganska förödande.

Vad gäller förlängning av NPT har vi inga delade meningar och inte heller när det gäller frågan om provstopp. Det är tack vare att riksdagen har drivit fram ett ställningstagande mot Moderaterna som vi har fått en aktivitet i provstoppsfrågan. Det var i det material man plockade fram från UD tidigare inte alls en fråga som man skulle prioritera. Det är bra om vi är överens om det nu.

Det är naturligtvis bra om vi är överens om att avtalen som man har kommit överens om skall hållas – inte bara från Sovjets sida utan från alla parter sida. Men det räcker inte med bilaterala avtal. Som jag sade tidigare är de ännu inte satta i sjön. Det är långt kvar till dess att vi har kommit vidare med nedskärningen av kärnvapen i sig.

Den fjärde punkten gällde suveränitetsstöd för Baltikum. Finns det moderata tankar på att bygga upp försvaret i Baltikum? Det är ju en viktig nedrustningsåtgärd för den här regeringen.

Jag kan inte riktigt hänga med Göran Lennmarker i det han sade om motsättningarna mellan Europa och FN. Han säger att vi i Sverige, om vi är intressanta i vårt integrationsarbete i Europa, också blir intressanta i världen. Men skulle inte Sverige vara intressant i världen om det inte skulle komma att ingå i EG?

Historien började inte med den moderatledda regeringen där den svenska utrikespolitiken skulle drivas med en europeisk identitet. Svensk utrikespolitik är av mycket gammal hävd internationell och global. Det vi har beklagat är att man har snävat in den till att fokuseras på Europas intressen.

Det visade sig också att det är så. Göran Lennmarker bekräftar ju faktiskt det vi befarar. Det fanns de facto inget intresse från regeringens sida för att få Sverige med i säkerhetsrådet just i denna intressanta tid. Sveriges erfarenheter hade kunnat vara av godo i förändringen av säkerhetspolitiken.

Sveriges aktiviteter i Förenta nationerna och i Europa är viktiga, men man kan inte säga att man bara skall fokusera på Europa och därmed tro att man får gehör i världen i övrigt. Sveriges gehör i världen i övrigt har tyvärr minskat genom den politik som regeringen har bedrivit i Förenta nationerna.

Anf. 52 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Först vill jag kommentera det som sades om suveränitetsstödet, som syftar till att skapa en stabilare situation. Det är ett stöd som inte syftar till en militär uppbyggnad, men däremot till att man skall kunna klara av gränskontroller, kustbevakning och sådant som är nödvändigt för att se till att man har en stabil gränssituation. Det är ett viktigt led i de stabiliserande och säkerhetsskapande åtgärderna. Visst är det blygsamt – det är ingen stor sak – men det är likväl viktigt.

Det är nog ändå så, Maj Britt Theorin, att vår europeiska identitet i utrikespolitiken inte står i motsatsställning till en aktivitet i andra delar av världen. Maj Britt Theorin och andra har målat upp en bild av att man inte skulle kunna var aktiv i Europa och samtidigt vara aktiv på andra ställen.

Jag tror att denna regering faktiskt har varit mer aktiv i Asien än den föregående, både när det gäller ekonomiska förbindelser och när det gäller mänskliga rättigheter. Regeringen har utmärkt goda kontakter i Latinamerika. Ett exempel bland många på detta är ett förestående besök av Aylwin från Chile. Vi har utmärkt goda kontakter i Afrika. Jag ser att biståndsministern sitter där borta. Han har vid ett flertal tillfällen rest i Afrika, och han har utmärkt goda kontakter där.

Jag skulle vilja påstå att denna regering utmärks av att den har bättre förbindelser med Västeuropa, bättre förbindelser med Östeuropa – Rysslandsförbindelserna har väl aldrig någonsin varit bättre – och förmodligen bättre förbindelser med Ostasien. Jag är inte säker på att den socialdemokratiska regeringens förbindelser med Indien var så särskilt goda. Vi vet vad ordet Sverige förknippas med där. Vi har kanske också bättre förbindelser med Latinamerika. Jag har inte möjlighet att bedöma om förbindelserna med Afrika är bättre eller ej, men jag är alldeles övertygad om att summan av kardemumman är väl spridda förbindelser där det europeiska engagemang på intet sätt står i motsatsställning till ett engagemang i ett vidare sammanhang.

Europa är ju inte slutet utan öppet – ett Europa som lever i samspel med omvärlden.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Säkerhet och
nedrustning*

Anf. 53 MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Det brister litet i logiken, Göran Lennmarker. Om nu denna regering har etablerat så utomordentliga ekonomiska förbindelser med världen i övrigt, är det ju litet underligt att man därifrån inte ansåg Sverige vara så betydelsefullt att man ville rösta för oss i säkerhetsrådet. Det gjorde man inte. Man klargjorde t.o.m. att skälet härtill var att Sveriges intresse för den övriga världen hade avtagit med den nya regeringens inträde. Inställningen tog sig inte bara deklaratoriska former utan visade sig också i hur man röstade i Förenta nationerna.

Från att tidigare ha haft en självständig kritisk hållning mot stora makter blev Sverige en av amen-sägarna som följer efter när de tyngre ekonomiska makterna säger ifrån. I varje fall ställer inte majoriteten av världens länder, representerade i Förenta nationerna, sig bakom den nya borgerliga regeringens politik, och den ville inte ha oss med i säkerhetsrådet, just beroende på den politik som ni själva har drivit. Jag förstår inte logiken i Göran Lennmarkers resonemang.

Framför allt är det väl en fara i att säga som Göran Lennmarker, att om vi integrerar vårt arbete i Europa, växer intresset för oss också ute i världen. Men om, kanske mot förmodan, Sverige inte skulle integreras i Europa, skulle därmed världens intresse för Sverige minska? Det är ju beroende av Sveriges eget agerande i Förenta nationerna, i Europa och på andra håll hur världens länder ställer sig till om Sverige nu är en viktig part eller inte.

I nedrustningsfrågorna är det bara att konstatera att Sverige från hösten 1991 tyvärr har ändrat röstbild i Förenta nationerna och blivit en passivare part, inte som tidigare en pådrivande part. Man måste bestämma sig för hur man vill ha det. Jag uppfattar det nya läget som beklagligt, eftersom det lett till att Sveriges roll i det internationella samfundet har minskat.

Anf. 54 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Det är nog alldeles korrekt så, att om Sverige skulle stå isolerat i Europa, skulle vår roll globalt sett minska jämfört med om vi finns med i den europeiska integrationen.

I frågan om FN:s säkerhetsråd tror jag att Maj Britt Theorin gör en felaktig tolkning om hon tror att man gör ett slags ideologisk värdering av regeringar vid val av ledamöter i FN:s säkerhetsråd. Jag tror snarare att det gjorda valet visade hur svårt det är för ett land som inte på samma sätt som våra konkurrentländer har naturliga gemenskaper. Spanien tillhör EG och har sin spansk-amerikanska lojalitet. Nya Zeeland har samväldeslojaliteten, som betyder väldigt mycket. Nästan en tredjedel av FN:s medlemmar tillhör samväldet. Valet illustrerar snarare hur svårt det är för ett land att hävda sig i den typ av konkurrens som vi för första gången var med i, om det inte tillhör en större gemenskap. Det är den slutsats som jag tycker att vi kan dra av säkerhetsråds kandidaturen.

Vad vidare gäller den ideologiska samhörigheten tror jag återigen inte att man i FN låter denna avgöra vilka som skall sitta i säkerhetsrådet. Däremot

är det väl inget tvivel om att denna regering har en betydligt större ideologisk samhörighet med stora delar av tredje världen och Östeuropa. Avregleringar, privatiseringar och marknadsreformer är en mycket dominerande politisk huvudkraft i världen. Den dominerar Östeuropa och i Ostasien och kommer nu även i Indien, som nu börjar slå in på den typen av politik. Vi ser den också i åtskilliga framgångsrika länder i Latinamerika.

Vi förde tidigare en debatt om vikten av att också Sydafrika efter demokratiseringen går in på privatisering och avreglering. Detta är en politik som står i samklang just med tredje världens länder, som vill ta sig ut ur fattigdom, och står inte i motsatsställning till dem.

Anf. 55 MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Jag tror inte att vi kommer så mycket längre, men låt mig säga att det inte precis är den politik som Göran Lennmarker gör sig till talesman för, marknadskrafternas fria spel och privatisering, som tredje världens länder frågar efter i Förenta nationerna.

Det är bara att konstatera att Sverige förlorade sin plats. Jag var där som delegat, och jag förde samtal med en serie av mina tidigare kolleger i nedrustningsarbetet. De gav mig skälen till att Sverige inte fick deras röster. Sverige hade ändrat politik. Sverige har i åratal haft 120–130, kanske upp till 150 länder bakom sina förslag i Förenta nationerna. Sverige har alltså haft ett mycket starkt stöd för sin politik i alla år. Man kan ju själv räkna ut om 12 länder i EG är starkare än 140–150 länder i FN.

Jag tror inte att man skall driva EG-debatten på de villkoren. Jag tror inte heller att det är så att det starka svenska internationella engagemanget för fred, nedrustning och solidaritetsfrågor i FN är en black om foten för Sverige. Det skapar i stället ett mycket starkt och viktigt stöd.

Det är alldeles klart att vi inte har en ideologisk samsyn, och jag vågar nog med min internationella erfarenhet säga att den ideologiska samsyn som Göran Lennmarker försöker föra till torgs att tredje världen skulle stå bakom inte är något som vi känner igen från våra kontakter ute i världen. Det är en annan politik som man kräver, inte de fria marknadskrafternas spel, där de svaga människorna slås ut.

Anf. 56 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Det är säkert korrekt att Maj Britt Theorin inte känner igen det från sina egna internationella kontakter. Men det kan för den skull ändå vara en korrekt bild av hur det förhåller sig.

Låt mig börja med att peka på att de stora och dramatiska förändringar som sker i tredje världen just innehåller t.ex. privatisering. Privatiseringen av det kinesiska jordbruket är förmodligen den enskilt viktigaste utvecklingsbefrämjande åtgärd som har genomförts på vår jord. Den berör 900 miljoner människor på den kinesiska landsbygden, människor som gick från en djup fattigdom och stor hungersnöd in i en snabb utveckling. De har fortfarande långt till välstånd, men är likväl i en snabb utvecklingsprocess.

Vi ser början på detta också i Indien och i Latinamerika. Förhoppningsvis skall vi också kunna se det i Afrika, så att Afrika kommer ut ur sin stagnation.

Detta är trots allt ett bispår. När det gäller frågan om en motsatsställning mellan Europa och resten av världen har varken jag eller regeringen ställt Europa i denna motsatsställning mot världen, utan det är den socialdemokratiska oppositionen som har velat måla upp en bild av att genom att regeringen engagerar sig för Europa skulle den vara likgiltig eller negativ inför resten av världen. Det är ju ett bisarrt påstående. Man kan vara mycket aktiv när det gäller Europafrågan och den europeiska integrationen samtidigt som man är mycket aktiv också när det gäller Östeuropas demokratisering: Baltikum, Ryssland och Polen – vårt närområde. Det gäller även Öst- och Centraleuropa i dess helhet. Samtidigt kan man också vårda förbindelserna med Asien, Afrika och Latinamerika. Det finns ingen som helst motsatsställning i detta, och det är vår poäng i detta sammanhang.

När det återigen gäller säkerhetsrådet kan man ha många olika versioner, men det är klart att i kampanjerna inför valet spelar många av de grundläggande lojaliteterna – samväldet, det spanskspråkiga Amerika och EG:s tyngd och betydelse i politiken – faktiskt en viss roll. När man agerar i FN sorterar man inte ut regimer som man tycker om eller inte tycker om, utan man gör mera långsiktiga och strategiska överväganden.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 8 §.)

6 § Styrnings- och samarbetsformer i biståndet

Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1992/93:UU26 Styrnings- och samarbetsformer i biståndet (prop.
1992/93:244 och 1992/93:100 delvis).

Anf. 57 KRISTINA SVENSSON (s):

Herr talman! Låt mig först uttrycka min uppskattning av att det ansvariga statsrådet är här för att delta i denna debatt.

I Sverige har vi haft en tradition av politisk enighet kring principerna och formerna för vårt samarbete med utvecklingsländerna. Vi har här i riksdagen haft enighet och mycket stora majoriteter såväl för de biståndspolitiska målen som för formerna för organisationen av vårt bistånd.

Under de 30 år som det svenska biståndet existerat har det naturligtvis förändrats till innehåll och volym. Nya mål har kommit till, nya myndigheter har inrättats och nya uppgifter för biståndet har vuxit fram.

När vi socialdemokrater satt i regeringsställning sökte vi vid varje förändring av biståndspolitiken att nå politiskt samförstånd. Den traditionen har tyvärr nu brutits. Det är märkligt av många skäl.

För det första utsätts biståndet i dag för ett starkt tryck – större och mer krävande uppgifter och samtidigt minskande resurser. För det andra attackeras biståndet, för det mesta på osakliga grunder, och utsätts t.o.m. för rena förtalskampanjer. För det tredje undermineras biståndsviljan allteftersom budgetunderskottet ökar och den inhemska ekonomiska krisen djupnar.

I det här klimatet är det än mer nödvändigt för biståndets skull att söka samförståndslösningar. Men icke så. Trots att regeringen varit väl medveten om att vi socialdemokrater varit mycket kritiska mot förslagen, så tog man inte kontakt med oss när propositionen utformades. Trots att vi socialdemokrater i vår motion klart uttalade att vi i utskottsbehandlingen ville återknyta till samförståndspolitiken, så möttes vi av kalla handen.

Resultatet är att vi nu har ett förslag på riksdagens bord som är föga hållbart i ett längre perspektiv. Vid ett regeringsskifte, som ju inte är helt otänkbart, lever förslagen i det här betänkandet ett farligt liv.

Enligt propositionen är syftet med förslagen att öka effektiviteten i det svenska biståndet genom att göra regeringens och myndigheternas ansvar och uppgifter tydligare inom ramen för en mål- och resultatorienterad styrning. För att nå detta syfte föreslås för det första en förändrad anslagsstruktur, för det andra en ny modell för samarbetet med mottagarländerna och för det tredje en integrerad fältorganisation.

Den nya föreslagna anslagsstrukturen innebär att nuvarande landramar skall ersättas av s.k. indikativa planeringsramar. Vi socialdemokrater kan inte ställa upp på den förändringen eftersom det betyder att långsiktigheten i biståndet försvagas. Vi är negativa till förslaget eftersom det innebär en försämring utifrån mottagarländernas perspektiv. Förslaget försämrar, enligt vår mening, möjligheterna till planering för mottagarna av svenskt bistånd.

Propositionens förslag att avskaffa de avtalsfästa landramarna kommer att innebära att mottagarlandets möjlighet att foga in det svenska biståndet i sin egen ekonomiska planering och budgetering minskar.

I betänkandet finns ingen klar och tydlig definition av det nya begreppet "indikativa planeringsramar". Det är därför angeläget att här i kammaren få ett klagörande på den här punkten av utskottets talesman.

Propositionen ger inga övertygande argument för att avskaffa det nuvarande systemet med landramar. Vi socialdemokrater vill behålla landramarna och de övergripande samarbetsavtal med mottagarländerna som numera finns.

Vidare föreslås i propositionen att importstödet lyfts ur landramarna och sammanförs med det s.k. betalningsbalansstödet. Vi menar att importstödet bör behållas inom landramarna eftersom detta, som är ett direkt stöd till strukturprogrammen, måste vara av långsiktig karaktär. Strukturprogrammen i sig karakteriseras ju av långsiktighet.

Det andra förslaget i propositionen avser en ny modell för samarbetet med mottagarländerna. Jämte de s.k. landprofilerna, som använts som planeringsinstrument de senaste åren, införs nu begreppet landsstrategier. Avsikten är att regeringens ansvar skall bli tydligare i själva beredningsprocessen.

Förslaget innebär egentligen en förskjutning från myndigheten, SIDA, till regeringskansliet. Jag tycker det är på sin plats att påminna om vår svenska förvaltningstradition, där vi har en tydlig och klar rollfördelning mellan myndighet och regeringskansli. Myndigheten skall bereda och verkställa, och regeringskansliet skall utarbeta riktlinjer och formulera mål och policy.

Med det här förslaget går regeringskansliet in i myndigheternas arbetsuppgifter. Det finns redan nu oklarheter vad gäller samordningen i biståndsbe-

redningen. Det här förslaget renodlar inte myndighetens resp. departementets åtaganden – tvärtom innebär det, som vi ser det, en sammanblandning av rollerna.

I den utredning som har föregått propositionen pekar flera av våra myndigheter på denna oklarhet. Enligt vår uppfattning borde man för att nå större effektivitet i biståndet koncentrera sitt arbete på att hitta samordningsmöjligheter mellan svenskt bilateralt bistånd och övriga givare, t.ex. EG och de multilaterala organen.

I utredningen påpekas att det inte finns samordningsproblem mellan de olika myndigheterna men väl oklarheter mellan myndigheter och regeringskansli. Det är svårt att göra en bedömning av det förslag som nu läggs fram, och det är oklart vilka vinster man gör för att nå en större effektivitet i biståndet.

Slutligen har vi det tredje förslaget i propositionen, vilket är att fältadministrationen skall integreras. Även det här förslaget är, enligt vår mening, behäftat med oklarheter. Det kan möjligen innebära effektivitetsvinster. Men vi socialdemokrater menar att de förslag som förts fram i remissomgången och i SIDA:s yttrande om regionala ambassader bör återigen granskas närmare. Vi är alltså inte beredda att tillstyrka regeringens förslag i den här frågan.

Under förra riksmötet gav riksdagen regeringen till känna, med anledning av en socialdemokratisk motion, att regeringen skulle återkomma med förslag om hur bl.a. riksdagens insyn och inflytande över biståndets utformning kunde säkerställas. Det förslag som nu ligger på riksdagens bord har snarare minskat riksdagens insyn och inflytande.

Herr talman! Jag yrkar bifall till våra tre reservationer nr 1, 3 och 5.

Anf. 58 LARS MOQUIST (nyd):

Herr talman! Det är med tillfredsställelse jag nu ser att ett statsråd från regeringen är närvarande. Vid behandlingen av de båda tidigare betänkanterna om Sydafrika och om säkerhetspolitiken prioriterade tydligen ansvariga statsråd annan verksamhet än riksdagsdebatten.

Ny demokrati har lagt fram sin syn på biståndets inriktning och omfattning i en rad motioner. Vi har föreslagit ett helt nytt grepp på biståndsmyndigheterna både på hemmaplan och i fält. Vi anser att Sverige borde renodla biståndet till sådant som det här landet är verkligt duktig på och se till att den hjälpen verkligen når dem som mest behöver den. Vi menar att dagens befintliga myndigheter som SIDA, BITS, SwedeCorp, Sandö U-centrum, Exportrådet, EKN, Svensk exportkredit m.fl. bör omvandlas till två nya myndigheter med skilda huvudinriktningar.

Den ena myndigheten skall ha det totala ansvaret för det som kan kallas för hårdvaran. Det kan vara katastrofinsatser, infraprojekt, flyktinghjälp, familjeplanering m.m. Till sin hjälp skall man ha en operativ enhet med sådana tekniska och personella resurser att de mycket snabbt kan vara på plats där hjälpen behövs.

Den andra myndigheten skall ha det totala ansvaret för mjukvaran. Det kan gälla exportkrediter, garantier, lån, skuldsanering, utrikeshandel m.m. Självfallet skall det vara ett nära samarbete mellan de två myndigheterna.

De båda nya myndigheterna skall ha hela världen som sitt arbetsfält, men med en prioritet på Baltikum och Östeuropa.

En ny utredning som rör olika myndigheter och organisationer har aviserats av regeringen. Vi avvaktar med stort intresse de förslag som regeringen kommer att lämna.

Vi anser att de multilaterala anslagen skall överföras till Utrikesdepartementets avdelning för internationellt utvecklingssamarbete. I dag finns det multilaterala anslag fördelat dels i olika departement, dels hos biståndsmyndigheterna.

Ny demokrati instämmer i vikten av att såväl riksdagens som regeringens möjligheter att styra biståndets inriktning förbättras. Om akuta hjälpbehov uppstår i ett land eller i en region skall planeringen och organisationen vara sådan att vi snabbt skall kunna bistå de människor som behöver vår hjälp. Flexibiliteten i biståndet måste öka – beredskapen för ändrad inriktning skall alltid vara hög. Regeringens förslag om hur man skall hantera de s.k. reservationerna tycker vi är bra, dvs. att reserverade medel skall kunna överföras till nya projekt och t.o.m. till nya länder.

Ny demokrati anser att biståndsinriktningen i större utsträckning än vad som är fallet i dag skall präglas av projekttänkande. Självfallet skall fasta programländer och deras landramar avvecklas.

Vi vill också få till stånd en avsevärt bättre redovisning av biståndet. Allmänheten måste få en saklig information om de olika utvecklingsprojekten inom biståndet – både över projekt som gått bra och över projekt där satsade medel inte fått den effekt som avsetts. Vi vill också att en mera utförlig redovisning lämnas till riksdagen varje år. Redovisningen skall ge riksdagen ett objektivt underlag för att bl.a. möjliggöra kostnadsbesparingar och rationaliseringar inom biståndet.

Av regeringens proposition framgår att regeringen skall förhandla med mottagarlandets regering om lämplig biståndsinsats. I dessa förhandlingar bör också regeringen driva fram krav på en ökad koordinering mellan andra givarländer. Man bör samråda med andra mottagarländer och kartlägga deras bistånd.

Ny demokrati föreslår att Sverige tar ett helt nytt grepp på sin "fältadministration" i såväl industri- som utvecklingsländer. Vi föreslår att ambassader, biståndskontor, exportråd m.m. slås ihop till en enhet, det vi kallar för Sweden Centre.

För utvecklingsländerna föreslås i propositionen att biståndskontor och ambassad integreras och att det utses en chef för denna enhet med ett helhetsansvar. Detta är säkert bra, men vi vill gå längre. Vi föreslår en regionalisering. Vi anser att många länder i södra och mellersta Afrika skall skötas från två fasta regionkontor med helhetsansvar för biståndsinsatser, handelsutbyte, turism och rena diplomatiska frågor. Strategiska städer är enligt vår mening Johannesburg och Nairobi.

Johannesburg bör förutom Sydafrika ansvara för länder som Moçambique, Namibia, Botswana, Lesotho, Zimbabwe, Zambia, Malawi och Angola.

Nairobi skulle förutom Kenya kunna ansvara för Tanzania, Zaire, Uganda, Somalia, Etiopien, Sudan och Nigeria.

Vi anser att detta skulle ge stora besparingar, innebära bättre samordning, ge större möjligheter att bevaka regionala projekt men ändå inte nämnvärt försämra den sedvanliga diplomatiska aktiviteten i de olika länderna. De flesta huvudstäder i de kringliggande länderna nås med flyg inom en till två timmar.

Vi i Ny demokrati har ofta påpekat vikten av att ha rätt person på rätt plats. Den som skall ha ansvaret för den regionala verksamheten bör självfallet ha de kvalifikationer som krävs för en sådan uppgift. Man bör utöver den sedvanliga UD-rekryteringsbasen i mycket större utsträckning låta rekrytera chefer från det privata näringslivet och från enskilda organisationer.

Av propositionen framgår att integrationen och de förändringar denna föranleder bör genomföras successivt. Vi delar inte denna uppfattning. Vi anser att det av besparingsskäl är angeläget att genomföra integrationen av ambassader och biståndskontor snarast möjligt. Vi vill, genom en regionalisering av all verksamhet till två kontor, att integrationen genomförs på ett mycket mera genomgripande sätt än vad som anges i propositionen.

Herr talman! Jag vill till sist yrka bifall till våra reservationer 2, 4 och 6.

Anf. 59 BERTIL MÅBRINK (v):

Herr talman! Jag får väl stämma in i kören och säga att det är bra att Alf Svensson, biståndsministern, är här. Men jag tänker inte gnöla över att ministrarna inte var här tidigare under debatten. Jag har full respekt för att de kanske har annat att göra. Jag tror inte att det är av ointresse. Jag har varit med i 23 år. Oavsett vilken regering som sitter är det samma gnällande. Antingen är statsråden här för mycket eller också är de här för litet. Det är bra att Alf Svensson är här, så att vi får höra vad detta kan innebära så småningom.

Herr talman! Regeringen har uppenbarligen mycket brått att lägga om det svenska biståndet från solidaritet med u-ländernas folk till ideologisk styrning utifrån ett dogmatiskt synsätt. Det syntes bl.a. i nedskärningarna i biståndsbudgeten. Det syns ännu tydligare i det förslag till ändring av styrnings- och samarbetsformerna i biståndet som regeringen har lagt fram.

Regeringen talar i förslaget om effektivitet. Men blir biståndet effektivare därför att UD:s biståndsavdelning utarbetar landstrategier eller för att SIDA och de andra biståndsmyndigheterna får mindre att säga till om? Sitter UD-folket inne med större u-landskompetens än SIDA? Vad det handlar om är naturligtvis att regeringen vill ha ökade möjligheter till politisk styrning.

Regeringen talar om marknadsekonomi. Men gynnas marknadsekonomiska reformer i u-länderna om man avskaffar landramarna och de övergripande samarbetsavtalen med mottagarländerna? Det leder ju i stället till mindre långsiktighet och minskat ansvarstagande från mottagarländernas regeringar.

Regeringen talar om demokrati. Men vilken demokrati blir det för u-ländernas bönder och kvinnor om svenska UD skall göra upp strategin? Människorna i mottagarländerna finns inte med i regeringens proposition.

Regeringen talar om ökad insyn och mer inflytande för riksdagen. Men enligt dessa förslag får riksdagen, vad jag förstår, mindre insyn och mindre möjlighet att styra biståndet. Riksdagen får bara ta ställning till vad som kal-

las indikativa planeringsramar. Sedan vill regeringen ha makt att flytta pengar från en verksamhet till en annan. I och för sig praktiserar regeringen redan detta. Regeringen har skurit ner på landramarna och utlovat bistånd i andra former. Förra året utlovades exempelvis 70 miljoner kronor till Vietnam, som stöd för en uppgörelse med IMF. Det blev ingen uppgörelse, därför att USA sade nej. Men vart har de 70 miljonerna tagit vägen?

Regeringen vill slå ihop ambassader och biståndskontor, och så kallar man det integrerad fältadministration. Vilka vinster det kan ge och hur det skall utformas är inte klart ännu. Det vill regeringen bereda ytterligare. Alltså, först riksdagsbeslut och sedan beredning, så kan regeringen själv bestämma.

Ett alternativ till detta har föreslagits av SIDA, nämligen regionala ambassader. Det skulle spara upp emot 20 miljoner kronor. Jag anser att detta är något som borde provas.

Vänsterpartiets slutsats blir att regeringens förslag skall avvisas. I stället måste en ordentlig översyn av biståndsarbetet göras. Vi har i Vänsterpartiet i årtal kritiserat det plottriga i att biståndet är uppdelat på en mängd anslag utanför landramarna, minskningen av det landprogrammerade biståndet, den försvagade utvecklingsorienteringen och riksdagens minskade insyn, som också leder till minskad insyn för allmänheten. Man måste också se på effektiviteten i de multilaterala organen, dit Sverige avsätter betydande biståndsmedel.

Det finns en rapport som visar att 35 % av Världsbankens projekt misslyckas. Tänk om SIDA:s projekt till 35 % skulle misslyckas! Nu gör de inte det. Biståndsministern är ju en ivrig försvarare av Världsbanken. Det skulle vara intressant att höra en kommentar.

Kritiken mot WHO och FAO växer. Här behövs ökad insyn för riksdagen. Borde det inte också göras en effektivitetsstudie av EG:s bistånd? Det är ju många som är angelägna om att Sverige snabbt skall bli medlem i EG. Man borde studera om EG:s bistånd är effektivare än Sveriges bistånd. Det skall bli intressant att se. Det har ju annars rykte om sig att vara byråkratiskt och trögt.

Herr talman! Jag tänker, för att spara kammarens tid, inte yrka bifall till mina meningssyftningar. Vi kommer att stödja de socialdemokratiska reservationerna.

Anf. 60 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Kristina Svensson underströk med all rätt att det råder ofattande enighet i kammaren vad gäller biståndet. Vi hade nyligen en debatt om biståndets mål, inriktning och omfattning, där det fanns skiljelinjer men där enigheten var mera påfallande.

Den proposition som dagens debatt gäller handlar huvudsakligen om tekniska spörsmål. Flertalet av de frågor som tas upp i propositionen är egentligen sådana som regeringen kunde ha avgjort på egen hand eller enkelt infört i nästa års budgetproposition. Att regeringen ändå valt att gå fram till riksdagen med förslaget är, utgår jag ifrån, ett utslag av en vilja att vara öppen och föra en diskussion om de tekniska spörsmålen.

Man kan självfallet ha olika uppfattningar om hur anslag skall vara konstruerade, exakt hur dialogen skall föras med våra mottagarländer, exakt hur

biståndskontor och ambassader skall samspela och vilka samordningsmöjligheter som finns på det administrativa planet. Jag uppfattar inte de frågorna som alltför ödesdigra, men jag tror att de bedömningar som regeringen har gjort är kloka. Utskottets majoritet ställer sig bakom de bedömningarna. Vi menar att lösningarna kan prövas.

Skulle det visa sig att man har tagit fel, får man naturligtvis lära av erfarenheten och vidta de förändringar som kan behövas allteftersom.

De invändningar som har kommit från höger och vänster innehåller, tycker jag, en del rimliga resonemang. Det görs en del rimliga invändningar, som jag utgår ifrån att regeringskansliet kommer att beakta.

Nu tänker jag mera på de invändningar som kommer från vänster än på dem som kommer från höger. Ny demokrati har mera tagit tillfället i akt att låta sina käpphästar galoppa ytterligare ett varv runt arenan. Jag kan inte finna att de har ändrat karaktär sedan vi senast såg dem i farten.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 61 KRISTINA SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Daniel Tarschys är ju klarsynt nog att inse att förslaget rymmer en hel del otydligheter. Jag tolkar hans inlägg på det sättet att man är beredd att göra justeringar längre fram, om utfallet blir vad vi befarar, nämligen ytterligare otydlighet i biståndet och att man inte når det som är syftet, effektivitet, vilket vi menar att man inte gör.

Sedan skulle jag gärna vilja höra en definition av vad som menas med "de indikativa planeringsramarna". Jag har faktiskt inte fått det klart för mig under utskottsbehandlingen.

Anf. 62 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Jag skall då be att få läsa högt från betänkandet, s. 8 längst ner:

"I begreppet 'indikativ' ligger därvid att ett visst mått av flexibilitet införs i medlens användning. Riksdagen fattar beslut om planeringsramen för varje land, men en möjlighet till begränsade överföringar mellan olika verksamhetsområden bibehålls. Samtidigt är avsikten att mera långsiktiga delar av det ändamålsbestämda biståndet skall infogas i de indikativa planeringsramarna."

Anf. 63 KRISTINA SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag måste konstatera att det inte är någon särskilt stringent definition av begreppet.

Det är olyckligt, tycker jag, att införa ett språkbruk som innebär att man i stället för att vara tydlig går vidare i biståndsjargongen med ytterligare märkliga ord som konstrueras. Jag anser att det är beklagligt, måste jag säga.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Styrnings- och
samarbetsformer
i biståndet*

Anf. 64 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:
Herr talman! Utskottets skrivning får betraktas som indikativ.

Anf. 65 Statsrådet ALF SVENSSON (kds):

Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat på den debatt som varit här, och jag vet ju alltför väl att de här frågorna har varit under grundligt resonemang och grundlig analys i utskottet. Statssekreterare Alf Samuelsson och flera av mina medhjälpare som suttit med i utredandet har varit hos utskottet och svarat på frågor.

Inledningsvis vill jag slå fast – och det gjordes också alldeles nyss här av utskottets ordförande Daniel Tarschys – att de biståndspolitiska målen förstås ligger fast. Som Daniel Tarschys också sade hade vi för inte så länge sedan en biståndspolitisk debatt som visade på en mycket omfattande och stor enighet när det gäller bistånds- och utvecklingssatsningar.

Regeringen tillsatte då, som vi alltför väl vet vid det här laget, en utredning enligt kommittéförordningen. Där har det funnits sakkunniga som representerat myndigheterna lika väl som oberoende personer. Till utredningen – det nämnde inte Kristina Svensson alls – knöts riksdagsledamöter, en representant för regeringssidan och en för Socialdemokraterna. Därmed har vi följt den tradition som utvecklats och som tillämpas i andra utredningar.

Utredningen har sedan gått ut i ett brett remissförfarande, och glädjande nog kan jag konstatera att den absoluta majoriteten är klart för de förslag som förs fram. Propositionen tar upp de frågor som är relevanta för riksdagen att ta ställning till och frågor som riksdagen anmält intresse för. Jag skall ta upp punktvis några av de aspekter som har varit under diskussion.

Landramarna kom till i biståndets barndom, men de förknippas fortfarande väldigt ofta i debatten med det totala biståndet. Det märker jag jämt och ständigt, faktiskt också åtskilliga gånger här i kammaren. Nu är jag helt klar över att de som är församlade här just nu känner till att landramarna inte utgör hela det bistånd som Sverige ger till enskilda länder, men många tror det.

Utvecklingen under senare tid, inte minst under 1980-talet, har medfört att landramarnas andel av det totala biståndet minskat avsevärt. I dag svarar de endast för drygt en tredjedel av det bilaterala biståndet. Riksdagen har alltså inte, som felaktigt påstås i Socialdemokraternas motion, genom landramarna bestämt hur mycket ett land skall få i bistånd.

Det här vill vi ändra på genom att göra en tydligare redovisning av det samlade biståndet till enskilda länder. Riksdagen skall liksom i dag besluta om den s.k. planeringsramen. S-motionen kräver att få behålla nuvarande system. Vi vill förbättra riksdagens insyn och kontroll.

Riksdagens rätt att besluta om ramar får inte sammanblandas med avtalsfästandet med mottagarlandet, herr talman. I dag har vi i princip tre typer av avtal med mottagarlandet.

Vi har proceduravtal, som reglerar frågor om skatter och tullar, vem som svarar för bostäder åt biståndsarbetare, osv. Proceduravtalen sluts för fem år i taget.

Sedan har vi insatsavtal, som reglerar olika projekt och program. De sluts normalt för från ett år upp till fem år.

Vidare har vi s.k. samarbetsavtal, som avtalsfäster för ett eller två år framåt hur mycket som går inom landramen. Eftersom riksdagen är fri att förändra landramen, måste dessa avtal justeras – uppåt eller nedåt – för varje år, och vi vet att så sker också. Så i praktiken blir det därför fråga om ettåriga avtal.

Det innebär att vi för varje år avtalsfäster med mottagaren hur mycket vi skall betala ut för en del av de projekt som vi sedan tidigare avtalsfäst i insatsavtal, som har mycket längre avtalsperioder.

Nu vill vi renodla den här avtalsstrukturen. Efter den här korta redogörelsen tycker jag att det vore konstigt om inte fler vill ställa upp på det, herr talman. Därmed vill vi också ha ett system som liknar andra givares. Vi talar väldigt ofta i biståndspolitiska sammanhang om "likeminded" stater, och då nämner vi alltid Norge, Danmark och Nederländerna. Norge, Danmark, Nederländerna och Sverige ligger i en klass för sig. Låt oss få säga det.

Dessa länder har aldrig använt sig av sådana avtal som vi har. Jag vill inte hävda, och det tror jag inte att någon här i kammaren vill, att deras bistånd är mindre långsiktigt än vårt svenska. Andra myndigheter vid sidan om SIDA, jag tänker på SAREC och BITS, kan ju helt uppenbart etablera långsiktiga samarbeten utan landramsavtal.

Sedan sägs det, och det har också hävdats här i dag, att regeringen vill minska myndigheternas roll. Socialdemokraterna säger i sin motion att de vill ha starka myndigheter med kompetens och professionalism. Ja, det vill också vi. Jag tror att detta bygger på en missuppfattning. Både i utredningen och i propositionen framhålls kraven på kompetens och vikten av att bygga upp en sådan. Förslagen bygger på mål- och resultatstyrning, precis som det sagts här. Riksdagen har ju för övrigt redan beslutat om att så skall vara fallet.

Det innebär att regeringen och departementet måste inrikta sig på de övergripande målen och kravställandet. Myndigheterna ges ökad frihet att enligt sina olika arbetssätt och övriga förutsättningar finna effektiva lösningar på problem i arbetet med att uppnå målen. Både i utredningen och i propositionen betonas vikten av att existerande styrinstrument används i så stor utsträckning som möjligt.

Sedan vill jag säga några ord om fältadministrationen. Vi vet ju alla att besparingskrav gäller. Det finns skäl för att vi skall spara. Vi kommer inte förbi kraven. Vi vet också att våra relationer med mottagarländerna blir fler. Därför är det viktigt att vi kan uppvisa ett ansikte utåt. Vi menar att det talar för just integrering.

Att avveckla våra ambassader i några av våra viktigaste mottagarländer, som har föreslagits här, vore att sända ut fel signaler i dessa tider. Det har föreslagits att vi skulle avveckla våra ambassader i Tanzania, Moçambique, Zambia och Angola. Jag förstår faktiskt inte hur man kan föreslå att vi skall diskriminera – jag menar att det innebär det – det svarta Afrika så till den grad att vi bara skulle ha ett par ambassader där. Vad skulle det likna?

När vi talar om fältadministrationen ser vi att det finns ett överväldigande stöd i remissvaren för en integrering. Det är egentligen bara SIDA och Afri-

kagrupperna som är emot. Sammanlagt 25 remissinstanser stöder en integrerad fältadministration. Det är naturligtvis en styrka.

Herr talman! När man talar om fältadministration tycker jag att man skall erinra om att flera av våra biståndsmyndigheter har mycket svårt att komma till tals. Det tror jag är en erfarenhet som vi delar här. SIDA har ett eget utomordentligt bra fungerande administrativt kontor vid sidan av ambassaden. Men var finns talesmännen för SAREC och BITS? Jag tror att det är en fördel ur många synvinklar att vi har en enhetlighet här, att Sverige uppträder med ett ansikte. Det är naturligtvis skäl nummer ett. Men det finns också besparingsskäl att lyfta fram.

Herr talman! Jag nöjer mig med dessa punkter.

Anf. 66 BERTIL MÅBRINK (v) replik:

Herr talman! Jag har också läst vad remissinstanserna har skrivit här. Det finns ju också kritik från betydande remissinstanser när det gäller det här förslaget. Man nämner osäkerhet, otydlighet osv. Afrikagrupperna och SIDA är inte oväsentliga i sammanhanget. Jag anser att de besitter den stora sakkunskapen om biståndsarbetet och administrerandet av biståndet. Jag kan också nämna Nordiska Afrikainstitutet.

Varför har ni så bråttom med det här förslaget, Alf Svensson? Hade det inte varit bättre att ta ytterligare tid på sig? Då hade de organisationer i det här landet som faktiskt jobbar i praktiskt arbete med biståndsfrågorna, och har gjort det under årtionden, kunnat vara med på ett mycket tidigare stadium och även fått tillfälle att påverka ett sådant här förslag innan det kastades fram. Jag har mycket svårt att förstå brådskan i detta och att man utelämnar viktiga solidaritetsorganisationer i det här landet.

Det har sagts att om förslaget inte håller skall man ompröva det. Men varför ha den ordningen? Det hade varit bättre med ett mer genomgripande och grundläggande arbete för att arbeta fram ett bra förslag.

Anf. 67 Statsrådet ALF SVENSSON (kds):

Herr talman! Vi tycker att detta är ett bra förslag, annars hade vi inte lagt fram det. Sedan är det väl alltid så att det antingen går för fort eller för långsamt. Lagom tempo hålls väl i regel aldrig när man ogillar ett förslag och skall bedöma det.

Sakkunskapen försvinner inte. Det är inte så att SIDA ställs vid sidan om. Det är snarare så att SIDA:s roll blir mera renodlad. Det är nästan alltid så när saker och ting förändras att man är mån att hålla fast vid det man har haft och det man har arbetat utifrån. Det är detta vi möter från de två remissinstanser som nämndes här, SIDA och Nordiska Afrikainstitutet. Jag nämnde dem själv också.

Herr talman! Det är mycket vanligt, tro mig på mitt ord, att man möter SIDA-medarbetare ute i tjänst som säger att det här är ett bra förslag. Jag har mött dem i åtskilliga länder och i åtskilliga sammanhang. Det har också funnits anledning att känna uppmuntran från deras håll. Det vore förfärligt om vi inte vore så öppna att vi vågar ompröva. Det är en omprövning som sker nu, och vi tycker att den sker utifrån vad verkligheten har lett oss fram till och vad den har visat att vi behöver förändra. Jag tycker inte att en abso-

lut rigiditet skall efterlysas eller understrykas i några sammanhang och inte heller här.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

Anf. 68 BERTIL MÅBRINK (v) replik:

Herr talman! Herr biståndsminister! Det är ingen som ifrågasätter att man måste pröva biståndet hela tiden. Det måste ju vara en kontinuerlig process. Att peka ut några som inte är för att vi ständigt skall ompröva är inget bra försök. Vi skall ompröva biståndet.

Jag och andra ifrågasätter varför dessa förändringar skall ske så snabbt att man inte ens ger svar på alla frågor och alla problem som dyker upp. Varför stänger man ute de viktiga stora solidaritetsorganisationerna i det här landet från ett sådant utrednings- och förändringsarbete? Den frågan kvarstår. Varför denna brådska? Det svarar inte Alf Svensson på.

Jag har ställt frågan: På vilket sätt skulle detta innebära bättre effektivitet i biståndet? Ni föreslår att vi skall förändra landramsmodellen och utarbeta landstrategier. På vilket sätt skall det öka effektiviteten?

Det står ingenting i propositionen om detta, och ni kan inte visa på någonting sådant. Det är då inte en bra produkt. Det kommer att uppstå oklarheter, osv.

Man skulle ha kunnat förbättra effektiviteten i nuvarande system utan att riva upp och ta bort landramsmodellen. Är SIDA och de svenska biståndsorganen i dag så ineffektiva i jämförelse med exempelvis Världsbanken att man tvingas göra på det här sättet?

Det finns uppgifter om att 35 % av Världsbankens projekt är misslyckade. Sverige ger mycket stora summor till Världsbanken, Alf Svensson. Vore det inte bättre att man tittade litet grundligare på den delen?

Anf. 69 Statsrådet ALF SVENSSON (kds):

Herr talman! Ett effektiviserande av Världsbanken kan inte ersätta vårt intresse av och vårt arbete för att effektivisera det bilaterala biståndet.

Även om det inte direkt hör till denna debatt, herr talman, har jag all rätt att understryka att vi från svenskt och nordiskt håll arbetar mycket intensivt och har arbetat mycket intensivt. Jag har medarbetare som är värda rejält beröm för exempelvis insatserna med nordiska FN-projekt. Även multilateralt sker förändringar, och man arbetar för effektiviseringar.

Vilka vinster är det man gör? Jag trodde att en del av detta framkom av mitt korta inledningsanförande. Jag talade om integrerad fältadministration. Landramssystemet är enligt vårt sätt att se föråldrat, eftersom en allt mindre del av de bilaterala medlen ryms inom landramen. Riksdagen skall nu i stället få ta hand om och fatta beslut om hela beloppet och inte bara delar av det.

Jag tror fortfarande att en renodling, om jag får använda det ordet, av rollerna och myndigheternas uppgifter kommer att leda till effektivitet. Det är självfallet inte lätt att i en proposition skriva hur många kronor det är fråga om. Men det kommer att ge effektivitetsvinster, vilket är till glädje för mottagarländerna.

*Styrnings- och
samarbetsformer
i biståndet*

Anf. 70 KRISTINA SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Alf Svensson nämnde att propositionen har varit föremål för en grundlig analys i utskottet. Det är riktigt. Men det var faktiskt i det arbetet som vår misstro mot förslaget förstärktes genom de samtal och de utfrågningar som ägde rum. När vi t.ex. lyssnade till SIDA:s representanter blev vi stärkta i den uppfattning som jag har redovisat här i dag.

Statsrådet säger att en referensgrupp var knuten till denna utredning. Ja, det är riktigt. Men den kom till på ett mycket sent stadium. Utredaren hade då hållit på ganska länge. Det är en stor senfärdighet från departementet när det gäller parlamentarisk medverkan.

Det finns ett exempel på detta just nu. Det gäller utvärderingssekretariatet. Styrelsen är fortfarande inte tillsatt. Det beslutet fattades här i riksdagen för mer än ett år sedan. Finns det några som skall arbeta med effektivisering av biståndet så är det detta utvärderingssekretariat.

Jag kan instämma i Bertil Måbrinks synpunkter på vad de tunga remissorganen säger i denna fråga. Slutsatsen att det sker en förskjutning från myndigheter till regeringskansli kvarstår. Det är vad detta förslag innebär, och det kan vi inte ställa upp på.

Vi behöver självfallet göra besparingar inom fältorganisationen. Men vi menar att det förslag som finns i utredningen inte är tillräckligt granskat. Det skulle vi vilja göra innan vi fattar beslut i dessa frågor.

Kärnan i debatten är givetvis: Kommer dessa förslag att ge ett effektivare bistånd? Nej, det tror vi inte.

Anf. 71 Statsrådet ALF SVENSSON (kds):

Herr talman! Jag skulle kunna läsa högt ur utredningen på s. 215. Sidan är nu nämnd till protokollet, och det är upp till var och en att läsa och ta del av det kapitel som handlar om konsekvenser ur effektivitetssynpunkt.

Jag är inte så naiv att jag tror att jag här och nu kan övertyga Kristina Svensson och Bertil Måbrink. Men jag vill ändå försäkra, och tro mig i detta avseende på mitt ord, att vår avsikt har varit att göra biståndsorganisationen mer effektiv och med en klar rollfördelning. Jag har uppfattat åtskilligt av det som redan under 80-talet sagts i andra sammanhang som att detta var något att sträva efter i högre grad än vad som kanske tidigare har varit fallet.

Jag är litet förvånad över att de 25 remissinstanserna inte betyder särskilt mycket. Det är enbart SIDA och den nordiska Afrikagruppen som gäller. Hur skall de övriga remissinstanserna uppfatta detta? Är inte deras uppfattning lika mycket värd?

Herr talman! Den integrerade fältadministrationen skapar förutsättningar för effektivitet. Menar verkligen Kristina Svensson att man skulle inrätta regionala ambassader som skall täcka in det gigantiska område i det svarta Afrika det är fråga om? Jag är förvånad över den inställningen. Om jag har förstått saken rätt delar Socialdemokraterna och Ny demokrati den uppfattningen.

Anf. 72 KRISTINA SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag sade nog inte riktigt så. Jag sade följande: Det förslag som SIDA pekar på som en möjlighet för besparingar och större effektivitet

borde granskas ytterligare innan vi fattar beslut om en förändrad fältorganisation. Det var vad jag sade.

Vi vill alla ha ett effektivt bistånd. Statsrådet hänvisar till det arbete som gjordes under slutet av 80-talet på departementet. Ett antal utredningar till-sattes, och det kom förslag om t.ex. rollfördelning. Vi menar att man borde ha använt sig av detta material innan man nu går att fatta beslut.

Statsrådet säger att vi enbart lyssnar till vad man säger på SIDA. Det är naturligt att vi lyssnar på SIDA i den här frågan, eftersom det är SIDA som är den myndighet som hanterar det landrambaserade biståndet. Man pekar i utredningen på att det egentligen inte finns några oklarheter i ansvarsfördelningen mellan de svenska biståndsmyndigheterna. Det är alldeles klart vad var och en skall göra. Men man menar att det finns en oklarhet i ansvarsfördelningen mellan regeringsdepartement och myndighet.

Anf. 73 Statsrådet ALF SVENSSON (kds):

Herr talman! Jag vill gärna ha sagt att man naturligtvis också skall lyssna på SIDA. Det är självklart. Man skall givetvis ta till vara den sakkunskap som finns där. Det är regeringens avsikt.

Jag påstår att det förslag som nu läggs fram, och som jag hoppas att riksdagen kommer att anta i kammaren, gör att SIDA:s kapacitet kan utnyttjas bättre. Låt mig påpeka att det finns önskemål om att vi skall kunna föra över verksamhet till exempelvis en myndighet som BITS efter det att SIDA arbetat bilateralt under en period.

Jag menar att den organisation som vi för närvarande har inte underlättar ett sådant arbetssätt, för att använda ett understatement. Det förslag som regeringen nu lägger fram kommer att underlätta detta. Jag tycker att också detta är angeläget. Därmed vill jag ha sagt, herr talman, att det finns all anledning att lyssna på flera remissinstanser.

Anf. 74 LARS MOQUIST (nyd) replik:

Herr talman! Vi tycker att det finns mycket som är bra i regeringens proposition. Men i vissa frågor vill vi gå ännu längre. Vi är otåligare och vill att integrationen skall gå snabbare. Samma sak gäller Utvärderingssekretariatet, som det nu måste bli fart på.

Apropå vad som sagts om de regionala ambassaderna vill jag säga att SIDA, Socialdemokraterna och Ny demokrati – men det är kanske inte tillräckligt att vi tycker så här – anser att man närmare skulle utreda frågan om regionala ambassader. Att statsrådet med patos frågar vad detta skulle leda till och talar om vad man i de afrikanska länderna skulle tycka, föranleder mig att säga att man egentligen får tycka vad man vill. Måste vi spara, så måste vi väl spara.

Men om vi nödvändigtvis skall göra av med en viss summa pengar kan dessa kritiska stater få mera i bistånd om vi sparar på administrationen.

Alf Svensson gör sig mera till tolk för slentriantänkande, tycker jag. Statsrådet finner det ju helt omöjligt att införa en sidoackreditering i långt större utsträckning än som i dag är fallet.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Styrnings- och
samarbetsformer
i biståndet*

Anf. 75 Statsrådet ALF SVENSSON (kds):

Herr talman! Också jag skulle önska att Utvärderingssekretariatet kom i gång snabbare. Det är inte tu tal om den saken. Men det är inte alltid som det går som man önskar eller ens enligt arbetsinriktningen.

Vi är emellertid väldigt nöjda med att sekretariatet är inrättat. Jag tror att det kommer att vara oss alla till hjälp framöver.

Lars Moquist tog upp frågan om regionala ambassader när det gäller afrikanska länder. Han sade: De får väl tycka vad de vill. Ja, det är nog den inställningen som är förhärskande från herr Moquists sida. Jag tycker inte att den inställningen platsar i Sveriges riksdag.

Jag menar att vi har ett ansvar för länderna i det svarta Afrika. Det ligger i solidaritetens intresse men också i vårt eget intresse – det handlar ju också om vår överlevnad – att vi engagerar oss. Jag tror att det är till gagn att man inte befinner sig alltför långt från mycket svåra regioner som har en bräcklig administration.

Om man tittar på detta med NGO och helt snabbt och kort drar en parallell, märker man ofta att deras förmåga till effektivitet och till att handla rätt i svåra situationer har att göra med att de är decentraliserade. De finns på platsen i fråga, lever med människorna och ser vad som händer. Man kommer inte nerdimpande, vilket här skulle vara fallet, i ett flygplan – i och för sig tar det inte så lång tid att flyga.

Man kan dock aldrig bilda eller bygga upp kontakter och skaffa sig en riktigt djup förståelse för dessa saker. Jag har väldigt svårt, herr Moquist, att inse det rimliga i resonemanget, om man nu verkligen vill hjälpa, om man verkligen är inriktad på att göra biståndet så effektivt som möjligt också från mottagarens sida.

Anf. 76 LARS MOQUIST (nyd) replik:

Herr talman! Vi vill ha en effektivisering både av biståndet och av administrationen. I det läget tycker vi att det är lämpligt att överväga en sidoackreditering på fler ambassader än som i dag är fallet.

Anf. 77 Statsrådet ALF SVENSSON (kds):

Herr talman! Låt mig erinra om följande, som jag förmodar att också Lars Moquist har tagit del av.

Frågan om regionala ambassader prövades särskilt i utredningen Utrikesförvaltningens inriktning och organisation (SOU 1988:58).

I den utredningen prövades alternativa former för utlandsrepresentation: dels det s.k. KSA-systemet med Stockholmsbaserad ambassadör för ett större verksamhetsområde, dels s.k. regionambassader. Utredningen konstaterade att ett arrangemang med regionambassader sannolikt skulle kräva ökade resurser och bara kunna genomföras i undantagsfall.

Andre vice talmannen anmälde att Lars Moquist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 78 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Det mesta är väl redan sagt i den här debatten, men jag vill ändå göra några markeringar och framföra några undringar.

Sverige har länge på olika sätt manifesterat sin uttalade vilja att hjälpa världens fattigaste länder såväl för att lindra nöd som för att åstadkomma utveckling. Också efter regeringsskiftet hösten 1991 fullföljs den linjen. Biståndspolitikerna har också genomgått ett antal kvalitativa förbättringar. I en första fas har demokrati och marknadsekonomi fått en mera framträdande plats i biståndspolitikens målsättning. Stöd för en sådan linje har man bl.a. funnit hos de mer tongivande utvecklingsekonomerna.

Nu är det dags att driva igenom nästa kvalitetsförbättring inom biståndet genom ett införande av striktare styrnings- och samarbetsformer. Det tycker jag är bra. Den förra insatsen kan beskrivas så, att den syftade till att förbättra biståndets innehåll. Den nya förestående insatsen kan beskrivas som en positiv utveckling av biståndets form.

Eftersom dels antalet biståndsprojekt totalt sett vid en utblick över världen överstiger i-ländernas finansieringsmöjligheter, dels i-ländernas biståndsbudgetar minskar på grund av det kärva ekonomiska läget, ställs det större och större krav på att varje biståndskrona får så stor effekt som möjligt.

Även om enprocentsmålet återupprättas kommer vår solidaritet i framtiden att möta svårare och större krav från omvärlden. Antalet samarbetsområden ökar liksom antalet samarbetsländer. För att kunna möta den här situationen på ett aktivt sätt krävs det effektivitet. Med andra ord: Utdelningen av en relativt stor, men ändå begränsad, insats maximeras så mycket som möjligt.

Herr talman! Den nuvarande svenska strukturen vad gäller biståndets fältadministration präglas av otydlighet utåt och dubbelarbete i fråga om administrationen.

I det perspektivet är det särskilt välkommet att regeringen med exempelvis den s.k. Engblomska utredningen som underlag nu föreslår ett antal åtgärder som syftar till förbättrade styrnings- och samarbetsformer inom biståndet. Ytterst är syftet att förtydliga regeringens och resp. biståndsmyndigheters ansvar och uppgifter samt att ge en tydligare och bättre bild av det samlade biståndet. Dessa åtgärder är genomtänkta och förankrade. Ett stort antal remissinstanser är klart positiva till utredningens förslag. Men man bör observera att flera av förslagen ligger i linje med vad som tidigare har beslutats här i kammaren men som inte genomförts.

Redan år 1973 fattade riksdagen beslut om en förstärkt integration av biståndskontor och ambassader i programländerna. Men förslaget har inte genomförts fullt ut. Kraven på helhetsperspektiv, behovet av en fördjupad policydialog med mottagarländerna, bredden i det svenska utvecklingssamarbetet, kraven på samordning av biståndet och, inte minst, nödvändigheten av besparingar talar för en integrering.

Konstigt nog har i samband med nämnda utredning och proposition ett antal röster höjts i protest. Naivt nog trodde jag att myndigheternas effektivitet var allas angelägenhet och därför borde vara ett område av samförstånd. Men det motstånd från vissa håll som den Engblomska utredningen och propositionen framkallar får mig att misstänka att det finns ideologiska meningsskiljaktigheter eller t.o.m. kanske hotade särintressen förknippade med den här frågan – intressen som jag inte känner till.

Jag ställer mig nu frågan: Vad är det som är så kontroversiellt i denna utredning?

Herr talman! Kan det vara förslagen rörande regeringens styrning av myndigheterna?

Den realitet som biståndet i dag skall kunna hantera består av en ökning av antalet mottagarländer och ett mångfasetterat bilateralt bistånd som involverar flera svenska myndigheter samtidigt.

Förhållandet mellan regeringen och myndigheterna måste därför präglas av en mål- och resultatorienterad styrning, som hävdats tidigare. Därför har kraven på myndigheterna skärpts. Det innebär att verksamheten stramas upp genom att den redovisas och analyseras under budgetprocessen. Budgetprocessen utnyttjas då som ett effektivt centralt styrnings- och samordningsinstrument. Med denna åtgärd garanteras inte bara att skattebetalarnas biståndskronor utnyttjas effektivare, utan myndigheterna får också ökad frihet att inom givna ramar planera och genomföra verksamheten.

Kan det då vara de åtgärder som syftar till en bättre överblick över mottagarländerna som upprör känslorna?

I samarbetet med enskilda större mottagarländer föreslås att landstrategier inrättas som möjliggör en regelbunden revidering av det svenska biståndets inriktning och sammansättning. Dessa strategier utgör underlag för prioriteringar i verksamheten och en tydligare samordning mellan myndigheterna och ökar möjligheterna till en delegering av ärenden till myndigheterna. Grunden för strategierna skall vara de resultat som uppnåtts inom biståndet, de erfarenheter som enskilda organisationer har i sin verksamhet, mottagarländernas behov och egna prioriteringar samt regeringens anvisningar om huvudmål för biståndet. Men man bör ånyo påpeka att ett steg i den riktningen redan har tagits genom införandet av landprofiler för vissa samarbetsländer.

Vidare föreslås att s.k. indikativa planeringsramar, något som vi har diskuterat här, skall ersätta de nuvarande avtalsfästa landramarna. Också här ställs samarbetsinriktning samt förväntade och uppnådda resultat i centrum.

Detta kontrasterar med tidigare och, tyvärr, nuvarande synsätt, som fokuserat ensidigt på utbetalningarna. Jag tycker att det är på sin plats att vi i Sverige, när vi talar om hjälp till självhjälp, också verkar för att ansvaret för ett effektivt resursutnyttjande tydligare vilar på mottagaren.

Herr talman! Till sist några ord om den åtgärd som utredningen föreslår och som jag redan nämnt. Åtgärden går ut på att integrera ambassadernas allmänna avdelningar och biståndskontoren och att ha en enhetlig chef.

En grundregel inom management har alltid varit att den högra handen alltid skall veta vad den vänstra gör. Med separat ledning av diplomati och bistånd är det inte konstigt att den nuvarande strukturen präglas av otydlighet utåt och dubbelarbete när det gäller administrationen.

Det är inte någon ny managementkunskap som jag plockar fram. Riksdagen fattade, som jag tidigare sagt, redan år 1973 beslut om en förstärkt integration av biståndskontor och ambassader.

Inte nog med att resultat förväntas ge vinster i form av effektivitet och enhetlighet, besparingarna lär också bli ganska betydande – pengar som jag hoppas går till en ny välriktad biståndsinsats.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 79 KRISTINA SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall fatta mig väldigt kort. De frågor vi ställer oss är följande:

Kommer biståndet att bli effektivare med hjälp av de här förslagen?

Kommer långsiktigheten i biståndet att bevaras genom de här förslagen?

Är det inte så att biståndet fragmenteras?

Det här är de frågor som vi har i detta sammanhang. Jag trodde att de med all tydlighet hade framgått i tidigare inlägg.

Anf. 80 NILS T SVENSSON (s):

Herr talman! Jag skall inte beröra sakfrågan, utan jag skall bara göra ett påpekande.

Statsrådet Alf Svensson sade i sitt inledningsanförande att det till den utredning som låg till grund för propositionen hade knutits riksdagsledamöter. Det uttalandet gör att man kan tro att riksdagsledamöter ingick i själva utredningen. Så var det emellertid inte. Det var ambassadör Göran Engblom som fick i uppdrag av statsrådet att göra den aktuella utredningen, som således var en enmansutredning.

Karl-Göran Biörsmark från Folkpartiet och jag fick en inbjudan från utredaren att under hösten 1992 vid, vill jag minnas, fyra tillfällen få information och samtala med utredaren och hans medhjälpare om de frågor som han arbetade med. Jag ingick alltså inte i utredningen. Som socialdemokratisk representant har jag således inte heller något ansvar för de förslag som utredaren presenterade. Göran Engblom var införstådd med det. Det var fråga om att vi fick information. Det var värdefullt och bra. Vi kunde komma med något påpekande och vi hade samtal om dessa viktiga frågor.

Anf. 81 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Jag vill svara på de frågor som Kristina Svensson ställde till mig. Jag hann inte fram till min plats tidigare.

Ja, jag tror att effektiviteten i biståndet blir bättre. Som jag sade tidigare tror jag att man kan utnyttja varje enskild biståndskrona bättre. Man får också ökad insyn i verksamheten och kan planera på ett bättre och effektivare sätt. Det är mitt svar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter 8 §.)

7 § Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1992/93:UU27 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Andre vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

(Beslut fattades efter 8 §.)

Prot. 1992/93:113

19 maj 1993

*Styrnings- och
samarbetsformer
i biståndet*

8 § Användningen av inkomna medel för biståndsverksamhet

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1992/93:UU32 Användningen av inkomna medel för biståndsverksamhet
(prop. 1992/93:219).

Anf. 82 BERTIL MÅBRINK (v):

Herr talman! Jag har respekt för kammarens tid och begränsar mig till att yrka bifall till meningsyttringen i detta betänkande. I meningsyttringen finns en utförlig motivering till varför vi inte är överens om det som föreslås i propositionen och betänkandet.

Anf. 83 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Herr talman! Jag skall följa Bertil Måbrinks exempel och inte orda så mycket om detta betänkande. Det finns motiveringar till utskottets ställningstagande. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkande 1992/93:UU32.

Anf. 84 BERNDT EKHOLM (s):

Herr talman! Jag skall i någon mån följa exemplet, men jag skall ändå använda talarstolen. Orsaken till det är att jag tycker att det kortfattade betänkande som vi har framför oss är mycket glädjande.

Bakom det betänkandet finns nämligen ett riktigt engagemang för det svenska biståndet av en folkrörelse, i det här fallet kyrkorna. Man har konstaterat att vi i Sveriges riksdag på förslag av den svenska regeringen har beslutat oss för att minska det svenska biståndet i storleksordningen 1,5 miljard, dvs. ungefär 10 %. Man reagerar praktiskt genom att samla in pengar. Pengarna skickas till Utrikesdepartementet för att användas i biståndssammanhang. Man vill i någon mån gå från ord till handling och visar att man inte accepterar den här utvecklingen. Trots det beslut vi har fattat tycker jag att vi alla i den här riksdagen skall vara mycket glada över det här. Det finns faktiskt folkrörelser i Sverige i dag som reser sig upp och säger att det inte är rätt att vi tar pengarna från dem som är mest utsatta.

Vi har många problem i Sverige. Det är förvisso sant. Vi har många utsatta grupper även i Sverige. Men det finns inga människor som är så utsatta som de nänniskorna som vi möter i tredje världen. Det kan jag säga efter att själv har gjort några resor och sett hur det ser ut. Jag tycker därför att det var mycket positivt att den här aktionen genomfördes. Jag hade gärna sett att fler folkrörelser hade engagerat sig för biståndet på olika sätt än vad som har varit fallet.

Jag noterar att utskottet i sitt betänkande stryker under att det är olyckligt att vi har avvikit från enprocentsmålet under trycket av den ekonomiska krisen i Sverige. Jag tycker att det är positivt att utskottet också ger regeringen en reprimand. Som exempel på hur man skall återgå till enprocentsmålet använder man den konsekvensanalys som finns i kompletteringspropositionen. Med litet vetskap om hur regeringsarbetet fungerar är jag ganska säker på att Finansdepartementet har tvingat igenom att det skall stå så här i komplet-

teringspropositionen. Jag tror inte att intresset från det hållet är så stort för att återgå till enprocentsmålet – tyvärr. Jag har i och för sig inga säkra belägg för det, men jag har en känsla av att man inte gör sådana prioriteringar.

Det här har också fött en annan tanke hos mig. I detta betänkande talar vi om prioriteringar. Det står klart och tydligt. Strängt taget hela utskottet har skrivit under på att vi skall prioritera en återgång till enprocentsmålet. Trots det finns det partier i den här riksdagen som anser att andra saker skall prioriteras. Det är särskilt intressant att konstatera att ett av de partierna är kds som prioriterar ett vårdnadsbidrag före en återgång till enprocentsmålet.

Jag tror säkert att man kan hitta fel och brister även i mitt parti på det här området. När vi gör våra prioriteringar glömmar vi att vi faktiskt har skurit ner biståndet. Om det är någon reform som vi i dag bör inrikta våra insatser på så är det att återställa enprocentsmålet och inte att inleda nya satsningar på andra områden. Jag hoppas att vi skulle kunna enas och att det som utskottet säger om prioritering är något som vi alla kan sluta upp omkring. Biståndet skall prioriteras så fort som det över huvud taget är möjligt och så snart som ekonomin det tillåter. Jag hoppas att vi långt före budgetåret 1987/88 skall vara tillbaka på enprocentsmålet.

Anf. 85 BERTIL MÅBRINK (v):

Herr talman! Det går tydligen inte att vara generös och ta hänsyn till kammarens tid. Trots att jag tycker att det räckte med att hänvisa till vår meningsyttring får jag nu ändå lov att gå upp i debatten.

Jag kan instämma i det Berndt Ekholm sade. Precis det som Berndt Ekholm har sagt står i meningsyttringen. Jag är tacksam för att det togs upp. Jag hoppas att Berndt Ekholm också stöder meningsyttringen.

Det är riktigt som Berndt Ekholm säger att utskottet har gett regeringen en knäpp på näsan när det gäller den förnumstighet och det sätt att komma med pekpinna som propositionen präglas av. Regeringen säger exempelvis: ”det inte är någon bra ordning att föreningars och enskilda medborgares engagemang för ett aktivt bistånd kommer till uttryck på så sätt att man försöker få privat insamlade medel kanaliserade via statsbudgeten”. Så talar en fullfjädrad statsbyråkrat som ingenting har hört och ingenting har förstått. Man borde i stället ha tackat – precis som Berndt Ekholm säger – de kyrkor, samfund och biståndsorganisationer som tog det här initiativet och uppehåller det här solidaritetsengagemanget. I propositionen nämnde man inte ens att kampanjen kom till just som en protest mot att man skar ner biståndet med 1,5 miljard. Detta rättade, som jag har sagt tidigare, utskottet till. Det tycker jag hedrar utskottet.

Vi har tidigare i biståndsdebatten diskuterat enprocentsmålet. Jag vill minnas att det är Karl-Göran Biörsmark som i någon tidningsartikel har sagt att man skall fortsätta att tjata om att enprocentsmålet skall återställas. Nu har vi gjort det en gång till. Det kommer att bli ytterligare tillfällen. Det är helt oacceptabelt att man först 1997/98, i bästa fall, kan tänka sig att återställa enprocentsmålet.

Anf. 86 BERNDT EKHOLM (s):

Herr talman! Jag skall vara ganska kortfattad. Man kan väl säga att vi är överens. Det är inte mycket som skiljer meningsyttringen från betänkandet.

Jag – som har följt biståndet under några år i riksdagen – tycker att den betänkandetext som vi har samlats kring i utskottet är osedvanligt stark. Det är glädjande att vi har kunnat enas kring detta. Jag hoppas att regeringen denna gång kommer att lyssna på vad utrikesutskottet säger i biståndsfrågor. Det är inte alltid man har gjort det.

Anf. 87 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! När Berndt Ekholm tar till sådana ord som han gör när det gäller kds kan jag inte låta bli att kommentera det. Han säger bl.a. att kds prioriterar vårdlönen före satsningen på biståndet.

Jag vill påminna Berndt Ekholm om att det bud som man hade från början, när man talade om nedskärningar i den gemensamma uppgörelsen, låg på en neddragning med 4 miljarder. Då protesterade inte Socialdemokraterna särskilt mycket. Jag vet att biståndsministern kämpade oerhört för att få biståndet på den nivå där det är i dag. Att jämföra vårdlönen och våra aktiviteter för den med insatser som gäller biståndet är ungefär som att jämföra äpplen och bananer. Det är en jämförelse som jag protesterar mot.

Anf. 88 BERNDT EKHOLM (s):

Herr talman! Buden om hur mycket man skall skära i biståndet kommer från den borgerliga regeringens finansdepartement. Som jag sade i mitt anförande anklagar jag Finansdepartementet för att alltför ofta försöka skära i biståndet. Detta är inte första gången det sker. Man borde lyssna mer på den opinion som finns för biståndet. Att det skall skäras 4 miljarder i biståndet är alltså inte något socialdemokratiskt förslag, utan det är den borgerliga regeringens finansdepartement som har lagt det budet.

Jag tycker inte att det är fel att jämföra vad vi skall prioritera, exempelvis den vårdlön som kds föreslår. Jag kan nämna annat som vi bör prioritera. Jag anser personligen att vi i första hand skall prioritera de mest utsatta i samhället oavsett om de finns i Sverige eller utomlands. Jag vill börja med dem i tredje världen eftersom det är de som har det allra sämst.

Jag tycker att det är en fråga om etik och moral, om det är biståndet som skall återställas först eller om det är andra sektorer i det svenska samhället. Jag tycker att jag har god grund för mitt påstående att vi bör – precis som det står i betänkandet – prioritera en återgång till enprocentsmålet.

Anf. 89 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Herr talman! Jag hade tänkt att jag skulle instämma i vad Berndt Ekholm sade. Men jag gjorde inte det på grund av hans något ojusta påhopp på Finansdepartementet. Vi har väl alla våra problem med finansministrarna. Men jag känner finansministern väl, och jag kan gå i god för att där klappar ett hjärta som också är för ett ökat bistånd. Uppgårelsen mellan Socialdemokraterna och regeringen ledde ju fram till detta som vi båda beklagar. Men vi arbetar båda för en återgång till 1 %.

Jag är litet orolig för hur Berndt Ekholm kommer att klara detta i sitt parti, när man ser på de besparingar som Allan Larsson förutskickat att man skall göra på exempelvis flykting- och biståndsområdet. Vi kommer att få det ganska tufft båda två, skulle jag tro.

Anf. 90 BERNDT EKHOLM (s):

Herr talman! Jag har egentligen ingen anledning att kommentera K-G Biörsmarks inlägg. Men han säger att Socialdemokraterna tänker skära i biståndet. Det vill jag härmed dementera.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Användningen av
inkomna medel för
biståndsverksamhet*

Beslut

Företogs till avgörande utrikesutskottets betänkanden 1992/93:UU13, UU19, UU26, UU27 och UU32.

Utrikesutskottets betänkande UU13

Mom. 2 (sanktionerna mot Sydafrika)

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 20 för reservationen av Lars Moquist. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Karin Falkmer (m) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande UU19

Mom. 1 (nationella och internationella konflikter)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 129 för reservation 1 av Pierre Schori m.fl.

Mom. 11 (svensk säkerhetspolitik)

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 7 för meningsyttringen av Bertil Måbrink i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom 13 (fredsbevarande och fredsskapande styrkor)

Utskottets hemställan bifölls med 171 röster mot 129 för reservation 5 av Pierre Schori m.fl.

Mom. 16 (kärnvapen till sjöss)

Först biträdades reservation 6 av Pierre Schori m.fl. – som ställdes mot meningsyttringen av Bertil Måbrink i motsvarande del – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 170 röster mot 127 för reservation 6 av Pierre Schori m.fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 17 (internationella åtgärder mot och kontroll av kärnvapen)

Utskottets hemställan bifölls med 171 röster mot 129 för reservation 7 av Pierre Schori m.fl.

Mom. 21 (internationell vapenhandel)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 129 för reservation 8 av Pierre Schori m.fl.

Mom. 23 (militära resurser och miljön)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 129 för reservation 9 av Pierre Schori m.fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande UU26

Mom. 1 (en förändrad anslagsstruktur)

Först biträdde reservation 1 av Pierre Schori m.fl. med 127 röster mot 20 för reservation 2 av Richard Ulfvengren. 148 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 148 röster mot 127 för reservation 1 av Pierre Schori m.fl. 19 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (en ny modell för samarbetet med mottagarländerna)

Först biträdde reservation 3 av Pierre Schori m.fl. med 132 röster mot 22 för reservation 4 av Richard Ulfvengren. 141 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 148 röster mot 129 för reservation 3 av Pierre Schori m.fl. 21 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (en integrerad fältadministration)

Först biträdde reservation 5 av Pierre Schori m.fl. med 129 röster mot 22 för reservation 6 av Richard Ulfvengren. 143 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 148 röster mot 129 för reservation 5 av Pierre Schori m.fl. 21 ledamöter avstod från att rösta.

Utrikesutskottets betänkande UU27

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande UU32

Utskottets hemställan bifölls med 284 röster mot 10 för meningsyttringen av Bertil Måbrink. 1 ledamot avstod från att rösta.

Beslut om uppskjuten votering

På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande vid arbetsplenum onsdagen den 26 maj.

9 § Riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling

Föredrogs

jordbruksutskottets betänkande

1992/93:JoU14 Riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling
(prop. 1992/93:180).

Herr talman! Jag vill börja med att yrka bifall till de socialdemokratiska reservationerna nr 1, 3, 4 och 6. Inga-Britt Johansson kommer i ett anförande senare att tala för våra övriga reservationer.

Det var med mycket stora förväntningar som vi tog emot regeringens proposition om riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling. Förväntningarna var uppskruvade, förseningen stor och propositionen, när den väl kom, alldeles för mager. Tyvärr tvingades vi ganska snabbt konstatera att förväntningarna på förslag till kraftfulla åtgärder inte infriades.

Vi delar självfallet regeringens uppfattning att det finns ett mycket stort behov av förändringar i hela vårt samhälle, när det gäller såväl konsumtion och produktion som energi-, transport- och jordbrukspolitik, och vi ställer upp på de allmänna riktlinjerna för den framtida miljöpolitiken.

Redan under vår regeringstid, då Birgitta Dahl var miljöminister, inledde vi omställnings- och avvecklingsplaner och förberedde oss på en ny fas i miljöpolitiken. Det var en fas som skulle bli svårare, därför att den direkt skulle påverka människors levnadsvanor.

Det är en gigantisk förändring som förestår i Sverige och i alla våra västerländska industrisamhällen om vi skall klara uppgiften att skapa den hållbara utveckling som vi har satt oss före. Vi måste börja i vårt eget land och se kritiskt på vår egen livsstil och på våra egna konsumtions- och produktionsmönster. Vi lever på en materiell standard som är omöjlig på global nivå. Den rikaste femtedelen av mänskligheten, som vi tillhör, förbrukar fyra femtedelar av jordens resurser.

FN:s stora konferens Miljö och utveckling i Rio de Janeiro för snart ett år sedan förstärkte och bekräftade vår uppfattning att en hållbar utveckling på jorden inte är möjlig, om inte vi i den rika delen av världen förmår minska vår förbrukning av ändliga råvaror och fossil energi. Miljön på jorden kan inte räddas om vi inte utrotar fattigdomen i u-världen. Det är där ökningen av den materiella standarden är nödvändig för att inte slitaget på skog och mark skall bli förödande.

En hel del av den mest miljöförstörande industriproduktionen är nu förändrad, åtminstone i vårt land, och med ny teknik har produktionen blivit både mindre energikrävande och mindre resursförbrukande. Det är en positiv utveckling, men den räcker inte.

Omställningen kan, om vi bejakar den och redan nu börjar ta konsekvenserna av vad jorden tål, förenas med god livskvalitet och gott om arbetstillfällen. Men då måste vi våga se att det krävs förändringar på många områden och acceptera att det är ekologin i första hand och inte bara ekonomin som sätter de yttre ramarna för vår mänskliga verksamhet.

Herr talman! En så storslagen ansats som denna proposition borde ha resulterat i en analys av vilka kretslopp som är mest angelägna att sluta. Vi är inte lika övertygade som regeringen om marknadskrafternas goda vilja. Tempot i miljöarbetet har sjunkit betänkligt under de senaste två åren, och det kommer att ta onödigt lång tid att uppnå angelägna miljömål, som vi hade önskat tydligare formulerade.

Det som förvånar oss är att så mycket energi är nedlagd på förpackningsåtervinning och så litet på långsiktiga strategier och ekonomiska styrmedel.

Vi menar att det brådskar med att ta itu med de konstruktioner och investeringar som får långsiktig effekt, t.ex. byggnader, bilar, datorer och hushållsapparater. Det hade varit naturligt att nu reglera hur man skall bygga och vilka material man skall använda för att rivning av hus i framtiden inte skall åstadkomma miljöskador. Det är lika angeläget att husen också under sin användningstid är miljövänliga och inte skadar människors hälsa.

Det är i detta perspektiv vi vill se den kretsloppsanpassade samhällsutvecklingen. Att nu, som regeringen föreslår, öka insamlingen av stålplåt – i huvudsak kattmatsburkar – och inte bry sig så mycket om kretsloppet i jordbruket är att börja med en detalj som skymmer sikten för ännu viktigare kretslopp.

Det är också av avgörande betydelse att se till att det finns avsättning för det insamlade materialet. I propositionen saknas förslag till hur t.ex. den kraftiga ökningen av insamlad stålplåt skall tas om hand. Det är angeläget att hela kretsloppskedjan fungerar för det insamlade avfallet. Allmänhetens förtroende försvinner om sorterat material ändå hamnar på tippen.

Produktion och konsumtion måste kretsloppsanpassas, men det betyder inte bara att förpackningar och annat skall samlas in. Det betyder också att de kan återföras till nyttig användning med rimliga insatser av energi. Framgångarna med kretsloppstänkandet får inte saboteras genom att man kör orimligt långa avstånd för att samla in mycket små mängder. Självklart måste hanteringen som helhet bli så litet energi- och resurskrävande som möjligt.

Vår reservation nr 3 gäller utvecklingen mot ett kretsloppssamhälle och områdena energi, jordbruk och näringspolitik.

Energin i ett kretsloppssamhälle kommer rimligen från förnybara energikällor, såsom biomassa, sol, vind och vatten. Det är angeläget att på ett bättre sätt än hittills stimulera användning av förnybara energikällor. Våra relativt sett låga energipriser har tyvärr motverkat detta.

En ökad användning av biomassa kräver dock teknikutveckling för att man skall komma till rätta med de höga kolväteutsläppen. Här behöver vi bättre pannor för vedeldning t.ex. och mer forskning för att kunna framställa och använda biogas.

Energiushållningsplaner i industrin, även i den icke elintensiva industrin, måste utvecklas. Energisparande ger på alla områden den allra bästa vinsten. Jag återkommer senare till energibesparing på bostadsområdet.

Vi anser också att obligatoriska energideklarationer behövs för elapparater och annan elkrävande utrustning.

Så kommer vi till jordbruket. Den viktigaste resurs vi har i Sverige är vår matjord. Genom det jordbruk som vi bedriver håller vi på att utarma, inte bara flora och fauna, utan själva mullkapaciteten i matjorden. Detta är vårt och hela västvärldens stora kretsloppsproblem. Genom att vi i Sverige och övriga västvärlden har haft en helt lineär jordbrukslinje, dvs. vi har producerat livsmedel på landsbygden och fraktat dem till städerna, har fosfor i en jämn ström gått från land till stad. Genom våra vattentoaletter har sedan våra mänskliga restprodukter, som ju i praktiken är jordbrukarnas avfall, hamnat i våra sjöar, i stället för på åkrarna. Detta är det verkligt stora kretsloppsproblemet. Slammet från våra reningsverk borde enligt kretslopps-

dellen tillbaka till åkrarna. Skall jordbrukarna ta producentansvar för sina produkter, borde detta vara en självklarhet.

Bristen på kretslopp i livsmedelsproduktionen gör att mullkapaciteten utarmas, och vi måste importera handelsgödsel. Detta kostar mycket i reda pengar för samhället. Ett stort problem är också att den fosfor som man bryter alltid innehåller kadmium. Bristen på kretsloppstänkande leder alltså till att vi har fått problem med kadmium i våra livsmedel, med utarmade jordar samt med övergödda sjöar och vattendrag. Fosfor har hamnat på fel ställe i naturen. Detta är inte hållbart längre. Fosfor kommer för övrigt också att bli en bristvara i framtiden. Att skapa en kretsloppsanpassad utveckling i jordbruket och ett samspel mellan stad och land ser vi som mycket viktiga frågor för den av regeringen föreslagna kretsloppsdelegationen.

Vi är starkt kritiska till regeringens tidigare beslut att ta bort prisregleringsavgiften på handelsgödsel. Detta stämmer dåligt med kretsloppstänkandet. 1990 års jordbrukspolitiska beslut var ett steg i riktning mot ett mer miljövänligt jordbruk. Mindre kemikaliesering, mer extensivt jordbruk, balans mellan produktion och konsumtion och ett jordbruk i hela landet var mål som låg väl i linje med kretsloppstanken.

Regeringen bör snarast återkomma till riksdagen med ett förslag om hur jordbruket skall passa in i ett kretsloppssamhälle.

För att möjliggöra återförandet av slam på åkrarna, måste avloppsvatten från industrier skiljas från avlopp från hushåll. Vi välkomnar förslaget till ändring i VA-lagen, som borde möjliggöra för kommuner att neka tillträde till VA-nätet för industrier som släpper ut giftigt avloppsvatten. Här behövs i stället utbyggnad av slutna kretslopp för avloppsvatten i de industrier som har starkt förorenande processer.

Näringspolitiken hör också hemma i kretsloppssamhället. En utveckling mot ett kretsloppssamhälle måste möjliggöra en samverkan mellan närings- och miljöpolitik. Miljöpolitiken måste upphöjas till en strategiskt viktig fråga för näringslivet. En av näringspolitikens viktigaste uppgifter under 1990-talet är att driva på för att göra den industriella utvecklingen godtagbar ur miljösynpunkt. Hårda miljökrav har lett till, och kommer att leda till, fördelar för de industrier som kan ta vara på konsumenternas efterfrågan på miljövänliga produkter. Häri finns stora utvecklingsmöjligheter.

Det är viktigt att konstatera att det går att göra någonting åt de flesta miljöproblem, och att den svenska industrin i flera fall medverkat mycket konstruktivt. Den för miljön goda utvecklingen har statsmakterna stimulerat genom att använda en mängd olika instrument som skatter, avgifter, lagar och förordningar. Det är viktigt att samhället också i fortsättningen tar kloka politiska beslut för att påskynda denna utveckling.

Reservation nr 4 gäller trafiken. Propositionen saknar skrivningar som uppmuntrar och stimulerar kollektivtrafiken, vilket är negativt, eftersom miljöproblemen i samband med trafiken är mycket allvarliga. I en kretsloppsanpassad samhällsutveckling bör en utbyggnad av kollektiva och miljövänliga färdssystem finnas med.

Trafiken kan inte tillåtas förorena i nuvarande utsträckning i ett kretsloppsanpassat samhälle. Regeringen ger inga andra förslag än miljöklassning av fordon och introduktion av biobränsle. Frågan är om inte vägtrafikens

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Riktlinjer för en
kretsloppsanpassad
samhällsutveckling*

andel av transportarbetet måste minska och ge utrymme för mer miljövänliga transportslag.

Men även bilismen måste anpassas, och därför bör bensinen miljöklassas. Med nuvarande tillverkningsmetoder är motoralkoholer tveksamma ur energisynpunkt. Däremot tror vi att en utveckling av biogas och gasdrivna fordon kan vara en bra utvecklingsmöjlighet.

Det är ingen hemlighet att de av oss i riksdagen beslutade målen på trafikområdet strider mot de av oss i samma riksdag beslutade miljöpolitiska målen, t.ex. om begränsning av utsläpp av kol- och kväveoxider. Här behövs en analys och förslag till hur denna konflikt skall lösas. Vi anser att genomgripande förändringar av hela vårt transportsystem är nödvändigt. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag.

Reservation nr 6 slutligen gäller bostäder och energibesparing. Den positiva trenden med energibesparing inom bostadssektorn, då energianvändningen för uppvärmningsändamål minskade kraftigt, har nu brutits. Man kan t.o.m. se en liten ökning i vissa fall. Orsakerna kan vara de sänkta oljepriserna och att statens stöd till energisparande avvecklades.

Till detta skall man lägga den kraftiga ökningen av användningen av elenergi som används till drift av ventilationsanläggningar, pumpar, hissar, tvättstugor, motorvärmare, belysning, m.m. Vid val av utrustning vid renoveringar tas mycket liten hänsyn till framtida elförbrukning. Denna utveckling måste stoppas.

Särskilda medel för informations- och utvecklingsinsatser bör därför enligt vår mening avsättas för att stimulera bostadsföretag, fastighetsägare och bostadsrättsföreningar att genomföra olika projekt som kan förbättra energihushållningen inom bostadsbeståndet. Stöd till marknadsintroduktion av ny teknik som kan bidra till minskad energianvändning bör också övervägas.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till våra reservationer nr 1, 3, 4 och 6.

Anf. 92 CHRISTER WINDÉN (nyd):

Herr talman! Propositionen om riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling innehåller inte bara förslag till riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling, utan den innehåller också en rad förslag till åtgärder. Sammantaget innebär förslagen i propositionen ett systemskifte inom miljöpolitiken. Det är ett systemskifte som kan medföra många positiva förändringar, men som samtidigt kan drabba inte bara enskilda företag och medborgare, utan också själva marknadsekonomens funktionssätt.

Om propositionen okritiskt läggs till grund för samhällets fortsatta åtgärder inom miljöpolitiken kan den leda till en hel del oönskade effekter. Förändringen kan i sin förlängning medföra att det skapas ett slags planekonomiskt system som riskerar att sätta marknadsekonomin ur funktion. Jag anser att konsekvenserna av en sådan genomgripande förändring skulle ha analyserats och ingått som en väsentlig del i en sådan här proposition. Kravet på god miljö får aldrig bli ett självändamål.

Mot bakgrund av detta hade det varit önskvärt om man särskilt hade ägnat uppmärksamhet åt att analysera de konsekvenser som förslagen får var för sig och tillsammans. Jag tänker då på den privata äganderätten, näringsfrihe-

ten och den fria konkurrensen samt på vilka kostnader förslagen i övrigt kan leda till för samhället, medborgarna och de enskilda företagen.

Herr talman! Trots de här bristerna anser vi i Ny demokrati att propositionens huvudsakliga innehåll är i grunden positivt. Konsekvenserna av förslagen måste dock från de berörda synpunkterna ges särskild uppmärksamhet under de närmast kommande åren, så att det blir möjligt att snabbt upptäcka oönskade effekter och genomföra nödvändiga förändringar.

Nu ser jag med viss tillfredsställelse i betänkandet att formuleringarna har öppnat för den här sortens samtal längre fram. Det står t.ex. så här: De fastställda ambitionerna som gäller för miljöpolitiken skall stegvis gå vidare med konkreta mål och tidsramar. Näringslivet skall även i fortsättningen ha en frihet att själv utarbeta och välja metod för att nå detta mål inom angivna tidsramar.

Detta är i och för sig bra. Men det är inte bra att att man inte gjorde en sådan konsekvensanalys innan man presenterade propositionen. Om man i efterhand upptäcker att någonting är fundamentalt fel i tanken är det så dags att ändra på det. Man borde tänka efter före.

Jag är vidare tveksam till den föreslagna förändringen i plan- och bygglagen, vilken går ut på att det av lagen klart skall framgå att lagens bestämmelser syftar till att främja en god och långsiktigt hållbar livsmiljö.

Skälen till tveksamheten är i allt väsentligt desamma som jag redan har anfört, dvs. frågan om vilka konsekvenser ändringen får för den privata äganderätten, näringsfriheten och den fria konkurrensen. Genom ändringen i portalparagrafen får hela lagkomplexet ett nytt innehåll. Innebörden av lagen kommer att ändras, tillämpningen blir en annan. Rättssäkerheten kan uppenbarligen komma i fara.

Regeringen har tillkallat en utredare med uppgift att se över PBL. Utredningen skall bl.a. överväga behovet av närmare bestämmelser för ökad miljöhänsyn i den fysiska planeringen. I det sammanhanget kommer tillämpningen av kretsloppsprincipen att särskilt uppmärksammas. Resultatet av utredningen skall redovisas i etapper, med slutredovisning i april nästa år.

Herr talman! Jag tycker att detta är en rätt egendomlig situation. Jag har många gånger i utskottet blivit avfärdad när jag har tillstyrkt mina motioner med motiveringen att en utredning är på gång och att den snart kommer att redovisa sitt resultat. Vi kan inte föregripa detta. Det har jag fått nöja mig med, antingen jag velat eller ej.

I det här fallet är det precis tvärtom. Här finns det en utredning. Utredaren har fått i särskild uppgift att titta på just de här problemen. Man skall lägga fram ett delbetänkande inom kort och slutredovisningen inom mindre än ett år. Varför väntar man då inte med att fatta genomgripande beslut om ändring i lag? Jag tycker att det är egendomligt. Det är därför jag har reserverat mig mot detta.

Avslutningsvis vill jag än en gång säga att vi i huvudsak står bakom själva kretsloppstanken och principerna bakom propositionen. Men vi har de här två allvarliga invändningarna. Jag yrkar därför bifall till Ny demokratis två reservationer som är fogade till betänkandet.

Anf. 93 JAN JENNEHAG (v):

Herr talman! Själva ordet ekologi har blivit ett modeord. Ekologi, läran om samspelet i naturen. Ordet används i de mest skilda sammanhang. En positiv tolkning är naturligtvis att medvetenheten har ökat och att det gör att det är positivt att använda begrepp som på något vis antyder att den som säger ordet bär denna medvetenhet.

En överföring till det politiska språket och till regeringens vilja att markera medvetenhet var naturligtvis kretsloppspropositionen. Kretsloppet är en princip som i hög grad är ekologisk. När det gäller samspelet i naturen är kretsloppet en av de viktigaste delarna.

Att samhället måste bruka naturresurser och använda förnybara energikällor utan att skapa avfall och andra negativa miljöeffekter är en självklarhet. Frågan är bara hur vi skapar sådana system som gör att detta blir fallet, och hur skapar vi ekonomiska resurser i de fallen, vilka inte är så få? Det står i konflikt med vårt sätt att producera varor och tjänster.

Sverige som ett litet och högt utvecklat industri- och tjänstesamhälle grundar en stor del av sin ekonomi på handel och förbindelser av allehanda slag med omvärlden. Detta skapar både möjligheter och begränsningar för hur vi skall agera inom snart sagt alla områden.

Sveriges ansvar för att driva på miljöutvecklingen är stort. Sverige är ledande inom ett antal tekniska områden.

Tekniker som kan ingå i ett kretsloppssamhälle kommer på sikt att vara den enda grunden för världens produktion och naturligtvis också för svenskt näringsliv. Det är alltså viktigt att ett land som Sverige går längst när det gäller miljökraven och att vi markerar vår plats som en högt utvecklad industrination genom att skapa exempel på hur man kan producera så att hanteringen ingår i ett kretslopp.

Vilka riktlinjer skall man då ha? Det finns naturligtvis en mängd olika sätt att angripa problemen på. Men samhället som beställare av varor och tjänster måste ställa långsiktiga krav. De man köper och beställer av skall ge möjlighet till ett kretslopps beteende. Alla slag av styrmedel, från rena förbud till avgifter, skall användas. Om miljöavgifter råder ingen diskussion. De kommer att användas, och de har visat sig vara någorlunda effektiva i förhållande till andra styrmedel.

Våra beslut i Sverige måste alltid ställas i relation till omvärlden. På kort sikt finns det naturligtvis, liksom vi tvingas göra ranordningar inom landet, möjligheter för oss att fundera över vad vi bör göra i Sverige och vilka satsningar vi behöver göra utanför landet i form av hjälp eller teknikspridning på annat vis.

Vi måste också använda vårt inflytande till att minska klyftan mellan i- och u-länder, dels naturligtvis för att uppnå det kretslopps beteende som är önskvärt för världen som helhet, men också för att undvika väpnade konflikter som naturligtvis i dessa sammanhang är ett av de mer allvarliga exemplen på mänskligt beteende som icke är kretsloppsanpassat. Det betyder att vår livsstil måste förändras. Vår materiella konsumtion per individ måste ändras och minskas. Varuproducenterna måste kunna ta ansvar för sina produkter och se till att de ingår i ett fullständigt kretslopp. Kraven som vi ställer på produktionen skall självfallet kunna förändras, men de skall endast kunna

förändras i miljövänlig riktning. Ett exempel på motsatsen är sänkningen av skatten på fossila bränslen.

Det är ofta effektivt om varje bransch eller sektor själv får tala om hur man vill att dess produktion skall ingå i ett kretsloppssamhälle. Myndighetsdirektiv eller andra samhällsbeslut är inte alltid effektivast, utan det kan vara: Här har ni en uppgift. Lös den på det sätt ni finner lämpligt, bara det blir gjort!

Häri måste naturligtvis också kunna ingå att samhället förbjuder vissa typer av varor och produktionssätt. Om en verksamhet inte kan redovisa hur en omställning skall gå till, måste naturligtvis samhället ha möjligheter att förbjuda den. Nya verksamheter måste ifrågasättas om de inte kan ingå i ett kretsloppssamhälle.

Med exempel av den typ som jag nu har talat om vill jag ge Vänsterpartiets syn på propositionen, vilken har visat en god vilja och som har aktualiserat debatten. Men propositionen är knappast möjlig att hantera för att förändra vår vardag nu. Det finns ett antal utredningsdirektiv och lägesbeskrivningar som egentligen inte kan kallas för förslag från en regering på hur man vill att produktion skall bedrivas i Sverige.

Vi tycker därför att regeringen skall få i uppdrag att återkomma med ett nytt förslag. Regeringen bör få en tidsgräns. Det skall finnas en press. Den 1 januari kan vara ett lämpligt datum.

Energisektorn måste naturligtvis liksom övriga sektorer baseras på förnybara energislag. För Sveriges del skall vi öka användningen av biobränslen. Även här tycker jag att vi måste sätta press på regeringen att sätta datum och att sätta upp mål som skall nås. Regeringen får själv tala om hur man skall åstadkomma detta.

Hur landets energiförsörjning till större del skall kunna baseras på biobränslen är ett exempel på ett sådant mål som riksdagen kan anta och ge regeringen i uppdrag att återkomma med förslag till.

Drivmedel är en annan viktig fråga. Sammansättningen av produkten är viktig, eftersom stora mängder hanteras och förbrukas. Vi är överens om att bly i bensin skall bort. Vänsterpartiet tycker att en mycket snar gräns kan sättas. Det finns inga tekniska och ekonomiska skäl för att inte omedelbart övergå till blyfri bensin. Det lager som finns i landet måste naturligtvis användas, men former för detta är möjliga att finna om man är klar över att blyad bensin icke skall produceras från ett visst datum. Det finns i detta sammanhang detaljfrågor som kanske fordrar ytterligare belysning, exempelvis hur man skall lösa problemet med de motorer som kräver blyad bensin. Jag är övertygad om att marknaden i det fallet är effektiv med att förse sina kunder med produkter som gör att man kan använda exempelvis veteranbilar. Det är i detta fall inga stora mängder som det är fråga om.

En omfattande handel med kemikalier gör att vi inte kan se enbart till nationsgränserna. Regeringen måste därför driva kretsloppstänkandet internationellt. Även här tycker jag att man kan sätta datumgränser och mål på ett annat sätt än vad som görs i propositionen. Man bör markera att man ser allvarligt på dessa frågor. Hur skall vi effektivare utnyttja exempelvis substitutionsprincipen för kemikalier?

Tvätt- och rengöringsmedel används i stor mängd och i princip av alla

människor. Dessa bidrar till övergödning av våra sjöar och hav. Det finns miljövänligare alternativ. Vilka styrmedel används för att snabbare än nu komma ifrån problemet med övergödning från tvätt- och rengöringsmedel?

Regeringens förslag när det gäller förpackningar finns det i och för sig inte mycket att säga om. Det är bra. Men målen? Återigen, varför inte ha en tidsgräns? Varför inte tala om att ett mål exempelvis skall vara uppnått inom två år, den 1 januari 1996. Problemet med förpackningsmaterial är mycket stort och för den enskilde konsumenten omöjligt att överblicka. Ett producentansvar får naturligtvis också praktiska problem. Men om konsumenten själv skall ta hand om ett tiotal olika slag av förpackningar plus ett antal andra uttjänta varor, som man skall källsortera och hantera på olika vis, blir det naturligtvis praktiskt ogörligt. Återigen, varför inte sätta en tidsgräns från regeringens sida? Kom med förslag före den 1 januari om hur antalet förpackningsmaterial och retursystem skall minskas!

Elektriska och elektroniska produkter skall kunna återbrukas. I Tyskland finns ett förslag på detta område som kan tjäna som förebild. Även här finns möjligheter att återkomma med exakta formuleringar om mål som är möjliga att förhålla sig till och att ta ställning till. Propositionen innehåller få av den typen av mål, vilket jag tycker jag är den största bristen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till min meningsyttring i mom. 2, 6, 20, 22 och 56.

Anf. 94 LENNART DALÉUS (c):

Herr talman! Jag vill först yrka bifall till utskottets hemställan i sin helhet.

För det andra vill jag säga att jag tycker att det är tråkigt att miljöministern på grund av ett tidigare bokat och sedan länge fastlagt internationellt engagemang inte kan delta i debatten här i dag.

Det förslag som regeringen har lagt om en kretsloppsanpassad samhällsutveckling är ett banbrytande förslag, som innebär ett regelrätt spårbyte i miljöarbetet. Genom att föra in begreppet kretsloppstänkande och begreppet producentansvar som delar av huvudpunkterna i detta, förändras förutsättningarna för många aktörer på miljöområdet att ta sitt ansvar och att visa sitt miljöengagemang. Det må gälla förtroendevalda i olika sammanhang – i kommuner, i företag och inte minst vi enskilda medborgare.

Det är glädjande att utskottet med glädje och stort engagemang har behandlat regeringens olika förslag, vilket naturligt nog också har resulterat i att man har ställt sig bakom regeringens inriktning. När jag talar om utskottet menar jag inte bara utskottsmajoriteten, utan också reservanterna på olika punkter i utskottshanteringen. Det är uppenbart att alla reservanter står bakom de grundläggande attityderna i regeringens förslag och därmed också i utskottets betänkande. Man försöker att göra några, som man tydligen uppfattar det, korrigeringar på olika punkter. Korrigeringarna visar egentligen med vilken vilshenhet man från en del partiers sida tidigare har uppfattat miljöfrågorna.

Grundbegreppen här är kretsloppsresonemanget och producentansvaret. När det gäller kretsloppsarbetet pekar regeringen mycket tydligt på att här hör en mängd samhällssektorer samman, vilka måste in i kretsloppsarbetet. Dit hör energifrågorna, trafikfrågorna, industrin, skogs- och jordbruket,

forskningen och utbildningen. Lena Klevenås berörde i sitt inlägg flera av dessa sektorer. Det är riktigt att dessa sektorer hör hemma i kretsloppsarbetet. Poängen är att regeringen talar om detta. Man säger att nästa steg i arbetet blir att inlemma dessa samhällssektorer i arbetet. Vi har, säger regeringen, nu koncentrerat oss på det kretslopp som man ibland kallar för teknosfären, dvs. hantering av material och varor i ett kretslopp som människan mycket starkt kan påverka.

När det gäller kretsloppet slår regeringen tydligt fast vilka prioriteringar som skall gälla. Man klargör tydligt synen på naturresurser och material. Man säger: Resurser skall användas. De skall återanvändas, materialåtervinnas, energiåtervinnas och i sista hand deponeras.

För regeringen är detta kretslopp alldeles tydligt, hur materialet och resurserna skall flöda på ett riktigt sätt i samhället. Med den utgångspunkten går regeringen vidare och pekar ut begreppet producentansvar, som innebär att producenten i fortsättningen skall ta ansvaret för en vara sedan den är slutanvänd för sitt ursprungliga ändamål. Här ligger något väldigt nytt i miljöarbetet. En ny aktör får ett ansvar som han inte tidigare har haft och får det med en mycket tydlig skärpa. Här ligger det nya – och det tyngsta, borde man väl säga – i regeringens förslag, nämligen att man begär av riksdagen att successivt få gå vidare i tur och ordning med nya material och nya varuslag som skall in i kretsloppstänkandet.

Sedan gör man några markerade nedslag. Det är nyttigt med de konkreta nedslagen, även om det sedan är regeringen som också när det gäller dem skall gå vidare med förordningar som får kraft ute i samhället. Man gör nedslag i förpackningsfrågan. Vi borde alla vara överens om att det kanske är så att förpackningarna i det svenska hushållsavfallet inte utgör världens största miljöproblem. Jag är beredd att skriva under på den synen.

Här har vi internationella erfarenheter att luta oss mot, inte minst från Tyskland och andra delar av Europa. Ett arbetsmaterial finns tillgängligt när det gäller förpackningar. Vi kan konstatera att förpackningarna i hushållsavfallet utgör ett resurs- och miljöproblem. Flera faktorer strålar samman mot att vi skall ta det första konkreta steget på detta område. Det är viktigt att vi gör det.

Till skillnad från Jan Jennehag har jag läst i propositionen de väldigt tydligt angivna årtalen – dem som Jan Jennehag efterlyser – när olika krav skall vara uppfyllda i återanvändnings- och återvinningshänseenden. Jan Jennehag har som brukligt är velat flytta de årtal som regeringen har angivit med ett år åt ena hållet. Men det imponerar inte såsom argumentation för själva grundattityden till hur man skall behandla frågan. De där åren fram och tillbaka känner vi igen. Man försöker höja ribban på något sätt. Men grunden är på ett mycket tydligt sätt lagd i regeringens förslag när det gäller hanteringen av förpackningarna. Det viktiga är att regeringen tydligt markerar på förpackningsområdet att det primärt är fråga om återanvändning och materialåtervinning. Därmed har man också infört en restriktion mot det som brukar kallas energiutvinning.

Det fina i detta är naturligtvis att man ger en tydlig signal till producenten. Man säger: Skruva ihop grejerna rätt i ena ändan. Sätt ihop materialet. Gör förpackningarna riktiga i den ändan. I den andra ändan är det producenten

själv som får ta hand om materialet och sköta materialåtervinningen. Tro inte att det mot slutet finns en självklar lösning, som säger att man i alla fall eldar upp materialet och blir av med det. Den lösningen är inte prioriterad eller ens understruken i regeringens förslag.

En del förpackningar är litet mer okända för oss. Jag är inte övertygad om att de alla hänger samman med hund- och kattmat, vilket Lena Klevenås ville påstå. Men det finns förpackningar av typ stålplåt och en del pappersförpackningar, där vi måste gå fram genom att först studera förutsättningsarna för ett kravställande. Det uppdraget kommer regeringen naturligtvis skyndsamt att ge till Naturvårdsverket så att vi får en möjligt att genom att skapa mål låta de förpackningar som nu behandlas litet mjukare liksom hinna i kapp de förpackningar som vi nu genom utskottets skrivning ställer mycket konkreta krav på.

Den andra gruppen material utgörs av returpapper. Också när det gäller behandlingen av returpapper för regeringen en ambitiös men ändå mycket varsam politik. Med varsam menar jag att man tar uppenbar hänsyn till de behov som samtidigt kan finnas i den svenska skogsnäringen av att kunna utnyttja den svenska skogen såsom råvara i olika sammanhang, inte minst när det gäller exportintressena. Regeringen gör det möjligt för skogsindustrierna att nationellt ta ett producentansvar. Man kan effektivisera miljöaspekterna samtidigt som man får möjlighet att utnyttja denna resurs på ett sätt som stämmer med skogsindustriernas och samhällets behov.

När det gäller den tredje grupp ämnen som regeringen har behandlat i sitt förslag redovisar man ett mycket tydligt åtagande från den aktuella näringsens sida. Det gäller nickel-kadmium-batterierna, de laddningsbara batterier som finns bl.a. i biltelefoner. Här har näringen gått in med ett åtagande, som innebär att man redan under det verksamhetsår som börjar den 1 juli i år kommer att kunna uppnå 60 % insamling och året därpå 90 %. Det är ett mål som inte är obekant för riksdagen. Regeringen kommer naturligtvis att noggrant följa att man klarar de angivna målen. Gör man inte det har regeringen uppenbart riggat bilan för att låta den falla genom en väsentligt strängare lagstiftning. Jag tror inte att vi behöver befara någon passivitet från regeringens sida på denna punkt.

Ytterligare ett material behandlas i den ändring av VA-lagen som möjliggör för anläggningsinnehavaren, oftast kommunen, att vara strängare mot den som är påkopplad eller vill bli påkopplad på systemet. Det ger en internationellt sett unik möjlighet för kommunerna att agera med fasthet, inte minst mot de industrier som ofta kan innebära ett problem i VA-hanteringen. Men även andra påkopplade kan säkert komma i fråga för agerande från anläggningsinnehavarens sida.

Det viktiga med regeringens förslag är att det är konkret och visar en mycket tydlig väg. Man blir dock litet kluven när man lyssnar på debatten här. Lena Klevenås sade att det bara är fråga om riktlinjer, som egentligen inte leder till några konkreta resultat. Christer Windén däremot var orolig för att förslagen är så konkreta och så tydligt påverkar inte minst det svenska näringslivet. Jag är nog benägen att på denna punkt hålla med Christer Windén. Förslagen är tydliga, och de kommer att påverka det svenska näringsli-

vet på ett dynamiskt och offensivt sätt. Jag tror att näringslivet behöver dessa tydliga mål och ramar. Aktörerna pekas ut tydligt i regeringens förslag.

Mycket viktigt är också att regeringen visar vilken väg man kan gå vidare på och pekar ut vilka materialgrupper och varugrupper som står i kö för att komma in i kretsloppssamhället. Man exemplifierar med datorer, bilar och skrotdäck. Man anger nya materialgrupper som också kan utsättas för ett producentansvar, t.ex. textilier och plast, inte minst PVC-plast. Man stakar ut en mycket tydlig väg och anger även vilka instrument som man kommer att arbeta med. Där kan den aviserade kretsloppsdelegationen ses såsom en spjutspets i det fortsatta arbetet.

Herr talman! Jag tycker att man kan känna sig trygg på vägen mot ett kretsloppssamhälle. Vi kan nu se att regeringen förbereder de uppdrag som har aviserats i propositionen och som kommer att bli en följd av riksdagens beslut med anledning av utskottets betänkande, nämligen uppdrag som gäller tvättmedel, klor, PVC och avfallsskatten samt naturligtvis tillsättandet av kretsloppsdelegationen. Det gäller att få delegationen att omedelbart fungera såsom en spjutspets.

Regeringens förslag har naturligtvis grundat sig på olika saker. Själva agerandet med ett kretsloppsarbete kan man naturligtvis hitta spår till, bl.a. internationellt, som ett resultat av den stora konferensen i Brasilien förra året i FN:s regi. Man kan också hitta drag av idéer från utvecklingen inte minst i Tyskland, där man har börjat arbeta med producentansvarsbegreppet på ett mycket tydligt sätt.

Men det viktigaste är väl ändå att man i regeringens förslag kan spåra en mycket tydlig ambition på miljöområdet, en ambition om att just kunna peka ut mål, gränser och aktörer på det fortsatta miljöområdet. Jag vill säga att det är banbrytande. Man flyttar strömfåran i helt nya viktiga och riktiga riktningar. Det kommer att ställa krav på oss alla i samhällsarbetet, på politiker, på näringslivet, på de ideella organisationerna och inte minst på enskilda individer.

Herr talman! Avslutningsvis är jag glad över att debatten i dag redan mycket tydligt har visat att det egentligen inte finns några invändningar från oppositionen. Det finns en bred uppslutning bakom de tankar och det agerande som redovisas i kretsloppspropositionen. Det är därför som jag med stor glädje än en gång kan yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 95 LENA KLEVENÅS (s) replik:

Herr talman! Lennart Daléus känner sig mer hemma med Ny demokrati än med oss socialdemokrater. Det gör mig litet bekymrad men inte särskilt förvånad. I Ny demokratis reservation talas det om att god miljö aldrig får bli ett självändamål och att man skall analysera vilka konsekvenser som förslagen får för den privata äganderätten. Problemen med miljöpolitiken är ju att den har så svårt att hävda sig mot andra starkare ekonomiska intressen. Det beror på att marknaden tar väldigt litet hänsyn till det som inte ägs privat, t.ex. vatten och luft. Vilka nya strömfåror är det som den nya miljöpolitiken skall flyta i om inte politiken kan hävda sig gentemot marknaden? Vilken strömfåra är det som vattnet i Öresund skall ta, för att ta ett exempel?

Jag tycker att det är bekymmersamt att de centerpartistiska ministrarna,

som ju är två på miljöområdet, inte lyckas hävda miljöpolitiken lika väl som den moderata utbildningsministern och den moderata skolministern lyckas göra på det skolpolitiska området. Det krävs politiska motåtgärder av kraftfullt slag på miljöområdet, och jag är orolig om Lennart Daléus inte förstår i vilket sällskap han har hamnat.

Jag skall villigt erkänna att kretsloppsbegreppet är genialt. Jag vill gärna ge en elege för det. Men det måste fyllas med ett konkret innehåll. Vi vill ha förslag t.ex. på trafikpolitikens, jordbrukspolitikens och energipolitikens områden.

Lennart Daléus säger att det är fråga om spårbyte, att förutsättningarna har förändrats. De har tyvärr på vissa punkter ändrats åt fel håll. De senaste två åren har ni t.ex. sänkt koldioxidskatten, förändrat avgifterna på handelsgödsel och bekämpningsmedel och ytterligare differentierat skatten på diesel. Detta är förslag och beslut som leder i fel riktning. Jag är enveten med att hävda att detta kretsloppsförslag inte är tillräckligt tydligt och starkt och inte ger tydliga signaler. Vilken trafikpolitik, Lennart Daléus, ligger i linje med kretsloppstänkandet? Hur många motorvägar skall vi bygga, och hur många filer skall Öresundsbron få? De utredningar och förslag som ligger till grund för besluten är ju inte trovärdiga. Miljöberäkningarna stämmer ju inte överens med de ekonomiska beräkningarna för att detta broprojekt skall gå ihop.

Jag skall nämna ett exempel. Vi har fortfarande kärnkraften kvar. Vindkraften, som är så framgångsrik om vi bara ville, skulle vi kunna införa. Hur skall vi ekonomiskt styra med politiska beslut, så att vindkraften får ett fäste på marknaden och så att vi kan genomföra det som vi har beslutat, nämligen att avveckla kärnkraften?

Anf. 96 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Lena Klevenås är inte riktigt rättvis när hon redogör för det som jag sade. Jag har inte sagt att jag känner mig mer hemma hos Ny demokrati. Det tror jag att Lena Klevenås snabbt erinrar sig. Vad jag sade var att Ny demokratis, dvs. Christer Windéns, här gjorda bedömning av konkretionen i den här propositionen föredrar jag före Lena Klevenås bedömning att den inte har ett konkret innehåll. Jag stannar gärna i min recension av Ny demokrati med det konstaterandet. Något annat har jag inte sagt, och jag tror att något annat lätt skulle förstöra debatten mellan oss två.

Jag har markerat och regeringen har i propositionen markerat att det finns ett antal frågor som måste lösas och som måste in i kretsloppsarbetet. Dit hör trafikfrågorna och energifrågorna och även bostadsfrågorna, som Lena Klevenås tidigare har tagit upp. Dessa frågor hanteras nu i regeringsarbetet. Lena Klevenås och jag som individer kan säkert ha stor sympati för varandras åsikter när det gäller diskussionerna om Öresundsbron och när det gäller stora trafikleder, inte minst i närheten av den stad där riksdagen ligger. Vi kan också möjligen ha likartade synpunkter när det gäller kärnkraften. Problemet för Lena Klevenås är att jag i dessa frågor är enig med mitt parti i attityder, åsikter, kunskaper och erfarenheter, medan det är svårt för Lena Klevenås att hävda att hon med någon kraft i sitt parti kan driva en entydig

position när det gäller bro, kärnkraft och trafikleder, för att nämna de exempel som hon själv tog upp.

Lena Klevenås tog även upp frågan om att nu utnyttja de ekonomiska styrmedlen. Men den tiden är inte långt borta då Socialdemokraterna reserverade sig i utredning efter utredning mot användandet av ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Så långt har vi i alla fall kunnat vända Socialdemokraterna, att de har förstått värdet av det instrumentet för att komma till rätta med flera miljöproblem.

Anf. 97 LENA KLEVENÅS (s) replik:

Herr talman! Vem som kommer att bli mest framgångsrik i att förändra det sällskap i vilket vi arbetar politiskt får framtiden utvisa. Jag tycker att Lennart Daléus har uppenbara svårigheter att hävda miljöintresset tillsammans med de moderata kamraterna i den nuvarande borgerliga regeringen. Jag tycker inte att er miljöpolitik är trovärdig när det gäller hur man skall få i gång det kretsloppsanpassade samhälle som vi ställer oss bakom. Det är riktigt som Lennart Daléus säger att vi accepterar ekonomiska styrmedel, därför att vi lever på en marknad. Men vi tror att det behövs kloka politiska beslut och en viljeinriktning som är tydlig, och vi har inte denna starka tilltro till marknaden.

Jag vill ställa en fråga till Lennart Daléus angående de 8 miljarderna som regeringen i kompletteringspropositionen anger skall tas in på miljöavgifter. Var skall dessa pengar komma ifrån? Vilka avgifter är det som skall höjas eller införas för att ni skall få ihop denna enorma summa? Det är ett exempel.

Jag vill ta upp en sak som Lennart Daléus sade i sitt första inlägg. Jag hann inte bemöta det tidigare, och jag tyckte att det var litet fräckt. Det gäller den vilsenhet som vi tidigare har visat. Jag förmodar att Lennart Daléus åsyftar Birgitta Dahl som miljöminister. Jag tycker att det är väl magstarkt att påstå. Jag undrar nämligen om vi någonsin har haft en så framgångsrik miljöminister som lyckades ge så tydliga signaler till näringslivet att vi faktiskt fick mycket stora förbättringar på miljöområdet när det gäller just tillverkningen inom industrin.

Anf. 98 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! När det gäller i vilket sällskap man befinner sig i, var det som jag tydligt refererade till att jag inte har några problem med de åsikter som jag har i det parti som jag representerar. Dess bättre, herr talman, har jag inte heller några problem med de åsikter som jag har redovisat när det gäller kretsloppsarbetet och möjligheten att i huvudsak få gehör för dem i den nuvarande regeringen.

Om jag inte hörde riktigt fel i Lena Klevenås första inlägg, talade hon om den nu aktuella propositionen som en storstilad proposition. Jag delar gärna den bedömningen. Jag är också glad över att det är en proposition som regeringen definitionsmässigt står bakom, alltså hela regeringen. Jag tror säkert att de andra regeringspartierna gärna delar uppfattningen att Centern har haft en pådrivande roll i detta arbete. Men det är hela regeringen som står

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Riktlinjer för en
kretsloppsanpassad
samhällsutveckling*

bakom den här propositionen, med den tyngd och den nya inriktning som den pekar på.

Det är riktigt, Lena Klevenås, att jag när jag talade om vilsenhet bl.a. menade Birgitta Dahl. Vi kan i efterhand se hur många inriktningar och naturligtvis också detaljer i Birgitta Dahls och den dåvarande regeringens arbete helt enkelt ledde fel. Enskilda överenskommelser med olika branscher i olika frågor gav inte något helhetsgrepp på frågan. Det var detaljlösningar på flera olika områden.

Med detta förslag sätts tydliga ramar, men man skapar ändå frihet för de olika aktörerna att finna lösningar som leder fram till de mål som regeringen, och jag hoppas nu också riksdagen, kommer att kräva. Det är själva poängen i detta. Poängen är inte att söka dellösningar så fort man ser problemen poppa upp.

Vi har försökt att se och hantera möjligheterna och att inte isolerat söka enstaka problem. Det tror jag är grunden. Jag är glad att Lena Klevenås och Socialdemokraterna i grunden, trots den debatt vi för här, ställer sig bakom det förslag regeringen har lämnat.

Anf. 99 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Lennart Daléus uppehöll sig en hel del kring förpackningar i sitt anförande. Jag sade också att propositionens förslag och utskottets hemställan vad gäller olika förpackningar inte är så dumma. Det är väl bra då, Lennart Daléus. Man kan undra vem Lennart Daléus polemiserar emot.

Lennart Daléus säger att det enda Vänsterpartiet har att komma med är att justera ett år hit och ett år dit, dvs. att kräva att åtgärderna görs snabbare. Det är ju inte så konstigt. Det är en del av oppositionens funktion att konstatera att en inriktning eller en åtgärd är bra, men ifrågasätta om den inte kan göras litet bättre och genomföras något snabbare.

Det är inte helt obekant att Centerpartiet, när det befann sig i opposition, också gjorde detta. I stället säger Lennart Daléus att han minsann har läst propositionen noga, och att han vet att förslaget är väl avvägt och inte bör ifrågasättas.

Det finns självfallet andra områden där det inte är samma konkretion och där det inte sätts gränser. Det är ju de områdena som det huvudsakliga ifrågasättandet från min sida gäller. Att kritisera oppositionen för att den vill ha snabbare åtgärder än vad regeringen vill tycker jag är poänglöst.

Anf. 100 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Jag tror att jag var onödigt dum som kritiserade Jan Jennehag för att han fullföljde oppositionens uppgift. Det gjorde han naturligtvis, men det stannade ju också väsentligen vid det. Det fanns inget innehåll i fullföljandet av den uppgiften. Det är det som är litet bekymmersamt.

Jag kan läsa högt ur den meningsyttring som Jan Jennehag har fogat till betänkandet. Han säger där att Vänsterpartiet vill nå de uppsatta målen den 1 januari 1996, och att lagstiftningen kommer att vara föråldrad om den genomförs den 1 januari 1997 som regeringen vill. Det är just detta årtalshattande utan sakligt innehåll som naturligtvis är ett sätt att fullfölja oppositionsrollen men inte mycket mer.

Det jag invände mot i Jan Jennehags första inlägg var att han förnekade att det över huvud taget satts några gränser i regeringens förslag. Jag kan en gång till peka på att de gränserna och de årtalen är satta. De är väl avvägda. De är rent av milda, men samtidigt stränga. De är tydliga, men samtidigt möjliga att klara av. Jag är övertygad om att den balans regeringen har nått i hanteringen av förpackningarna kommer att visa sig framgångsrik.

Anf. 101 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Låt oss då lämna årtalshattandet beträffande förpackningar! Jag accepterar regeringens förslag i detta stycke och avstår från att yrka på att utvecklingen skall gå ett år snabbare på detta område. Låt oss i stället titta på alla de andra områden där regeringen över huvud taget inte har satt upp några konkreta mål! Det är det jag tycker är det viktiga.

Anf. 102 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Det är alldeles tydligt att det finns konkreta mål på flera andra punkter. När det t.ex. gäller returpapper säger regeringen mycket tydligt att en 75-procentig insamling i förhållande till dagens 63-procentiga skall vara nådd år 2000. Det markeras mycket tydligt vad som skall gälla.

Det markeras mycket tydligt i det åtagande från näringslivets sida som regeringen har föreslagit i propositionen vilka insamlingsgrader som skall vara nådda när det gäller nickel-kadmium-batterierna och vid vilka årtal. Tydligheten finns.

Det viktiga är att regeringen inte försöker bruka våld mot tydligheten genom att springa fram på områden där vi i dag inte har ett tillräckligt underlag. Det menar jag, herr talman, är en del i en seriös miljöpolitik. Ta de steg som vi är färdiga att ta, men ha också modet att vänta den tid det tar för att ytterligare utreda de frågor som behöver belysning innan vi med acceptans i hela samhället kan fortsätta det aktiva miljöarbetet!

Andre vice talmannen anmälde att Jan Jennehag anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 103 CHRISTER WINDÉN (nyd) replik:

Herr talman! Jag gläder mig åt att Lennart Daléus bedömningar i så hög grad överensstämmer med mina att han känner sig närmare mig än Socialdemokraterna. Jag delar inte alls Lena Klevenås rädsla för att det är så.

Lennart Daléus sade att det är ett mycket tydligt förslag. Det håller jag med om att det är. Jag skulle också vilja ställa en fråga till Lennart Daléus med anledning av näringslivets inställning till propositionen och de förändringar som gjordes innan den presenterades. Jag har mycket stor förståelse för att man t.ex. inom pappersindustrin är väldigt rädd för att politiker skall börja fingra på frågor som hur stor inblandning av returpapper i pappersmassa man skall ha. Det är den sortens frågor som är skrämmande och som kan få oerhört stor betydelse för svensk industri i ett europeiskt sammanhang.

Jag återkommer till mitt påstående om att jag anser att det borde ha funnits utrymme och i varje fall definitivt motiv för att göra en bättre analys av

konsekvenserna för näringslivet och den privata äganderätten och konkurrensen innan man presenterade propositionen i sin helhet. Jag vill fråga Lennart Daléus om han delar min bedömning eller om han menar att man kan lösa problemen efter hand som de dyker upp.

Anf. 104 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Jag vill inte att Christer Windén skall dra för stora växlar på att jag delade hans uppfattning om att den proposition vi diskuterar är konkret. Jag kan tvärtom hitta många åsikter, inte minst i reservationer från Ny demokrati i detta ärende, som jag över huvud taget inte delar. Så t.ex. är jag av den bestämda uppfattningen att god miljö är ett självändamål. Den uppfattningen delar uppenbarligen inte Ny demokrati att döma av reservationerna.

Utan att fördjupa mig i det skall jag säga att jag tycker att det är riktigt att man samtalar med näringslivet och med industrin, som också är aktörer som är viktiga för att arbetet skall kunna fullföljas. Det får från regerings och riksdags sida aldrig bli en undfallenhet inför de skrämskott och de skrämselresonemang som från tid till annan kommer från näringslivet.

Samtalen måste naturligtvis hela tiden bygga på en korrekt beskrivning. Christer Windén tar med skärpa avstånd ifrån att t.ex. införa krav på inblandning av returpapper i papperstillverkningen. Något sådant förslag finns, jag höll på att säga självfallet, heller inte med i regeringens proposition och har aldrig diskuterats i arbetet med regeringens proposition. Det är alltså inte aktuellt att diskutera med näringslivet.

Nu skall ju regeringen, som den meddelar i propositionen, föra överläggningar med dem som inom skogsindustrin är berörda av de nya förslagen när det gäller returpapper. Men regeringen kommer naturligtvis aldrig att ge avkall på de krav som den anger i propositionen.

Regeringen kommer naturligtvis inte heller att överge strömfåran i detta arbete. Det kommer att föras diskussioner under vägen och att göras korrigeringar, om man har valt en del vägar som visar sig svåra att hantera, men grunden ligger naturligtvis fast från regeringens sida. Det är i regeringens arbete också tydligt att miljön sätter ramarna för näringslivets agerande.

Anf. 105 INGA-BRITT JOHANSSON (s):

Herr talman! Det räcker inte att bara tala om producentansvar. Man måste också tillse att det finns tillräckliga styrmedel. Annars händer ingenting i miljöfrågorna.

Ett viktigt medel för att få till stånd ett kretsloppssamhälle är att avpassa skatter och avgifter på ett sådant sätt att man når önskad effekt. Avsikten är alltså inte att förstärka budgeten med 8 miljarder, utan att minska användningen av skadliga ämnen. Vi beklagar därför att man inte vare sig i propositionen eller i utskottsmajoritetens text har presenterat hur man tänkt sig att de framtida miljöekonomiska medlen skall kunna hanteras.

Vi har i reservationerna 7 och 8 pekat på behovet av en utredning liksom också på behovet av forskning för att få en god målpprecision och kostnadseffektiva lösningar. Kommunerna har numera möjlighet att differentiera avfallstaxorna. Vi anser att även vatten- och avloppstaxan, liksom energitaxan,

bör kunna utformas så, att den ger användarna klara ekonomiska incitament att minska förbrukningen. Mycket återstår också att göra när det gäller hushållsprodukter. Även där kan miljöavgifter eller skatter användas så, att de får en styrande effekt på konsumentpriset och därmed också på användningen.

Ett annat styrmedel är naturligtvis de direkta förbuden. Det är viktigt att så snart som möjligt få bort farliga ämnen från miljön. Ett sådant exempel är bly i bensin. Det finns i dag både tekniska och ekonomiska möjligheter att genomföra detta. Två bensinkedjor har redan tagit bort blyet. Vi verkar vara överens om detta i utskottet, men utskottsmajoriteten anser att risken för att veteranbilar skall skadas är så avgörande för frågan att man inte vill medverka till en sådan begäran till regeringen. Här har Ny demokrati verkligen fått gehör för sin konsekvensbeskrivning. Orimligheten i ett sådant här ställningstagande talar för sig själv och behöver inte ytterligare kommenteras.

En annan typ av tillsatser som vi anser skall förbjudas eller ges begränsad användning är optiska vitmedel, som är ett exempel på onödiga farliga kemiska ämnen som enbart används i kosmetiskt syfte.

Riksdagens beslut om ett avfallsprogram, som bl.a. innebär att avfallsplaner skall upprättas och källsortering stimuleras, fattades redan för tre år sedan. Tyvärr har det hittills gått ganska trögt med både källsortering och avfallsplaner. Regeringen konstaterar också att den rådande situationen inte står i överensstämmelse med vad som borde gälla. Med ett sådant konstaterande borde det vara självklart att regeringen omedelbart sätter in åtgärder för att riksdagens beslut skall kunna fullföljas. Det är bara ett drygt halvår kvar. Då räcker det inte med att bara avisera en utredning om avfallsskatt.

Det finns förslag som skulle kunna användas, bl.a. ett förslag från Svenska renhållningsverket om en avgift på osorterat avfall. I första hand bör arbetet inriktas på industriavfallet.

För att stimulera nyttiggörande av avfall bör, som vi påpekar i reservation 14, handeln med avfall underlättas framför allt på regional nivå.

Ett annat viktigt problem är definitionen av vad som är avfall. Lagen om miljöfarligt avfall är inte tillräcklig, eftersom det i dag är innehavaren som avgör om en produkt skall betraktas som avfall eller om den skall klassas som insatsvara. För en insatsvara gäller inte samma regler som för miljöfarligt avfall. Utredningen om ansvar och riktlinjer för hanteringen av miljöfarligt avfall har bara marginellt berört frågan, eftersom utredningen tyckte att den var besvärlig. Enligt vår uppfattning måste frågan beredas på den grunden att det är ämnets farlighet som avgör hur det skall hanteras, inte vad det klassificeras som.

Herr talman! En dag som denna vill alla så snabbt som möjligt hem till sina familjer. Jag skall därför inte använda all den tid som jag har begärt utan i övrigt bara hänvisa till våra motioner, till betänkandet och till de tolv reservationer som vi har fogat vid betänkandet. Vi står självfallet bakom alla reservationerna, men utöver dem som Lena Klevenås redan har tillstyrkt yrkar jag bifall endast till reservationerna nr 7 och 8 samt nr 11 och 12.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Riktlinjer för en
kretsloppsanpassad
samhällsutveckling*

Anf. 106 PATRIK NORINDER (m):

Herr talman! Under mer än ett års tid har jag hört ledande miljöföreträdare för Socialdemokraterna ondgöra sig över att regeringen inte har presenterat kretsloppspropositionen. Vi fick höra Lena Klevenås även i dag klaga på tempot i miljöarbetet. Det har varit svårt att förstå syftet med brådskan. För mig och Moderata samlingspartiet har det varit viktigast att få en så väl genomarbetad produkt som möjligt. Det har också varit en fördel att kunna ta del av de erfarenheter som gjorts i Tyskland och i övriga Europa på producentansvarets område.

Nu är inte de problem som finns i t.ex. Tyskland på miljöområdet helt överförbara till svenska förhållanden. Tyskland är i motsats till Sverige ett tätbefolkat land. De avfallsproblem som accentuerats i samband med införlivandet av Östtyskland finns i ringa grad i vårt land. Vi har inte heller – för att fortsätta jämförelsen med Tyskland – det motstånd mot att förbränna avfall som finns på kontinenten.

Det kan tyckas att våra vintrar inte är till någon större fördel, men ur avfallsförbränningssynpunkt har de den stora nyttan att vi kan tillgodogöra oss energin ur avfallet i förbränningsanläggningar för uppvärmning av bl.a. bostäder. På det sättet minskar vi utnyttjandet av fossila bränslen. Vi har även den kunskap som krävs för att rena avgaser så att förbränningen sker på ett mycket gott sätt ur miljösynpunkt.

När nu riksdagen förhoppningsvis bifaller de riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling som jordbruksutskottet har hemställt om – och som har behandlats inte bara i jordbruksutskottet utan även i bostadsutskottet, näringsutskottet och försvarsutskottet – anser jag att den kommer att vara en utmärkt grund för en framtida miljöpolitik.

Det är statsmakernas roll att ange mål och riktlinjer och skapa regelsystem som olika aktörer skall verka inom. Marknaderna skall sedan utforma och tillämpa system som leder till de uppsatta målen.

Miljöpolitikens mål är många, och de flesta är globala, varvid det fordras internationell samverkan för att lösa problemen.

För att belysa mångfalden av miljöhot vill jag ge några exempel. Det kan vara fråga om klimatpåverkande gaser, uttunning av ozonskiktet, förorening av mark och vatten, påverkan av miljögifter, nyttjandet av ändliga naturresurser, avfall och miljöfarliga restprodukter.

Alla dessa problem har olika lösningar. Det gäller i miljöpolitiken att välja vägar som gör att vi inte stirrar oss blinda på ett problem utan försöker se helheten och sätter in åtgärder som ger den bästa sammanlagda miljöeffekten. När vi t.ex. försöker att komma till rätta med ett miljöhot, får vi inte förvärpa ett annat. Detta är svåra avväganden och fordrar komplicerade redskap, som t.ex. miljökonsekvensanalyser eller livscykelanalyser, för att vi skall hitta de bästa vägarna. Forskning fyller naturligtvis också en mycket stor funktion här.

Att skapa en hållbar utveckling genom ett effektivt resursutnyttjande är miljöpolitikens huvuduppgift.

Medel för att uppnå miljömålen kan vara materialåteranvändning, materialåtervinning eller energiutvinning. Det går inte, enligt mitt sätt att se på

det hela, att göra någon rangordning, utan analyser får avgöra vilken metod som ger det bästa miljöutfallet i olika situationer.

Hur resurserna bäst skall användas och hur industrin skall anpassa sig till ett resurssnålt samhälle, måste överlåtas till det naturliga samspel mellan ekologi och ekonomi som finns i en marknadsekonomi. En avvägning måste ske mellan vad som är miljömässigt önskvärt, tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt. Det krävs en fri marknad utan onödiga regleringar för att rätt miljöval skall kunna ske.

Herr talman! Jag har för avsikt att ta upp några punkter i propositionen. Med det vill jag inte säga att jag tycker att övriga avsnitt är mindre viktiga. De punkter jag vill behandla är producentansvaret för förpackningar och returpapper, lagen om PET-flaskor samt avfallsavgifter.

Låt mig dock först fastslå att jag hälsar med tillfredsställelse att vi stadfäster ett producentansvar. Jag anser även att regeringen har handskats mycket klokt med frågan om hur producentansvaret skall utvecklas. I propositionen konstateras att innan ett producentansvar för ett varu- eller avfallsområde föreskrivs är det viktigt att konsekvenserna för såväl näringsliv, kommuner, berörda miljömyndigheter som konsumenter analyseras. Vidare poängteras att frivilliga lösningar bör eftersträvas.

Inom området för producentansvar finns det all anledning att följa utvecklingen inom EG och successivt anpassa vårt regelverk till den utveckling som sker i Europa. Detta måste ske utan att ge avkall på vår mycket ambitiösa miljöpolitik.

Vad gäller producentansvaret för förpackningar kan man inte säga att det området har den största negativa miljöpåverkan. Det är dock viktigt att använda förpackningar skall nyttiggöras i stället för att hamna på deponier. För att uppnå den eftertraktade hushållningen av resurser, finns det anledning att införa ett producentansvar för förpackningar. Övervägningar får ske mellan vilken metod som bäst gagnar miljön – återanvändning, återvinning eller energiutvinning. Det är bara att instämma i vad som sägs i propositionen, nämligen att det är vitalt att konsumenten deltar aktivt i ett återtagningssystem för förpackningar. Utan den enskildes medverkan går det inte att få ett återtagningssystem att fungera. Jag tror dock att människor är så motiverade att det inte skall bereda några större problem att uppnå acceptabla insamlingsnivåer.

Producentansvaret för returpapper anser jag dock är ett område som måste behandlas på ett känsligt och väl avvägt sätt. I dag materialåtervinns och energiutvinns ca 70 % av pappersavfallet. Det är en mycket hög återvinningsgrad.

Berörda intressenter skall, enligt propositionen, ha överläggningar med miljöministern om producentansvaret för återvinning av returpapper. Som har framgått i motioner väckta i anledning av propositionen och efter uttalanden från företrädare för industrin kommer det att finnas många problem att lösa.

Det gäller bl.a. hur färskfiberförsörjningen för vår närmaste omvärld skall lösas på bästa sätt. Med utbyggda returpapperssystem i Europa kommer det att finnas behov av försörjning av färskfibrer. Returfibrerna förslits efter varje varv i återvinningscykeln och kan inte återanvändas efter ett visst antal

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Riktlinjer för en
kretsloppsanpassad
samhällsutveckling*

gångar. Med den stora tillväxt av skogsråvara som finns i Sverige kommer vårt land att bli en betydande faktor för försörjningen av färskfibrer. Det här kan ske under goda miljöbetingelser då överårig skog inte har förmågan att binda koldioxid på ett tillfredsställande sätt.

Frågan i vilken utsträckning som materialåtervinning eller energiutvinning skall användas måste klarläggas och styras av analyser av miljömässiga och ekonomiska miljökonsekvenser.

Andra frågor såsom producentbegreppet för returpapper, insamlingsmål och hur insamlingsverksamheten skall organiseras kommer säkert att stå på dagordningen vid överläggningarna.

Herr talman! Jag utgår från att dessa punkter kommer att utgöra en naturlig del i överläggningarna och att resultatet kommer att ge oss både en konkurrenskraftig industri och en bra miljö.

PET-frågan har diskuterats under en lång tid. Jag förmodar att den inte heller kommer att vara avslutad med anledning av kretsloppspropositionen. Propositionen anger att retursystem med pant skall gälla för engångsflaskor. Jag anser att detta för närvarande kan vara en väg att gå. Överenskommelser har skett med branschen och skall naturligtvis följas. Men det kan finnas anledning att se över detta system inom en relativt snar framtid, då de bästa miljöeffekterna kanske kan uppnås i samma system som gäller för andra plaster. Vi får säkert anledning att återkomma till den frågan senare.

I propositionen tas frågan upp om införande av en avfallsskatt – detta för att stimulera till ökad källsortering. Det kan inte uteslutas att skatten kan vara en framkomlig väg. En särskild utredare kommer att tillsättas för att belysa frågan. Jag instämmer i utskottets bedömning att en eventuell avfallsbeskattning kan vara av betydelse för den fortsatta utvecklingen på detta område. Det känns dock osäkert om den rätta vägen att gå är att införa ytterligare skatter. Utredningen får visa om det är lämpligt att införa en sådan beskattning. Om utredningen kommer fram till slutsatsen att det är lämpligt, måste den lämna förslag till hur lagarna skall utformas.

För att få ett samhälle med en uthållig tillväxt, är det viktigt att de resurser som finns till förfogande används på ett resurssnålt sätt. De politiska mål som satts upp måste, för att kunna förverkligas, vara praktiskt förankrade hos dem som kommer att vara berörda av de politiska besluten. Sker inte detta kommer styrmedlen att ge ringa effekter. Förutsättningarna för att de politiska besluten skall bli lyckosamma är att människor tror på dem. Därför är det avgörande att resultaten av de överläggningar som skall komma till stånd är väl förankrade – både hos producenter och hos allmänhet. Sker detta kommer regeringens proposition att utgöra en god grund för en framtida långsiktig miljöpolitik.

Herr talman! Jag vill med detta instämma i Lennart Daléus yrkande om bifall till jordbruksutskottets hemställan.

Anf. 107 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Jag var säkert en ouppmärksam lyssnare. Men jag tyckte att man av det Patrik Norinder sade kunde få intrycket att det fanns en enhetlig syn på frågan om återanvändning, materialåtervinning och energiutvinning av förpackningar. Så är inte fallet. Regeringen är alldeles entydig på den

punkten. Utskottets majoritet har ställt sig bakom förslaget att de krav som ställs för förpackningar skall gälla två sorters hantering, nämligen återanvändning och materialåtervinning. Begreppet energiutvinning finns inte med som ett formulerat krav. Det är också alldeles entydigt att regeringen anser att returpapper i första hand skall gå till materialåtervinning.

Avfallsskatten skall utredas. Jag är glad att Patrik Norinder instämmer i den bedömningen. Den oro som Patrik Norinder visar när det gäller PET-flaskan är något ogrundad. Reglerna är klara. Hanteringen har påbörjats. Ansökningar om hanteringstillstånd har börjat strömma in. För denna hantering, liksom för de andra punkter jag har tagit upp i mitt resonemang, krävs en stabil fasthet, som så tydligt demonstreras i regeringsförslaget och i utskottets betänkande.

Anf. 108 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Vad gäller förpackningar och producentansvaret, Lennart Daléus, anser jag att energiutvinning måste vägas in i diskussionen.

Vårt gemensamma mål är att skapa en så bra miljö som möjligt. Det finns tillfällen där energiutvinning kan användas i stället för de andra alternativen. Jag vill inte utesluta det alternativet. Analyser av miljökonsekvenser och livscykler får visa på i vilka fall energiutvinning skall användas. Vi skall inte utesluta något sådant alternativ. Det här gäller även returpapper. Med de långa transportvägar som finns i Sverige är det inte rimligt att inte använda papper för energiutvinning.

Lennart Daléus tog upp oron för PET. Min åsikt är fortfarande att det kan finnas anledning att ta upp PET när vi senare behandlar frågan om plasterna.

Vi är överens om det mesta i denna politik. Det föreligger kanske några skiljaktigheter. Jag ställer helt upp på regeringens proposition i övrigt.

Anf. 109 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Patrik Norinder och jag gör sannolikt något olika bedömningar när det gäller synen på energiutvinning. Jag menar att det skulle vara en direkt felaktig signal att jämställa materialåtervinning med energiutvinning. Det skulle vara fel signal till de berörda aktörerna, inte minst de som tillverkar de förpackningar vi talar om och de aktörer som är inblandade när det gäller returpapper. Det är en åsikt som vi säkert får tillfälle att diskutera i många olika sammanhang.

Det som är glädjande är att regeringens proposition är entydig på denna punkt. Det ställs krav när det gäller återanvändning och återvinning av material. Det finns inte några procentsatser angivna. Inte heller formuleras några resonemang som jämställer återanvändning och återvinning av material med energiutvinning. Det är det som är avgörande för att jag skall tycka att det är ett bra förslag.

Anf. 110 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Det skall naturligtvis inte gå ut felaktiga signaler till aktörerna. Vi måste få den bästa metoden miljömässigt för att ta hand om förpackningarna. Om det är bäst att förbränna materialet, skall vi naturligtvis välja den metoden. Det kan finnas anledning att använda förbränning i stäl-

let för materialåtervinning när det gäller t.ex. vätskekartonger. Det går att återvinna material från vätskekartonger. Men det kanske är bättre med energiotvinning, som det står i propositionen.

Anf. 111 LENA KLEVENÅS (s) replik:

Herr talman! Jag vill kommentera Patrik Norinders anförande på några punkter.

Han sade att vi hade bråttom när det gällde kretsloppspropositionen. Det var snarare så att regeringen var mycket senfärdig. Vi var förvånade när propositionen aviserades i april för ett år sedan, och det dröjde ända till mars i år innan den kom. Den aviserades med jämna mellanrum under denna period. Avlämnandet sköts upp hela tiden. Alla vet att det var påtryckningar från vad man skulle kunna kalla särintressen i frågan som gjorde att regeringen hela tiden fick ändra sitt förslag. När det sedan kom var det mycket magert.

Jag tyckte att Patrik Norinder sade att Moderaterna vill ha en fri marknad utan regleringar, för att ett fritt val skall kunna ske. Om jag uppfattade det rätt skulle jag vilja fråga: På vad sätt gynnar detta miljön?

Den sista punkt jag vill ta upp gäller något som Patrik Norinder kallade att "anpassa till Europa utan att ge avkall på våra miljöregler". Jag vill först informera Patrik Norinder om att Sverige är ett av 47 länder i Europa. Jag antar att det gällde en anpassning till EG, som snart inte finns. Jag är mycket intresserad om Patrik Norinder, som förmodligen har nära kontakter med Ulf Dinkelspiel, kunde informera oss om på vilka sätt EU-medlemskapet är positivt för miljön. Som jag har uppfattat det hittills är miljökrav ofta handelshinder. Det har varit ganska svårt för miljön att hävda sig i Europapolitiken. Jag är mycket intresserad om Patrik Norinder t.ex. kan visa på hur det kommer att vara bra för miljön med de enorma problem som den ökande handeln innebär, med utökningen av transportapparaten, av trafiklederna och därmed av utsläppen.

Jag är enig med Patrik Norinder om att vi behöver ett internationellt samarbete på miljöområdet. Men jag skulle gärna vilja veta hur detta arbete pågår inför de förhandlingar vi skall ha.

Anf. 112 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Vad gäller brådskan måste väl Lena Klevenås också hålla med mig om att innehållet är det viktigaste, inte att forcera fram en proposition för sakens skull. Man avvaktar och ser vad som händer i omvärlden. Vi har försökt få en så genomarbetad proposition som möjligt. Det tycker jag att denna proposition har blivit. Jag tror att den har vunnit på att man inte har hastat fram någonting.

Den fria marknaden är för mig det enda sättet att få en bra miljöpolitik. Lena Klevenås kan själv tänka tillbaka på hur man har skött miljöpolitiken i öststaterna, där man har använd de redskap som Socialdemokraterna pläderar för. Inga-Britt Johansson tog upp en hel rad skatter, regleringar och förbud.

Anf. 114 PATRIK NORINDER (m) replik:
Herr talman! Ursäkta mig.

Jag är övertygad om att man får den bästa miljöpolitiken på en fri marknad, i samspel mellan de olika intressenterna, där politiken tar hänsyn till marknadskrafterna, till konsumenterna, dvs. invånarna i länderna.

Jag tror att det är bättre att Lena Klevenås ställer frågorna om Europaanpassningen till Europaminister Ulf Dinkelspiel. Om vi sätter i gång en EG-debatt här, blir det fel typ av debatt. Vi skall föra en kretsloppsdebatt i dag.

Lena Klevenås tar upp transportproblematiken. Det är självklart att vi skall försöka få en bättre trafikmiljö. Med teknikens hjälp kan man komma mycket långt, t.ex. genom avgasrening. Med bättre vägar kan vi också minska miljöförstöringen. Det är bättre att Lena Klevenås vänder sig till Ulf Dinkelspiel när det gäller dessa frågor.

Anf. 115 LENA KLEVENÅS (s) replik:

Herr talman! Patrik Norinder har en bristande ekologisk insikt, när han tror att man kan uppnå ett kretsloppsanpassat trafiksystem genom bättre avgasrening. Inte ens med all avgasrening som existerar får man bort koldioxiden. Det är den som är problemet. Den produceras i en oerhörd mängd och rubbar klimatet på hela jorden. Det var det som Riokonferensen handlade om. Jag blir mycket bekymrad när Patrik Norinder tar så lättsinnigt på detta.

Självfallet håller jag med Patrik Norinder om att innehållet i propositionen är det viktigaste. Problemet är att det var så magert.

Jag har ännu en konkret fråga som jag gärna vill ha svar på. Det gäller energin. Det är framför allt i trafiken, energin och jordbruket det brister. När skall kärnkraften avvecklas? Hur skall Moderaterna passa in kärnkraften i kretsloppssamhället? Det är fler än jag som vill veta det.

Anf. 116 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Nu börjar debatten dra i väg ordentligt. Vi har haft en Europadebatt, och nu skall vi ha en kärnkraftsdebatt. Lena Klevenås känner väl till vår ståndpunkt, att kärnkraften skall avvecklas när det finns fog för det tekniskt och ekonomiskt. Det behöver inte fastställas något speciellt tidsperspektiv. Det kan ligga tidigare än år 2010. Detta är inga nyheter för Lena Klevenås.

Lena Klevenås säger att jag har bristande ekologiska kunskaper. Det kan hända. Det har väl i så fall också Lena Klevenås. Jag talar inte så mycket om ett kretsloppssamhälle. Jag talar om att göra det bästa för miljön. Det gäller att förbättra transportmiljön. Det går att göra genom att förbättra motorer. Jag tror inte att Lena Klevenås vill att vi skall förbjuda bilar. Vi kan förbättra transportsystemet. Vi kan göra bättre motorer. Vi kan använda andra energikällor än de fossila bränslen vi har nu. Detta arbetar man på. Vi kan få en bättre trafikmiljö.

Anf. 117 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag var tvungen att titta efter om Patrik Norinders namn stod under betänkandet. Det gjorde det. Jag måste verkligen fråga om han står bakom det betänkande som han har satt sitt namn på. Det står ingenting i betänkandet om att vi skall elda upp soporna i stället för att återvinna dem.

Patrik Norinder har inte tagit avstånd från att regeringen har aviserat en utredning om miljöavgifterna, men han anklagar mig t.o.m. för öststatskommunism, därför att jag tycker att skatter och avgifter är bra sätt att lösa vissa miljöfrågor!

Jag vet inte vad Moderaterna har för fin idé om hur man skall kunna styra i önskad riktning, om man inte kan ta till avgifter och skatter. Mig veterligt finns det ingen annan möjlighet, om samhället vill ha en utveckling i en viss riktning.

Vill man att de fria marknadskrafterna skall få råda helt och hållet själva, då är det klart att man inte skall använda sig av sådana medel, men jag trodde att även Patrik Norinder ställde upp på att när det gäller att få till stånd en önskad utveckling i miljöfrågorna är det absolut nödvändigt med styrmedel.

Som sagt var, jag måste fråga: Står Patrik Norinder bakom betänkandet i dess helhet eller inte?

Anf. 118 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Jag tycker att jag klart och tydligt har uttryckt att jag står bakom betänkandet. Det råder väl inga oklarheter om det.

Den styrning genom skatter och avgifter som Inga-Britt Johansson är så otroligt förtjust i anser vi skall användas mycket restriktivt. Det förbudssamhälle som man kan få annars vill vi inte ha.

Vi tror på fria överenskommelser mellan marknadens aktörer och att politikerna också för ett samtal med dem som agerar på marknaden. Marknads ekonomi är det system som bäst klarar av miljön, enligt vårt sätt att se det.

Anf. 119 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! När Socialdemokraterna satt i regeringsställning förut, fick vi – från samtliga borgerliga partier, om jag inte minns fel – kritik för att vi inte tillräckligt snabbt kom fram med förslag om miljöavgifter och miljöskatter.

Om vi vill att tillverkarna skall gå över till mindre resurskrävande förpackningar m.m., måste vi ge tydliga signaler. En signal är att det inte mer än i undantagsfall kan bli tal om att bränna den sortens avfall. Det måste gå att återvinna, därför att vi behöver spara på jordens samlade resurser.

Jag har hört hur Patrik Norinder i andra sammanhang, exempelvis när vi har varit på Packforsks seminarier, alltid har talat om förbränning, förbränning, förbränning. Det är tydligen det enda sätt som Patrik Norinder ser framför sig. Energiutvinning heter det så vackert, men vad det handlar om är ju att vi tar ut resurser från naturen och eldar upp dem, när de kanske behövs bättre på andra ställen.

Som sagt var: Regeringen har – och där håller jag med regeringen – en helt klar linje i de här frågorna. Och jag trodde att Patrik Norinder, när han har

satt sitt namn under betänkandet, ställer upp på den linjen. Det gör han tydligen inte.

Anf. 120 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Jag tycker att förbränning av sopor är ett sätt att driva miljöpolitik på. Det måste vara bättre att utnyttja energiinnehållet i sopor än att deponera dem eller att hantera dem på ett ur miljösynpunkt sämre sätt med andra metoder. Det är inte säkert att återanvändning eller materialåtervinning är de bästa metoderna. Många av de metoderna fordrar långa och miljöfarliga transporter.

Det är väl bättre att t.ex. den del av plasten som har tillverkats av olja förbränns efter att ha använts som förpackning. Det är inte säkert att det bästa ur miljösynpunkt är att återanvända eller återvinna plasten. Jag säger ju att det måste göras ordentliga miljökonsekvensanalyser. Man skall göra livscykelanalyser för att få det bästa ur miljöns synpunkt.

Jag vill inte rangordna de olika metoderna, och jag vill inte utesluta energiutvinning. Ett sätt att utvinna energi ur sopor är att ta ut metangas ur dem.

De avfallsförbränningsanläggningar som vi har i Sverige har mycket bra värden vad gäller utsläppen i luften. Därför anser jag att vi också skall utnyttja det energiinnehåll som finns i avfallet.

Anf. 121 CARL OLOV PERSSON (kds):

Herr talman! Jag börjar med att yrka bifall till utskottets hemställan. Det är en mycket angelägen proposition som jordbruksutskottet har behandlat.

Vem vill ha en soptipp vid stugväggen? Jag kan inte tro att någon vill ha det. Jag kommer från en plats där vi behöver en ny soptipp just nu. Den förra planerades för 35 år sedan, och den är full efter 25 år. När kommunen lät utreda var den nya tippen skulle ligga, kom man med fyra alternativa förslag. På alla platserna blev det naturligtvis protestmöten, dit kommunalpolitikerna bjöds in.

Jag gjorde en körning hemma i datorn på mitt kalkylprogram och räknade fram att om sophanteringen skulle följa ekonomernas önsketänkande om 3 % årlig BNP-tillväxt, skulle vi om 80 år behöva en soptipp per år.

Det finns ju de som påstår att datorer är dumma, och nog verkar det här litet dumt, men det är väl något av en sådan förväntad utveckling som har gjort att vi i dag har en kretsloppsproposition att ta ställning till. Det kommer att bli omöjligt att klara sophanteringen, om vi inte tar tag i problemen.

Herr talman! Den här propositionen är bara början på en process där det kommer att krävas en ständig beredskap till att ändra inriktning på miljöpolitiken för att leva upp till ett riktigt kretsloppshandlande.

Det viktigaste med källsortering, återvinning och kretsloppstänkande är att vi får kontroll på det miljöfarliga avfallet och de miljöskadliga utsläppen, så att vi får det farliga avfallet separerat från sådant som kanske kan brännas eller komposteras eller användas på annat sätt.

Det gäller att vara litet försiktig, tycker jag, när man pratar om återvinning. En riktig kretsloppsanalys kräver verkligt komplicerade beräkningar.

Någon läste kanske Ny Teknik för en tid sedan. Där fanns det bilder av vad som kan hända med återvunnet papper. Jag tror att man skall vara väldigt

analytisk i de här frågorna. Begagnat papper som skall återvinnas har haft kontakt med många olika bakteriehärdar, och eftersom det vid tillverkningsprocessen inte hettas upp tillräckligt mycket för att bakterierna skall dö ut, kan pappersåtervinningen mycket väl bidra till spridandet av allergier och andra problem. Det här måste man se upp med.

Det talas ofta om att byta ut miljöskadliga ämnen mot mindre skadliga. Det är inte alls säkert att de nya ämnen man tar till i stället för de gamla är särskilt miljövänliga. Även här krävs att vi är mycket kritiska och ställer krav på noggranna konsekvens- och livscykelanalyser för alla nya produkter.

Alla som är med och utformar regler som skall styra utvecklingen till en kretsloppsanpassning måste samråda med de olika näringarna för att så långt som möjligt få förbättringar genom samråd och frivilliga överenskommelser. Vad jag förstår, har det skett under propositionens framtagande och kommer att fortsätta med den nuvarande regeringens goda minne. Brist på samråd med t.ex. skogsindustrin kan leda till felbedömningar och få olyckliga konsekvenser.

Jag står bakom propositionen, men jag vill påpeka att vid återvinning av papper till nytt papper förlorar man så mycket som 40 % av fibrerna, som skadas. Dessutom kräver insamlingen av papper massor av transport- och tillverkningsenergi.

Jag har räknat litet på detta och kommit fram till att det papper som tillverkas av begagnat papper kostar omkring 20 000 kronor per ton att producera. Jag har inte kostnaderna för att producera motsvarande mängd papper ur färskfibrer, men det kan ju faktiskt vara bättre att använda färskfibrer till att producera papper och att bränna det begagnade papperet i en fjärrvärmeanläggning. Om skogsindustrin tillsammans med regeringen kan bevisa att så är fallet måste nog fakta styra även i framtiden.

Det finns de som säger att man bara pratar om pengar. Men vad betyder pengar om man inte har en miljö som man kan leva i? Vi får inte skada miljön. På den punkten är kds mycket konsekventa. Vi människor har ett stort förvaltaransvar, men faktum är att pengar och miljö är utbytbara storheter.

Alla varor vi handlar med kommer ursprungligen från ekosystemen. Ingen ekonomisk produktion av varor klarar sig utan naturresurser. Dessa samband är egentligen självklara. Ändå handlar vi som om naturens kapital är nästan gratis och exploaterar i snabb takt ändliga råvaror och belastar naturen så hårt med föroreningar och slitage att naturens produktionsförmåga skadas.

Därför är det viktigt att vi återvinner skrotdäck, elektroniskt skrot, plaster osv. Men för att samhället inte skall drabbas av plötsliga och onödigt höga omställningskostnader måste vi ge tydliga signaler i god tid. Vi måste ha långsiktiga målformuleringar för omvandlingen till ett hållbart samhälle. Detta är ett problem nu. Det har saknats en god framförhållning.

Om vi slarvar på det här området riskerar vi att förlora företagsamhet till andra delar av världen där man tar lättare på problemen. Det blir inte världen bättre av.

Herr talman! Det viktigaste med den här propositionen är inte att vi skaffat oss en kravlista som sedan måste följas slaviskt. Det viktigaste är i stället att vi alla som producerar och konsumerar börjar fundera på hur vi skall få

bukt med resursslöseri, avfallsberg, miljöskadliga utsläpp och att det inleds en dialog där fakta får övertyga och styra till en allt miljövänligare produktions- och användarinriktning.

Under alla förhållanden måste kraven på miljöförbättrande åtgärder föregås av ingående konsekvensanalyser så att inte den senare villan blir värre än den förra.

En anpassning till naturens kretslopp är nödvändig för människans och naturens överlevnad. Att få en sådan fullständig anpassning till kretsloppet att all mänsklig aktivitet klaras utan några störningar i kretsloppet är utopiskt. Det framhålls också i propositionen.

Jag tror dock att det går att driva verksamhet på många områden, framför allt inom lantbruket, så att det både ger god avkastning och förbättrar jordbruket. Det behöver inte vara så att all mänsklig aktivitet skadar mer än det bygger upp.

Tråkigt nog är många av de satsningar som görs och som betraktas som ganska miljövänliga ändå direkt miljöskadliga. Jag skall ta ett par exempel.

De restprodukter som skapas vid de kommunala reningsverken – miljöanläggningar i allra högsta grad – är så förorenade att de oftast är olämpliga att återföra i kretsloppet. Om de storskaliga avioppsreningsystemen skall behållas måste latrin- och avloppsvatten från hushåll noga skiljas från kemiska föroreningar från industri och trafik. De projektörer och samhällsplanerare som nu söker alternativ till ett omodernt och miljöskadligt system är framsynta.

Under 1900-talet har vi brutit kretsloppet på det här området. Om vi använde de näringsämnen vi själva producerar som jordförbättringsmedel skulle de ersätta omkring 25 % av behovet av konstgödning. Och inte minst viktigt är att vi skulle kunna upphöra med att föra ut dessa fina resurser i sjöar och hav och övergöda vattnen.

Fosfor är t.ex. en ändlig resurs. Det behövs tuffa styrmedel som leder fram till en ny ordning. Jag tror inte ens att ändringen i va-lagen räcker till. Civildepartementet arbetar med en översyn av va-lagen, och det pågår en relativt intensiv forskning på det här området. Detta måste bli nästa steg i kretslopp-sarbetet.

Herr talman! Jag vill avsluta med att än en gång hälsa den här propositionen välkommen, och jag upprepar bifallsyrkandet till hemställan i jordbruksutskottets betänkande.

Anf. 122 MAX MONTALVO (nyd):

Herr talman! Jag väljer att tala om det i propositionen som anknyter till det jag jobbat med tidigare. Det gäller trafikfrågorna. I propositionen under avsnittet om riktlinjer för kretsloppsanpassad samhällsutveckling berörs drivmedelsfrågan och bilindustrins och trafikens roll i kretsloppet.

Biobränslets möjligheter att ersätta nuvarande fordonsbränslen har prövats rent tekniskt. Nyd stöder idén att finna biobränslen som kan ersätta dagens bränslen, men vi anser att man bör bestämma sig för något eller några bränslen och satsa på att få i gång en storskalig produktion och distribution. Detta för att på sikt komma ifrån statliga bidrag så långt det är möjligt. Det

gäller att få saker att hända på det här området. Vi får inte bara hålla på och prova.

Att avskaffa den nya blyade bensinen fortast möjligt utan att det uppstår några nackdelar är ett önskemål som vi alla har. Det visar sig dock tekniskt och ekonomiskt svårt att nå det målet snabbt. Åtminstone om man tar hänsyn till att det alltså finns fordon som inte klarar oblyad bensin. Det gäller äldre bruksfordon, veteranbilar, trädgårdsmaskiner m.m.

Ny demokrati anser att det är fel att ta bort blyad bensin helt med mindre än att leverantörerna, dvs. oljebolagen, ikläder sig ett ansvar för att den nya produkten inte skapar följdfel. Konsumenten har inte något val, vilket kan medföra att man kör på oblyad bensin och efter ett tag får motorhaveri som följd. På en udda veteranbil kan ett motorhaveri kosta över 100 000 kronor att reparera. I värsta fall kanske det inte ens går. Låt oss inte genom förhastade åtgärder förstöra kulturskatter. Låt förnuftet vara med!

Vi beklagar att den skrivning som vi hade en preliminäruppgörelse med Socialdemokraterna om, inte kom till stånd. Den hade satt ett större tryck på regeringen att beakta frågan. Socialdemokraterna anser förmodligen att det var vi som hoppade av från uppgörelsen, men sanningen är den att en hel mening i det förslag till skrivning som vi var överens om saknades i den slutliga skrivningen.

Det vankelmod som Socialdemokraterna visat här torde ha uppstått när de kom på att en sådan skrivning skulle trampa deras kamrater på OK på tårna, eftersom OK redan har slopat blyad bensin vid sina mackar.

Ytterligare en liten tanke om den oblyade bensinen med dess tillsatser för att ersätta blyet, är att man kanske inte har vunnit så mycket ur miljösynpunkt. Det kommer fram när man i framtiden analyserar vad dessa tillsatser ger.

Vidare anser jag personligen, utan att ha det bekräftat, att det är mycket troligt att bilfabrikanterna har ökat bränsletillförseln för att uppnå tillräcklig kylning i motorn. Det ger mer koloxid. Det kan vara något att hålla i minnet när man tänker på att ta bort det ena och sätta till det andra.

När det gäller bilindustrins och trafikens roll i kretsloppet anser vi att klara och långsiktiga direktiv är nödvändiga. Miljöklasser och differentierade försäljningsskatter för motorfordon bör användas med försiktighet. Vi har nyligen sett hur försäljningsskatten på tunga lastbilar skulle komma att sänka lastbilstillverkningen i Sverige samt slå ut försäljningsorganisationer och tillbehörstillverkare. Nu har regeringen ju som bekant uppskjutit införandet av skatten för att rädda sysselsättningen. Det var nog tur.

Vi anser vidare att långsiktiga direktiv till bilindustrin är rätt väg för att få biltillverkarna att anpassa sig till kretsloppet. Resten av påtryckningarna sköter konkurrensen på marknaden.

Vi ser hur japaner och tyskar använder kretsloppstänkandet i försäljningsreklamen. Det kommer på sikt troligen att innebära att fordonsfabrikanter måste anamma kretsloppstänkandet. Volvos ECC-bil är ett exempel på framåttänkande. Alla tror att den är färdig, men man har ca 6-7 år kvar för att utveckla batterier, vilka måste vara av en ny typ. Låt forskningen och industrin få en realistisk chans att hinna med i miljö- och kretsloppsivern.

Jag har några kommentarer till det som har sagts av tidigare talare. Lena

Klevenås säger att kollektivtrafiken bör prioriteras. Man frågar sig då om detta är ett nytt steg som Socialdemokraterna tar för att nå sitt ideologiska mål när det gäller kollektivtrafiken eller om det är fråga om miljöomtanke. Jag har inte riktigt fått detta klart för mig.

Det är konstigt att Socialdemokraterna under alla de år de styrde använde samhällets resurser till att bygga motorvägar, med rödljus i slutänden, rakt in mot stan. Jag frågar mig vad det finns för konsekvens i detta.

Sedan talade Lena Klevenås om gasdrift. Gasdrift är en av de grejer man provat mest när det gäller att driva bilar. Det enda goda resultat som jag känner till är gasdrift av bussar. Men på bilsidan finns det problem med säkerhet och olönsamhet.

Jan Jennehag säger att det behövs ett fast datum för att man skall bli av med blyad bensin, och han menar att marknaden klarar av problemet. De tillsatser som i dag är tillgängliga vet vi inte mycket om. Vi kanske går ur askan i elden om vi har för bråttom. Det är nog bättre att tänka efter före.

Inga-Britt Johansson säger att hon tycker att vi i Ny demokrati har fått för stort inflytande i frågan om blyad bensin och att vi tycker att veteranbilar är viktigare än miljön. Inga-Britt Johansson och Socialdemokraterna visar här på det förakt man hyser för människans frihet och äganderätten.

Anf. 123 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Vi har inte något förakt för människor och äganderätten. Men var sak måste ha sin nivå. Att veteranbilarna skulle vara avgörande för om vi skall ha bly i bensinen eller inte i Sverige är att driva det hela för långt.

Frågan är vem som hoppade av vad. När vi förde diskussioner och från början hade en majoritet för ett tillkännagivande till regeringen var ordet veteranbilar inte nämnt i den text som fanns. Ny demokrati bytte visserligen ledamot i utskottet vid detta tillfälle. Det kan vara skälet till att det blev ändringar. Ordet veteranbilar fanns inte nämnt i den gamla texten.

Förutom OK har Shell infört helt blyfri bensin i hela södra Sverige. Det är alltså inte enbart ett bolag som har blyfri bensin, utan det är två. Jag antar att det betyder att de andra bolagen har liknande produkter som de kan sätta in när kraven kommer. Jag tror inte alls att det är några bekymmer.

Ansvaret för att de produkter som man släpper ut på marknaden inte skadar vid exempelvis användning ligger redan nu enligt produktlagstiftningen hos dem som tillverkar produkterna. Det innebär att bensinbolagen redan i dag har ett ansvar för att de produkter som de släpper ut inte skadar de bilar och motorer som produkterna är avsedda att användas för.

Anf. 124 MAX MONTALVO (nyd) replik:

Herr talman! Jag menar inte att man inte skall ta bort blyad bensin. Det viktiga är att det finns någon pump kvar för dessa udda fordon. Att jag nämner just veteranbilar beror på att det är en så typisk grupp så att ingen kan säga att det är fel. Nämner man något annat fordonslag säger folk: Det finns andra bränslen som går att använda. Det gör det. Men det är allmänt känt att den nya soppan inte fungerar för veteranbilar.

Man kan använda tillsatser. Det finns tillsatser att köpa i småförpackningar. Men vi vet inte om det blir bättre i miljön. Vi kanske t.o.m. får en

sämlre miljö. Vi i Ny demokrati menar att man skall ha en pump kvar så länge det behövs. Det är det viktiga. Jag nöjer mig med detta.

Anf. 125 LENA KLEVENÅS (s) replik:

Herr talman! Max Montalvo gjorde sig lustig över att jag i mitt tidigare anförande sade att kollektivtrafiken bör prioriteras. Jag letade litet febrilt i betänkandet för att försöka hitta det som utskottet har varit enigt om. Jag hittar inte just den meningen. Men det kan inte råda något tvivel om att samtliga övriga partier utom Ny demokrati anser att kollektivtrafiken är något som vi måste utveckla.

Denna debatt handlar om ett kretsloppsanpassat samhälle. Där spelar trafiken en mycket stor roll. Riksdagen har fattat beslut om att minska olika typer av utsläpp som påverkar klimatet. Dessa utsläpp härrör i stor utsträckning från trafiken.

Detta är för allvarligt för att skoja om. Jag vänder mig mot att man nonchalerar problemet. Detta tyder enligt min mening på att åtminstone Max Montalvo, och kanske hela Ny demokrati, prioriterar hobbybilar och tror att kretslopp handlar om rätten för individen att fortsätta att släppa ut bly i miljön. Kretslopp handlar om de gifter – och bly är ett av de allra allvarligaste – som vi släpper ut och som naturen inte kan cirkulera och ta hand om. Vi måste skapa kretslopp åt dem. Blyutsläppen är ett mycket allvarligt miljöproblem.

Det är ett mycket märkligt inlägg som Max Montalvo har gjort. Jag hoppas att övriga partier håller med mig om att kollektivtrafiken skall prioriteras. Vi kommer att bli tvungna att göra det för allas vårt bästa.

Anf. 126 MAX MONTALVO (nyd) replik:

Herr talman! Jag gör mig inte lustig över någonting, Lena Klevenås. Jag konstaterar att ni har haft regeringsmakten i det här landet i många herrans år. Då har ni kanske haft tid att göra en hel del åt kollektivtrafiken. Men det är tydligen inte tillräckligt. Nu har ni kommit på att det är mycket viktigt att satsa på just kollektivtrafik.

Ni använder er av miljöfrågan som ett slagträ. Jag tycker att det är mycket olustigt. Man skall se efter vad som är vettigt innan man gör på det sättet.

Anf. 127 LENA KLEVENÅS (s) replik:

Herr talman! Det har varit mycket svårt att hävda miljöintressen i trafikpolitiken. Målen står i konflikt med varandra. Det är en konflikt som vi måste lösa om vi skall skapa det kretsloppsanpassade samhälle som vi är tvungna att ha om mänskligheten skall ha en framtid på jorden. Det är ett mål som man bör sätta högre än rätten att köra veteranbil.

Anf. 128 MAX MONTALVO (nyd) replik:

Herr talman! Jag börjar nu förstå vad Lena Klevenås är ute efter. Detta är en av Socialdemokraternas 180-graders kurvor. Man svänger helt plötsligt om. Nu tar man till detta för att nå sina syften.

Anf. 129 CHRISTER WINDÉN (nyd) replik:

Herr talman! Jag har begärt replik mot min egen partikamrat. Det beror på att jag är den person som satt i jordbruksutskottet för Ny demokrati innan Max Montalvo. Jag vill upplysa både Max Montalvo, som kanske inte har situationen helt klar för sig, och Inga-Britt Johansson om vad som hände.

Vad som hände i detta sammanhang var att Ny demokrati vid sittande bord inviterade Socialdemokraterna att vara med på ett tillkännagivande till regeringen om en plan för en avveckling av blyad bensin. Men för att vi skulle gå med på detta skulle två villkor uppfyllas.

Det ena villkoret var att det ämne som man tillsatte i stället för bly inte skulle vara sämre för miljön än vad bly är. Det vore i så fall detsamma som att skjuta sig själv i foten. Det höll Socialdemokraterna med om. Det står också i det särskilda yttrandet.

Så till det andra villkoret. Om den bensin som ersätter blyad bensin skapar följdproblem vad gäller motorer, måste leverantören ikläda sig ett ansvar för uppkomna skador.

Om det garanteras att en viss bensin fullt ut ersätter blyad bensin, kan man inte ta bort den blyade bensinen utan att samtidigt ikläda sig ett ansvar för att ersättningsbensinen inte får skadliga följder.

När vi så vid justeringstillfället läste betänkandet upptäckte vi emellertid att den aktuella meningen var borttagen.

Anf. 130 TREDJE VICE TALMANNEN:

Repliken gäller Max Montalvo.

Anf. 131 ALF ERIKSSON (s):

Herr talman! Vi är tre socialdemokrater som i motion Jo53 ger uttryck för vår oro över konsekvenserna för svensk skogsnäring – detta med anledning av regeringens kompletteringsproposition.

Vi är positiva till den allmänna inriktningen i propositionen. Det gäller då ett ökat producentansvar när ett sådant är motiverat från miljö- och resurshushållningssynpunkt.

Däremot är vi överraskade över den tillämpning av kretsloppsidén som regeringen föreslår. De produkter som består av ändliga eller miljöfarliga råvaror ägnas mindre uppmärksamhet. Vi tycker att idén i stället närmast förfuskas genom de åtgärder som föreslås för en råvara som redan i dag finns med i ett naturligt kretslopp, nämligen träfiberråvaran.

Den fråga som tidigare diskuterats här och som handlar om insamlingsnivåer och producentansvar för returpapper har inte med kretsloppstanken att göra. Regeringen avser tydligen att lösa ett annat problem under denna täckmantel – nämligen lönsamheten när det gäller den kommunala pappersinsamlingen.

Vi anser att man borde lösa dessa problem på annat sätt, dvs. att man inte skall koppla ihop frågan med kretsloppsidén.

Resursen returpapper får inte ses i ett nationellt perspektiv, utan det här är i allra högsta grad en global fråga. I stora delar av världen minskar virkesförrådet, medan vi i Sverige har mer skog än någonsin. Vi förbrukar inte mer än drygt hälften av tillväxten. Därför borde det vara vi som i hög grad stod

för det nödvändiga tillskottet av den jungfrueliga fibern vid papperstillverkningen – detta för att minska utarmningen av skogen i andra länder.

Den svenska skogsindustrin bidrar med det allra största nettotillskottet när det gäller exportinkomsterna. Den industrin måste vi värna om för att vi skall kunna bibehålla vårt välstånd.

Vidare finns det inte längre några motsättningar mellan en stor skogsindustri och en god miljö, tvärtom. Vi kan ju bidra till en bättre global miljöutveckling genom att utnyttja en råvara som vi i Sverige har gott om.

Därför är allt tal om inblandningsnivåer ett hot mot svensk skogsindustri. Konsekvensen av ett införande av inblandningskrav i Sverige blir att vi måste importera returpapper. Ca 80 % av det papper som vi tillverkar exporteras ju. Efterfrågan och lönsamheten i skogsbruket samt nettoinkomsterna från tillverkningen kommer därmed att minska.

Det allvarligaste scenariot är att det införs inblandningskrav i Europa i kombination med ett producentansvar. Det skulle innebära att pappersindustrin flyttades från Sverige till de befolkningstäta områdena i Europa där det är billigast att samla in råvaran, returpappret.

Jag kan helt instämma i det som sägs i avvikande mening nummer fyra, vilken den socialdemokratiska gruppen i näringsutskottet har avgett.

Herr talman! Av regeringens proposition framgår att returpapper i huvudsak skall återvinnas som råvara, dvs. att returpappret skall bli nytt papper. Samtidigt utförs ett intensivt arbete från minst ett av regeringspartierna för att öka användningen av biobränslen. Det borde därför vara naturligt att använda det kvalitetsmässigt sämre och transportmässigt otillgängligare returpappret i energiproduktionen.

Eftersom våra yrkanden i motionen har avstyrkts, knyter vi våra förhoppningar till de förhandlingar som skall ske med berörda intressenter. Vi skall noga följa de förhandlingarna.

Vi är dock förvånade över den ställning som Centern har intagit. Centern försöker ju i alla andra sammanhang öka efterfrågan på svensk skogsråvara.

Herr talman! Vi har med detta markerat vår oro för vad som blir konsekvenserna vad gäller svensk ekonomi och svensk skogsnäring om det som här nämnts inte beaktas vid den vidare handläggningen av frågan.

Anf. 132 LENNART DALÉUS (c):

Herr talman! Det handlar närmast om några korta frågor till Alf Eriksson. Gång på gång framför han kritik mot detta med inblandningskrav. Min första enkla fråga blir då:

Var i regeringens förslag eller i utskottsbetänkandet hittar Alf Eriksson någonting som ens antyder att det skulle vara aktuellt att införa inblandningskrav?

Om det inte går att hitta några belägg tycker jag att det på något sätt handlar om att jaga spöken som inte finns och om att bidra till att en debatt väcks som har ett felaktigt innehåll. Regeringen har nämligen inte föreslagit några inblandningskrav, och utskottet har inte uttalat sig om några sådana krav. Debatten i den frågan är alltså alldeles onödig.

När det sedan gäller synen på kommunerna och deras ekonomi blir min andra enkla fråga: Menar Alf Eriksson att det är rimligt att kommuninvå-

narna just i sin egenskap av kommuninvånare via den kommunala taxan får bära dagens underskott i returpappershanteringen? Annorlunda uttryckt: Anser inte Alf Eriksson att det är rimligare att vi som individer bär det underskottet i vår egenskap av papperskonsumenter? Sättet att åstadkomma det senare är just att ha ett producentansvar.

Så till min tredje fråga, som är att betrakta som närmast retorisk: Hittar inte Alf Eriksson andra alternativ när det gäller att utnyttja svensk skogsråvara än att bara elda upp den som tidningspapper?

Vi i Centern kan peka på andra möjligheter. För att åstadkomma en liten koppling till propositionens innehåll i övrigt kan jag säga: Byt ut PVC-dörrkarmar mot svensk skogsråvara! Redan det innebär ett attraktivt sätt att utnyttja den svenska skogen. Det handlar inte bara om att bränna papper!

Anf. 133 ALF ERIKSSON (s):

Herr talman! Genom att fastställa de insamlingskrav som det talas om i propositionen banar man väg för ett införande av inblandningskrav. Det blir naturligt att tänka så med anledning av det som sägs om de 85 procenten i propositionen – för vad skall man annars göra av returpappret?

Så till frågan om kommunerna och den kommunala kostnaden för insamling av returpapper. Ytterst är det väl konsumenten som får betala. Producenten – om det nu är producenten som skall samla in pappret – får ju inte sina inkomster ovanifrån. Naturligtvis handlar det här om att via papperspriset täcka kostnaderna.

Så till detta med att hitta andra former för att använda svensk skogsråvara. I mitt huvudanförande sade jag att det tokiga är att vi eldar med färskfiber. Sedan återanvänder vi tidningspapper. Som Lennart Daléus nämnde finns det annat än tidningspapper som kan användas, och tidningspappret är sämre som råvara än bränsleflis m.m. som vi eldar med. Jag kan inte se någon logik i det sammanhanget.

Anf. 134 LENNART DALÉUS (c):

Herr talman! Nu får vi bekymmer. Det som tidigare, enligt Alf Eriksson, var att betrakta som ett regeringsförslag blir nu en naturlig tankeföljd av de krav som regeringen ställer på insamling. Det är intressant. Det går att hitta många naturliga tankeföljder i regeringens förslag, men det intressanta är vad förslaget innehåller och vad som står i det.

Alf Eriksson frågar var man annars skall göra av pappret om man inte skall använda det för materielåtervinning, nu när regeringen har ställt dessa krav. Regeringens svar är enkelt och entydigt på den punkten. Man skall göra samma sak som man i dag gör med det insamlade pappret. Regeringen vill inte ändra någon trend. Man säger: Gå från 63-procentig till 75-procentig insamling och använd pappret på samma sätt som tidigare, dvs. till materielåtervinning. Det skall användas för att göra nytt papper, och det skall inte vara någon trendförändring.

Att man sedan lägger över huvudmannaskapet måste ändå te sig rimligt och rättvist. Det kan inte vara så att vi skall stå för underskottet i vår egenskap av kommuninvånare. Som jag sade tidigare står vi som individer alltid för kostnaderna. Men det skall ske i rätt egenskap – inte i egenskap av kom-

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Riktlinjer för en
kretsloppsanpassad
samhällsutveckling*

muninivånare utan i egenskap av konsument. Man åstadkommer detta genom att lägga över ansvaret på producenten som, om han inte klarar av att rationalisera tillräckligt mycket, tvingas ta ut ett högre papperspris. Då drabbar det – om uttrycket skall användas – oss som konsument. Det är rättvist och riktigt och ger dessutom bättre möjligheter till en samordnad hantering över hela riket. Det ger i sin tur bättre miljöresultat.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 26 maj.)

10 § Avreglering av arbetsförmedlingsmonopolet

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1992/93:AU16 Avreglering av arbetsförmedlingsmonopolet (prop.
1992/93:218).

Anf. 135 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Vid alla internationella jämförelser visar det sig att svensk arbetsmarknad fungerar mycket bra. Till arbetsmarknadspolitikens viktigaste uppgifter hör att så snabbt som möjligt förmedla lediga jobb till kompetenta sökande. Det gäller vidare att genom utbildning eller andra aktiva insatser slå vakt om och utveckla de arbetslösas kompetens och förhindra långtidsarbetslöshet och utslagning. Till den aktiva arbetsmarknadspolitikens hör också att pröva de anställdas vilja till arbete genom en arbetslöshetsförsäkring som bygger på arbetslinjen.

Den borgerliga regeringen vill inte förstå vilken viktig del som den aktiva arbetsmarknadspolitikens är i den ekonomiska politiken. Man bortser från hur olika instrument hänger samman och hur de genom ett samspel gör att arbetsmarknaden fungerar effektivt och flexibelt.

Hur skall man annars tolka det faktum att regeringen nu på punkt efter punkt bryter sönder gamla regler och system som fungerat bra. Och det värsta är att man gör detta utan att ha gjort någon analys av hur nuvarande system fungerar, vilka brister som finns och hur dessa på ett så bra sätt som möjligt kan rättas till. Tvärtom bestämmer man sig först för vilka förändringar som skall ske och sätter sedan i gång en utredning för att analysera hur man skall genomföra förändringen – inte om och varför.

Resultatet blir att beprövade, fungerande system ersätts av oprövade, som i andra länder inte löst problemet med att få en väl fungerande arbetsmarknad, utan snarare inneburit att arbetslinjen försvagats, att seriös företagsamhet ersatts av oseriös och att de anställdas trygghet kommit i andra rummet. Men det är väl så att regeringen drivs av en ideologisk övertygelse i den här frågan som skall genomföras till varje pris.

Arbetslöshetsförsäkringen vill man förstatliga, eftersom det tydligen är en nagel i ögat på den borgerliga regeringen att det finns en väl fungerande privat försäkring som administreras i nära samarbete med de fackliga organisationerna.

Arbetsförmedlingarna skall privatiseras, eftersom privat verksamhet alltid är bättre än offentlig i den borgerliga idévärlden.

Uthyrning av arbetskraft skall fritt tillåtas, eftersom det stärker arbetsgivarna på arbetstagarnas bekostnad. Färre arbetstagare skall vara tillsvidareanställda, eftersom det ger arbetsgivarna större flexibilitet och minskar de anställdas anställningstrygghet.

Därför är man nu beredd från den borgerliga majoritetens sida att riva upp en ny arbetsförmedlingslag som bara gällt i drygt ett år och vars effekter man inte analyserat. Därför är man beredd att genomföra viktiga förändringar i de arbetsrättsliga reglerna, trots att man sagt sig vilja genomföra förändringar först efter samförstånd i förtroendefull anda med socialdemokratin.

Med anledning av detta skulle jag inledningsvis vilja ställa följande frågor till de borgerliga ledamöterna i utskottet.

Tycker ni att det är bra och riktigt att riva upp lagar som riksdagen beslutat om bara för något år sedan utan att man först har analyserat vilka effekter dessa lagar har fått? Om det nu visar sig att den nya lagen med privata förmedlingar får de konsekvenser som vi har sagt, dvs. en sämre fungerande arbetsmarknad, är ni då beredda att återgå till det gamla systemet? Eller kommer ni ändå att hålla fast vid den privata förmedlingsverksamheten?

Herr talman! Arbetsförmedlingen är ett av de viktigaste instrumenten för att man skall kunna bedriva en effektiv, aktiv arbetsmarknadspolitik. En effektiv platsförmedling med tillgång till samtliga uppgifter om tillgängliga lediga platser är ett viktigt instrument för att dels snabbt kunna hjälpa arbetsgivarna att tillsätta lediga platser, dels ge den arbetslöse all den hjälp som behövs för att denne skall hitta ett lämpligt ledigt arbete.

Under 80-talet skedde en stor omfördelning av resurserna inom AMS för att förstärka arbetsförmedlingarna. Och genom beslut i riksdagen har de administrativa systemen moderniserats och förstärkts, inte minst på datasidan. Då, under 80-talet, gällde det i stor utsträckning att hjälpa arbetsgivarna att hitta lämpliga arbetssökande. Nu gäller det också, och kanske till största delen, att finna lämpliga aktiva arbetsmarknadspolitiska insatser för alla arbetslösa.

Ingenting är så bra att det inte kan förbättras. Utvecklingen i samhället ställer alltid krav på att regler och system förändras. Därför genomförde vi socialdemokrater också förändringar i arbetsförmedlingsmonopolet. Det var varsamma förändringar i omsorg om arbetsmarknadens funktionssätt. Man tog hänsyn till riskerna för att arbetsmarknaden skulle komma att uppdelas i A- och B-lag och man ville inte att den oseriösa verksamheten skulle öka till förfång för seriösa näringsidkare.

I det förslag som regeringen nu har lagt fram och som utskottsmajoriteten antagit har ingen motsvarande omsorg visats. I stället öppnas alla dammluckor för privatisering, för ett sämre anställningsskydd och för ökad ekonomisk brottslighet.

Enligt förslaget avskaffas förbudet mot att bedriva privat arbetsförmedling i vinstsyfte. Alla tillsyns- och övervakningsuppgifter upphör. Såvitt jag begriper skall de privata arbetsförmedlingarna också få tillgång till den offentliga förmedlingens information om lediga platser m.m. genom hänvisning till offentlighetsprincipen. De skall med andra ord få gratis tillgång till

det med offentliga medel bekostade platsförmedlingssystemet, och om någon konstrar på de offentliga förmedlingarna är det ett brott mot offentlighetsprincipen. Självfallet gäller inte motsvarande för den offentliga förmedlingen gentemot de privata förmedlingarna.

Herr talman! Att tillåta vinstsyftande privata arbetsförmedlingar skulle enligt vad den borgerliga majoriteten påstår leda till effektivare arbetsmarknad. Jag tror tvärtom. Vinstsyftande privata arbetsförmedlingar kommer att leda till en mer segregerad arbetsmarknad. Enligt nuvarande regler är det nästan en självklarhet för alla arbetsgivare att anmäla alla lediga jobb till arbetsförmedlingen och för arbetssökande att hålla kontakt med förmedlingen. Då kan också en total riksomfattande matchning ske mellan arbetsökande och lediga jobb.

Men vad händer på sikt? Det är ju en självklarhet att de privata förmedlingarna för sin existens måste locka de mer attraktiva sökandena om de skall kunna motivera arbetsgivarna att utnyttja deras tjänster och dessutom betala för det. Resultatet av detta kommer att bli att den offentliga förmedlingen får ta hand om de svagare på arbetsmarknaden. Och jag skulle vilja ställa följande frågor till de borgerliga riksdagsledamöterna.

Tror ni att långtidsarbetslösa, invandrare och arbetshandikappade blir de grupper som de privata arbetsförmedlingarna i första hand kommer att arbeta med? Vilka arbetssökande tror ni att de privata förmedlingarna i första hand kommer att erbjuda de företag som vill anställa någon? Tror ni att man i en verksamhet som skall gå med vinst kommer att engagera sig för att skaffa fram jobb åt någon som har dålig utbildning och dåligt självförtroende?

Det som kan antas hända och som de borgerliga hoppas på är att privata förmedlingar lyckas inom attraktiva yrkesområden. Det gäller främst förmedlingar för högutbildade, men som dagssländor kan jag också tänka mig förmedlingar eller uthyrningsföretag för bristyrken.

Vad kommer då att hända med viljan att anmäla lediga platser till förmedlingen när dessa kategorier väl dragits undan från den offentliga förmedlingen och arbetsgivarna märker av denna försvagning? I dag är ju alla arbetsgivare skyldiga att anmäla lediga jobb till förmedlingen, och de flesta gör också det. Man gör det, tror jag, mindre på grund av att man teoretiskt sett kan få böta några kronor än på grund av vetskapen om att det är på arbetsförmedlingen alla lediga jobb finns och man kommer ut i hela landet, och det är där de arbetssökande finns.

I takt med att starka privata förmedlingar tar marknadsandelar kommer arbetsgivarnas vilja att anmäla lediga jobb till förmedlingen att minska, även om de enligt lag har kvar denna skyldighet. Risken är då uppenbar att den totala matchningen mellan lediga arbeten och sökanden blir mindre effektiv och därmed också att långtidsarbetslösheten ökar. Därmed kommer vi också att få en mindre effektiv arbetsmarknad än vi har i dag.

Och min fråga till de borgerliga ledamöterna blir: Vad gör ni om arbetsgivarna inte längre anmäler de lediga jobben till den offentliga förmedlingen på samma naturliga sätt som i dag? Vilka maktmedel skall ni då ta till? Tillstånds- och tillsynsverksamheten har ni ju avskaffat om den nya lagen antas.

Herr talman! På likartade lösor grunder föreslår nu den borgerliga riksdagsmajoriteten att uthyrning av arbetskraft skall släppas helt fritt och att de

regler som nu gäller skall avskaffas. Det innebär exempelvis att alla krav på beställaren avskaffas. Inhyrning får t.ex. endast ske vid tillfälliga behov av arbetskraft. Likaså föreslås att fyramånadersregeln för inhyrning av arbetskraft avskaffas. I nuvarande lag förutsätts att det är vid arbetstoppar som inhyrningen skall kunna ske. I det förslag som nu ligger finns inga hinder för att hyra in arbetstagare under obegränsad tid.

Likaså föreslås att den särskilda inskränkningen i rätten att träffa avtal om tidsbegränsade anställningar i uthyrningsföretaget avskaffas. Bakgrunden till den regeln är vetenskapen om att i många uthyrningsföretag har de anställda en mycket osäker tillvaro. Man får komma in och arbeta vid behov, dvs. när uthyrningsföretaget kan hyra ut dem. Under andra tider får man själv klara sin försörjning eller också får samhället stå för den via kontantstöd av någon form. Nu blir det helt fritt att anställa någon på prov eller för arbetstopp eller på annat tillfälligt sätt för att hyra ut vederbörande.

Det första område jag skulle vilja ta upp är synen på oseriös näringsverksamhet. Alla vet, genom tidigare erfarenheter här i landet och från andra länder, att uthyrning av arbetskraft är grogrund för såväl oseriös konkurrens som ekonomisk brottslighet. Trots att vi haft förbud mot uthyrning av arbetskraft i Sverige under lång tid har ändå en viss flora av oseriös verksamhet funnits.

Det har dock funnits förutsättningar att bekämpa den. När nu verksamhet med uthyrning av arbetskraft blir tillåten och tillsynsverksamheten avskaffas kommer det att bli svårare att bekämpa ekonomisk brottslighet, och det kommer att bli lättare att bedriva konkurrens på olika villkor. Detta erkänns ju också i propositionen, och man går med öppna ögon fram med ett förslag som kommer att öka den ekonomiska brottsligheten. Men man säger att detta får motverkas på annat sätt.

Vilket sätt undrar jag? Och hur kan det komma sig att man i dag, när polis och åklagare dignar under arbetsbördan från ekonomisk brottslighet, lägger fram lagförslag som ytterligare ökar denna? Tror ni att man först kan öppna dammluckorna och sedan få stopp på vattenflödet nedströms?

Jag kan heller inte tro att detta lagförslag applåderas av dem som tycker att det är viktigt med konkurrens på lika villkor.

Herr talman! I dag debatterar vi arbetsförmedlingslagen och uthyrning av arbetskraft. Men det är viktigt att se mönstret i regeringens agerande och den strategi som ligger bakom det enskilda förslaget. För där bakom finns nämligen en helhet. Den helheten består i en vilja och en strävan att ge arbetsgivarna tillbaka en del av de befogenheter som de missat genom den arbetsrättsliga lagstiftningen. Den strategin består i att ge arbetsgivarna mer makt på de anställdas bekostnad. I det nyliberala språket kallas det för ökad flexibilitet. Det uppnås genom att man försämrar de anställdas anställningstrygghet, minskar antalet tillsvidareanställningar och ökar antalet visstidsanställda och s.k. egenföretagare. Strävan att göra det lättare för företagen att snabbt anpassa personalstyrkan efter produktionens krav är också utpräglad.

Vi känner igen den här strategin från andra länder, inte minst från Storbritannien. Sedan slutet av 1970-talet har också antalet tillsvidareanställda

minskat i Storbritannien med ungefär 15 procentenheter medan antalet vinstanställda och så kallade egenföretagare ökat i motsvarande mån.

Det lagförslag vi nu debatterar är alltså ingen tillfällighet eller enstaka företeelse, utan det ingår i en helhet. Låt oss titta på helheten. Den finns utläsbar i de s.k. rivstartspropparna från hösten 1991. Det var en strategi som byggde på SAF:s program, marknad och mångfald, och alla kan se att regeringen har hämtat all sin inspiration från SAF. Strategin är följande.

- Avskaffa arbetsförmedlingsmonopolet.
- Tillåt fri uthyrning av arbetskraft.
- Ta bort förbudet mot blockad mot egenföretagare.
- Upphäv medbestämmandelagens möjligheter till vetorätt vid anlitan-
de av entreprenörer eller inhyrd arbetskraft.
- Lindra de arbetsrättsliga skadestånden för arbetsgivarna och skärp dem
för arbetstagarna.
- Gör möjligheterna till provanställning och anställning för arbetstoppar
vidare.
- Låt fler arbetstagare betraktas som egenföretagare.

Det här programmet håller regeringen nu på att genomföra, och Arbetsrättskommittén har snällt lagt förslag i enlighet med regeringens önskemål. Avsikten är uppenbar: Det gäller att stärka arbetsgivarnas ställning. Det sker naturligtvis på arbetstagarnas bekostnad.

En grundbult i den svenska arbetsrätten är det s.k. arbetstagarbegreppet. Det skall inte gå att kringgå anställningsskyddet eller annan arbetsrättslig lagstiftning genom att kalla någon för egenföretagare som inte är det. Därför har alltid en omfattande analys gjorts av i vilken beroendeställning en s.k. egenföretagare står till beställaren. Av avgörande betydelse har varit be-
roendeförhållandet, om arbetet varat länge, egenföretagarens självständig-
het när det gäller arbetsledning, vem som skall utföra arbetet, betalningen
för arbetet m.m. En sträng syn har anlagts när det gäller de sociala skyddsbe-
hoven. Man har då ofta kommit fram till att s.k. egenföretagare varit att lik-
ställa med anställda.

Men nu kommer det att bli slut på detta, enligt besluten från Arbetsrätts-
kommittén. Om en uppdragsgivare och en arbetssökande kommit överens
om att ett arbete skall utföras som ett uppdrag räcker det att den som åtagit
sig uppdraget går till lokala skattemyndigheten och får en s.k. F-skattesedel
för att han skall betraktas som egenföretagare. Då faller hela den arbets-
rättsliga lagstiftningen och kan inte tillämpas. Med det lagförslag vi debatte-
rar i dag rivs också några av hindren på vägen.

Det är inte svårt att förutse vilken situation en arbetssökande har i ett läge
med hög arbetslöshet när han från en arbetsgivare som han söker arbete hos
får beskedet: Du får jobbet om du tar det som egenföretagare eller upp-
dragstagare.

Allt detta måste ses i ett sammanhang. Det är inte svårt att förstå vad som
kommer att hända på arbetsmarknaden när uthyrning av arbetskraft blir till-
låten i kombination med andra insatser. Vi kommer att få något som vi gläd-
jande nog hittills inte haft på svensk arbetsmarknad, nämligen s.k. självan-

ställda. Personer kommer att kastas in och ut i företagen beroende på företagens produktionsläge, och riskerna får bäras av de enskilda.

Även om man har den ambition som de borgerliga partierna har, nämligen att riva upp de regler som i dag gäller, för att man skall få ökad flexibilitet på arbetsmarknaden, borde det finnas någon form av eftertanke. Vi har byggt upp regler och system på arbetsmarknaden som förutsätter att man normalt sett är tillsvidareanställd hos en arbetsgivare och att man normalt sett skall betraktas som anställd när man utför arbete sida vid sida på arbetsplatserna. Nu sätts dessa regler ur system. Vad kommer det att få för effekter för arbetsmarknadens funktionssätt, för samhällsekonomin, för arbetsklimatet ute på företagen och för de enskilda?

Avslutningsvis vill jag fråga de borgerliga ledamöterna i arbetsmarknadsutskottet: Vem är det som skall stå för fiolerna när dessa tillfälligt engagerade personer får gå från de företag där de har arbetat? Det blir lätt att skilja dem från sin anställning. Tycker ni att vi som skattebetalare har råd att ta på oss också dessa extra utgifter? Tror ni att långtidsarbetslösheten kommer att öka och att riskerna för flaskhalsar på arbetsmarknaden och i ekonomin blir större när allt färre människor får ett rejält fotfäste på arbetsmarknaden?

Herr talman! Jag har inte mycket hopp om att de borgerliga ledamöterna i utskottet skall våga erkänna att de är beredda att ta dessa kostnader för att kunna genomföra det som de av ideologiska skäl tycker är riktigt, nämligen större flexibilitet för arbetsgivarna, sämre anställningsskydd och inflytande för de anställda. I den vågskålen väger omsorgen om den enskildes trygghet och hänsynen till samhällsekonomin tydligen mycket lätt.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till Socialdemokraternas reservationer om avslag på propositionen.

Anf. 136 HANS ANDERSSON (v):

Herr talman! Tiden medger inte att jag gör ett så långt och bra inlägg som jag hade tänkt. Men jag skall börja med att säga att jag kan instämma i varje ord som Sten Östlund sade. Det har förekommit en total överensstämmelse i den här frågan mellan Vänsterpartiet och Socialdemokraterna. Det finns också uttryckt i motionerna.

Det innebär att den meningsyttring jag har angivit helt enkelt är ett instämmande i de tre reservationer som finns från s-håll. Det innebär ett avslagsyrkande på de två förslag om privat arbetsförmedling och fri uthyrning av arbetskraft som regeringen har ställt.

Regeringsförslaget uppvisar många grundläggande brister. Det är ett olämpligt förslag av många skäl. Ett skäl är rent formellt: Det finns en alldeles ny lagstiftning på området som har tillämpats i drygt ett år; ett år som varit utomordentligt svårt när det gäller arbetsmarknaden och där det inte finns någon erfarenhet att utvärdera. Det är alltså fullständigt olämpligt att nu kasta fram ett nytt lagförslag.

På den internationella sidan har Sverige fått spela en mycket trist roll; vi gick nämligen in och sade upp ILO-konvention nr 96. Det fanns ingen anledning, och det finns ännu mindre anledning i dag, att gå vidare och bryta mot det som varit ILO-konventionen och som vi är bundna av fram till sommaren, med tanke på att ILO-konventionen skall utvärderas och diskuteras på

nästa års arbetsmöte i Genève. Det förekommer diskussioner om detta ute i Europa. Det finns förslag om EG-direktiv när det gäller t.ex. uthyrning av arbetskraft och tidsbegränsning. Den tyska situationen, som har inneburit och fortfarande innebär ett förbud mot privat arbetsförmedling, gäller fortfarande. Det kan eventuellt stå i konflikt med domar från EG-domstolen. Internationellt sett finns det alla skäl att avvakta.

Som Sten Östlund påpekar går detta in på många områden som ligger mycket nära det som Arbetsrättskommittén har att undersöka och delvis redan har klarat av i sitt delbetänkande. Blir det något av det förslaget? Hur blir det i så fall? Det vet vi inte i dag. Därför är det mycket egendomligt att i propositionen och i utskottsmajoritetens skrivningar se hänvisningar t.ex. till förhandlingsinstitutet och facklig inflytanderätt i medbestämmandelagen §§ 38–40 när den samtidigt är föreslagen avskaffad.

Det finns mycket goda skäl att inte göra någonting på det här området nu. Det är inte bara olämpligt, utan också onödigt. Regeringen kan inte åberopa några goda argument. Effekterna på statsfinanserna kommer att vara praktiskt taget obefintliga enligt regeringens eget synsätt. AMS utgifter påverkas inte. Vad som händer när det gäller effekterna på arbetsmarknaden – om det blir effektiviseringar, problem och segregering, om man mister information eller tappat samlat grepp inom den offentliga förmedlingen – vet ingen.

Det är klart att man kan plocka russen ur kakan. Arbetsmarknadsministern och utskottsmajoriteten är klara över att privat förmedling inte kommer att bli någon oerhörd omfattande verksamhet, åtminstone inte till att börja med. Visst kan man plocka russen ur kakan och förmedla specialtjänster. Men för varje förmedling man åtar sig minskar täckningen, kunskapen, kompetensen och volymen hos den offentliga arbetsförmedlingen. Det är till nackdel för den offentliga förmedlingen men också för kunskapen som ligger bakom den aktiva svenska arbetsmarknadspolitiken. Det är ett onödigt förslag i den meningen att det inte kommer att gynna vare sig den enskilde eller arbetsmarknadens effektivitet. Det är ett tyfäll av ett ideologiskt förslag till ett slags marknadsfundamentalism, som vi har sagt i vår motion.

När man inte har lyckats prestera något annat än ökad arbetslöshet på den svenska arbetsmarknaden verkar det som om man ändå vill säga: Vi har ju faktiskt avreglerat. Vi har faktiskt privatiserat. Det verkar vara ett värde i sig.

Nackdelarna och riskerna är så många fler och så mycket större. Regeringen verkar vara medveten om det när det gäller privat arbetsförmedling. Man är nog med att inte lägga någonting annat än den rena förmedlingsverksamheten som ett privat alternativ. Just detta är samtidigt en nackdel. När det gäller förmedling, vägledning och omstrukturering, åtgärder för att förbättra arbetsmarknaden och omstrukturera branscher och verksamheter, missar vi resurser när vi tappat bort förmedlingen av vissa yrkestyper.

Det finns alltså stor risk för en urholkning på sikt. Den främsta risken på kort sikt tror jag är, precis som LO, TCO, Samhall och HCK har sagt, en segregering på arbetsmarknaden. De som är mest utsatta, har det svårast och är i behov av särskilda insatser blir kvar. De som har det lättare kanske kanaliseras till privata verksamheter.

Jag kan tänka mig andra risker som vi inte har pekat på i motionen. Man

kan tänka sig att privata förmedlingar kan stå för särintressen när det gäller urval av de människor som får arbete. Vem vet vilka koalitioner och allianser mellan näringslivets olika parter och framtida privata företag på detta område som kommer till stånd och som kan ha en diskriminerande icke-jämlik innebörd för arbetssökande.

Kanske kan fackföreningar tycka att det är lämpligt att kasta sig in i den här verksamheten och förmedla jobb inom sitt eget område. Jag vet att det har funnits ett sådant intresse. Det kan innebära en skråanda. Det kan medföra inlåsnings effekter som på sikt inte alls är gynnsamma för den svenska ekonomin eller för det svenska behovet av produktivitetshöjningar och strukturomvandling.

Förslagen genomförs, men det finns ingen prövning, ingen registrering, ingen kontroll, inga som helst riktlinjer. Man går rakt emot Handikapputredningen som krävt en lagfäst skyldighet att biträda arbetssökande med funktionshinder i den mån man skulle komma fram till ett förslag om privat arbetsförmedling. Arbetsmarknadsministern avvisar detta. Han ser ingen anledning att över huvud taget ha några riktlinjer för privata arbetsförmedlare på det här området. Det tycker jag är häpnadsväckande i ett tidevarv när vi anser att det skall göras särskilda insatser för de handikappade. Därför är det ingen tillfällighet att de som företräder de utsatta och i det här sammanhanget svaga – fackföreningarna, HCK och Samhall – är rädda. De varnar med kraft för en ytterligare segregerad arbetsmarknad.

Jag tror inte att riskerna finns på mycket kort sikt, men det kommer inte att gå så många år förrän man har urholkat och underminerat det som har varit styrkan i det svenska arbetsförmedlingssystemet. Jag tror att riskerna är mycket större och mycket mer drastiska på kort sikt när det gäller uthyrning av arbetskraft. Visst kommer det att öka flexibiliteten – på arbetsgivarernas villkor. Det kommer att minska tryggheten för den enskilde, vare sig man jobbar i uthyrningsföretaget eller i det företag som hyr in arbetskraft. Det minskar det fackliga inflytandet för dem som representerar arbetet på den svenska arbetsmarknaden. Jag vill påstå att inflytandet i alla avseenden minskas. Det kommer att ge upphov till en mängd olika arbetsvillkor för människor som arbetar i olika verksamheter. Det kommer att ge en mycket god möjlighet för dem som står för kapitalintressen och arbetsgivarintressen att sätta press i olika situationer mot arbetstagarparten. Praktiskt taget inga av dessa effekter på arbetsmarknaden i framtiden inom olika branscher diskuteras. Det är ett mycket bristfälligt förslag, men det är inte svårt att gissa sig till vilka effekter det kommer att ha.

Jag vill slutligen återkomma till det som Sten Östlund betonade. Det här ingår i ett mycket tydligt mönster inom hela arbetslivet, där regeringen och de borgerliga partierna systematiskt försöker att urholka rättigheter och inflytande för de arbetande. Detta drabbar de enskildas trygghet, anställningstryggheten, och inflytandet i olika former. Det står klart att döma av det här förslaget, särskilt om man kombinerar det med de förslag som har kommit fram i Arbetsrättskommittén. Det är därför ingen tillfällighet att SAF har blivit bönhörd på de flesta punkter, men mycket vill alltid ha mer, så det är klart att man inte är hundra procentigt nöjd. LO, TCO och handikapporganisationerna protesterar däremot vilt och tycker att detta är mycket dåliga för-

slag. Det är alltså ett olämpligt förslag. Det är ett onödigt förslag, och det är ett förslag som entydigt tar parti för de redan starka, för dem som redan har makten i det svenska arbetslivet och därmed i det svenska samhället.

Jag vill med kraft å Vänsterpartiets vägnar avvisa det här förslaget som cyniskt och som ett mycket rätt högerförslag, som efter vad jag förstår enbart är till för att gynna arbetsgivarintressen. Det är sannerligen inte till för att leda till konstruktiva lösningar på den svenska arbetsmarknaden och därmed gynna arbetslivet, sysselsättningen och en konstruktiv pånyttfödelse i det svenska samhället.

Herr talman! Som jag tidigare sade yrkar jag bifall till de tre socialdemokratiska reservationerna, som överensstämmer med våra motionsyrkanden.

Anf. 137 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Både Sten Östlund och Hans Andersson tog ut vida ideologiska svängar. Jag tycker möjligen att de överdrev fotarbetet när de försökte att vara ett eko, jag höll på att säga, från 30-talet. Den lag som vi nu diskuterar härrör ju från det decenniet.

Som om allt hade varit gott och väl med den gamla lagen! utropar Sten Östlund. Vad gör ni om den inte fungerar? Också socialdemokrater har ju tvingats inse att det ändå måste ske en reformering, men det sitter långt inne, och med den konservatism som också kan spåras på socialdemokratiskt håll var det inte mycket som man ville vara med och diskutera.

I det betänkande som vi så småningom skall besluta om föreslår utskottet att vi skall bifalla propositionen, som innebär att det s.k. arbetsförmedlingsmonopolet avskaffas.

Monopolet för de offentliga arbetsförmedlingarna har ju, som jag sade, funnits sedan mitten av 30-talet. Man ville då komma till rätta med de missförhållanden som rådde inom området för den yrkesmässigt bedrivna förmedlingen. Dessutom hade staten kommit att utöva en alltmer omfattande reglerande och social verksamhet. Behov hade uppstått av en vidgad och mer ingående kännedom om det vid varje tillfälle aktuella läget på arbetsmarknaden.

Skälen mot en förvärvssyftande arbetsförmedling föreligger inte nu längre. Såväl starka fackliga organisationer som arbetsrättslig och social skyddslagstiftning innebär garantier mot de missförhållanden som motive-
rade förbudet på 1930-talet.

Syftet med att tillåta privata arbetsförmedlingar är att åstadkomma en ännu bättre fungerande arbetsmarknad. De privata arbetsförmedlingarna skall ses som ett komplement till de offentliga och som ett instrument för att servicen ytterligare skall förbättras för både arbetsgivare och arbetssökande. På så sätt kan de offentliga arbetsförmedlingarna stimuleras i sitt arbete. Vi får en ökad mångfald, och den enskilde får en större valfrihet.

Även i framtiden kommer den offentliga förmedlingen att vara grundbul-
ten. Den skall bedriva en sammanhållen och effektiv arbetsmarknadspolitik samt förfoga över de arbetsmarknadspolitiska åtgärdsmedlen. För att er-
hålla kontant stöd kommer också i fortsättningen kontakt med arbetsför-
medlingen att vara nödvändig. Alla lediga platser skall också i fortsättningen

anmälas till den offentliga förmedlingen, detta för att den arbetssökande skall kunna orientera sig om alla lediga platser också i framtiden.

Med privata förmedlingar ökar förutsättningarna för att de lediga platserna så snabbt som möjligt skall kunna tillsättas med rätt person.

Socialdemokraternas syn på frågan är att man skall avslå regeringens proposition. Man anser att privata arbetsförmedlingar leder till segregation på arbetsmarknaden. Man anser att fördelen med att ha all information samlad på den offentliga förmedlingen går förlorad med privata förmedlingar.

Enligt min uppfattning råder det redan i dag segregation när det gäller arbetsförmedlingarna. Många grupper av arbetslösa känner att de inte har något att hämta hos den offentliga förmedlingen. Man hinner helt enkelt inte med att engagera sig för alla yrkesgrupper. Det är då bättre att de som vill kan söka sig till olika specialförmedlingar, där kanske folk som tidigare jobbat i samma bransch återfinns.

Socialdemokraterna höll länge halsstarrigt fast vid ett AF-monopol, som framstod som alltmer föråldrat i en modern arbetsmarknad. För ett par år sedan föreslog man äntligen förändringar, men det som då genomfördes var endast vissa relativt marginella lättnader. Socialdemokraternas uppfattning i dag är att dessa förändringar skall få verka längre och på så sätt ge bevis på att det var en bra lagstiftning. Man tycks glömma bort att den nuvarande lagen inte innebär någon förändring när det gäller själva grundfrågan, monopolets vara eller inte vara.

Hans Andersson var bekymrad, eftersom han inte kunde se fördelarna. Han hade inte uppfattat att det fanns riktlinjer och trodde inte heller att det fanns någon kontroll. Visst finns det kontroll! Det kommer t.o.m. att vara straffsanktionerat att bryta mot lagen. Så visst kommer den kontrollen att finnas!

Sten Östlund däremot trodde att det i framtiden på grund av en ny lagstiftning skulle begås ekobrott. Om det är väl bara att säga att ekobrott i vanlig ordning skall bekämpas. I den mån sådana har smugit sig in i dessa områden och marker skall det inte finnas något skäl för att dessa inte skall beivras.

När det gäller uthyrningsfirmor får man ändå säga att det naturligtvis i allt väsentligt är ett högkonjunkturfenomen. Det gör t.ex. att den verksamheten för närvarande åtminstone är ganska begränsad. Men visst känns det väl ändå konstigt, Sten Östlund, att Socialdemokraterna har accepterat att myndigheter har jagat de små och marginella företeelser som kontorsfirmor har utgjort, samtidigt som man har nyttiggjort sig tjänster från sådan verksamhet. Sten Östlund ställer den retoriska frågan: Tycker ni – och då menar han tydligen utskottsmajoriteten – att det är bra att bryta upp den nuvarande lagen? Jag vill säga, herr talman, att det inte är att bryta upp lagen. Det är närmast att fullfölja de tankar som finns redovisade i regeringspartiernas motioner under många år.

Sten Östlund frågar också: Vill ni återgå till den gamla ordningen? Jag får då fråga vilken ordning han menar. Var det den ordning som rådde före 1991, eller vill Sten Östlund backa till 1935? Det vore intressant att veta vad han menar med "den gamla ordningen".

Uthyrningen av arbetskraft legaliserades 1991 – det var hög tid för det. Det finns inget skäl för att ha verksamhet som kriminaliseras därför att den

*Avreglering av
arbetsförmedlings-
monopolet*

innebär vissa smärre problem. Att verksamheten fyller ett behov har framkommit, genom att myndigheter och domstolar men också fackföreningar, och för övrigt också riksdagen, har anlitat skrivbyråer. Det blir så småningom ett besvärande hyckleri att å ena sidan förbjuda en verksamhet och å andra sidan själv nyttiggöra sig av den i arbetsmässigt svåra lägen.

Som jag nämnde ändrades lagen 1991, men den innehöll oerhört många restriktioner för uthyrningsverksamhet. Socialdemokraterna i arbetsmarknadsutskottet skärpte faktiskt krångligheterna gentemot vad den egna regeringen hade föreslagit. Det gällde tidsgränser och byråkratisk behovsprövning visavi inhyrare, för att nämna ett par aktuella exempel. Det finns skäl att lätta på de här restriktionerna, och det är vad som nu sker, genom det förslag som utskottet har förordat. Utskottet ställer sig alltså bakom regeringens förslag. Vår åsikt är att man inte i onödan skall ställa upp hinder för privat företagsamhet.

Socialdemokraterna och Vänsterpartiet tycks ha en annan uppfattning. De vill begränsa möjligheterna till uthyrning av arbetskraft utan att egentligen ha belägg för att det skulle ställa till stora problem. Vår hållning är att seriös verksamhet inte skall förhindras. Det är oseriös verksamhet som skall stoppas, och det görs genom de regler i lagstiftningen som är avsedda för det ändamålet.

Vidare anser utskottsmajoriteten att det är angeläget med en utvärdering av den avreglering som vi här tillstyrker och att den kan komma till stånd om ett par år. Den borde även innefatta uthyrningen, då man vet litet mer om hur det hela fungerar i praktiken och man slutgiltigt får ta ställning till eventuella justeringar i lagstiftningen.

De som är mot en avreglering och som vill hålla fast vid monopolet har framfört att regeringen och de partier som står bakom den gör denna avreglering av ideologiska skäl. Sten Östlunds inlägg här var ett levande bevis på det. Till det kan jag säga, herr talman, att det närmast är de som är emot en avreglering som uteslutande styrs av ideologiska skäl. I utskottsmajoriteten har vi försökt att se detta högst pragmatiskt, att se till det som är nyttigt och bra för parterna på arbetsmarknaden och hela arbetsmarknadens funktions sätt. Det är skälet till att vi föreslår denna förändring, men om man menar att vi styrs av ideologi, så à la bonheure.

Sten Östlund sade också att han visste var regeringen hade hämtat sin inspiration. Jag betvivlar inte det. Men för oss politiker gäller det att göra denna avvägning mellan skilda intressen, på en rad områden, och det gäller att hitta en rimlig balanspunkt.

Det är för övrigt också betecknande att de som möjligen skulle kunna känna sig hotade, dvs. de som jobbar inom arbetsförmedlingarna och länsarbetsnämnderna, överraskande nog har varit mycket positiva. Många av dem som är verksamma i den statliga arbetsförmedlingen ser avregleringen som ett tillfälle att visa att den offentliga förmedlingen verkligen har en funktion att fylla. Många säger att de vill ta det som en utmaning och menar att avregleringen stimulerar dem att bli ännu bättre.

Privat arbetsförmedling kommer aldrig att kunna ersätta den offentliga – det är inte heller meningen. Privat arbetsförmedling skall finnas för att mångfald och valfrihet för individen skall öka också på det här området. Med

den offentliga arbetsförmedlingen kompletterad med privata initiativ, kan vi få en bättre och effektivare förmedling av arbetsplatser. Det är nödvändigt i allmänhet, men det är i rådande arbetsmarknadsläge synnerligen angeläget att denna reform äntligen kommer till stånd.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på de reservationer som har fogats till betänkandet.

Anf. 138 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! Elver Jonsson tar årtal på 30-talet och före 1991 till hjälp och rör ihop det så att det är svårt att veta var han är i debatten. Jag kan bara klarlägga att vi med den lag som vi antog 1991 ordnade upp mycket av det som Elver Jonsson har talat om. Det finns alltså inte i dag några hinder för seriös uthyrningsverksamhet, exempelvis med kontorsföretag, när det gäller att komma till rätta med arbetstoppar.

Vad som nu föreslås är att dammluckorna skall öppnas, som jag sade i mitt anförande. Det blir fritt fram att hyra ut arbetskraft hur länge som helst – det finns inga regler för det. Det blir fritt fram att anställa i uthyrningsföretagen, med tillfälliga anställningar, provanställningar m.m. När lagen har genomförts får vi väl snart någon rapport om att man hyr ut ungdomspraktikanterna också – det skulle inte förvåna mig.

Sedan avskaffar man alla kontrollfunktioner. Jag skall tillstå att de inte har fungerat särskilt väl på Arbetsmarknadsverket, men de har ändå funnits. Visst skall vi ha kontroll, säger Elver Jonsson. Men hur? Arbetsrättskommittén – som jag inte fordrar att Elver Jonsson skall gå in på i dag – föreslår dessutom att fackens vetorätt skall avskaffas.

Jag kan berätta för Elver Jonsson och de borgerliga ledamöterna här i kammaren hur det gick till inom den bransch som jag kommer från, innan medbestämmandelagens vetorätsregler kom och vi fick sanera marknaden. Det har jag för övrigt berättat om flera gånger i denna kammare. Det var inga vackra vyer, och det var långt ifrån seriös verksamhet som en hel del av de företag som härjade i den branschen då höll på med.

Det har talats om ideologiska skäl för avregleringen. Elver Jonsson säger att vi är pragmatiska. Jag vill bara hänvisa till texten i proposition 1991/92:50, som jag vill minnas var småföretagspropositionen. Där finns de punkter som jag har redovisat i mitt anförande, dvs. att avskaffa arbetsförmedlingsmonopolet, ta bort förbudet mot blockad av egenföretagare, riva upp medbestämmandelagen osv. Nog har detta en mycket märklig anknytning till det program som var och en av oss i arbetsmarknadsutskottet har fått oss tillställt, som heter Marknad och mångfald, utgivet av SAF.

Anf. 139 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Sten Östlund glider in på Arbetsrättskommitténs arbete, men det är alltför tidigt att avge ett omdöme om det – ett delbetänkande på nästan 1 000 sidor, med ett halvt hundratal reservationer, där åsikterna spretar likt en solfjäder. Jag tror att vi skall lugna oss tills det ligger ett förslag på riksdagens bord innan vi betygsätter det politiska ställningstagandet.

Det är klädsamt att Sten Östlund säger att den gamla lagen inte bara var bra. Om jag uppfattade det rätt, var det väl 1935 års lag som avsågs. Social-

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Avreglering av
arbetsförmedlings-
monopolet*

demokraterna och Sten Östlund menar att det som man beslöt 1991 borde få gälla även i fortsättningen, därför att det var lösningen. Problemet var ju att den förändringen – det vore en överdrift att säga att det var en reform – medförde en rad krångliga regler. Jag menar att det är ganska rimligt att låta på dem.

Sten Östlund är bekymrad för att kontrollfunktionen inte finns. Den har en annan form. Det är helt riktigt. Men det lyder under straffrätt att bryta mot regler. Om det här fungerar väl eller inte är väl ingen förmögen att säga i förväg. Det får den utvärdering som utskottet har förordat ge svar på. Den kan vi inte inhämta vare sig i dag eller detta år. Verksamheten bör väl rulla över en period.

Jag tror att vi faktiskt fyller ett stort och länge närt behov, nämligen att få en smidigare och bättre hantering av de arbetssökandes önskemål. Jag kan på ett sätt bli litet retorisk och instämma i det Sten Östlund sade i sitt första inlägg: Inget är så bra att det inte kan bli bättre. Jag menar att det här sker en varsam reformering, men nog så offensiv att den kan bli framgångsrik.

Anf. 140 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! Det kan kanske tyckas, Elver Jonsson, att det är väl tidigt att diskutera Arbetsrättskommitténs förslag. Men med utgångspunkt från proposition nr 51, hösten 1991, är det bara att konstatera att den borgerliga majoriteten tar beslut efter beslut i kammaren enligt den strategi som redovisades i den propositionen.

Den diskussion vi har i dag, som skall följas av beslut, är en klart redovisad punkt i det programmet. Med den utgångspunkten finns det all anledning för mig att utgå ifrån att nästa steg som den borgerliga regeringen kommer att ta är att också genomföra Arbetsrättskommitténs förslag. Det finns också strategiskt beskrivet i den här propositionen. Därför skall detta med i den här debatten. Vi kommer i vart fall inte att låta oss tystas på den punkten.

Sedan säger Elver Jonsson att 1991 års lag har krångliga regler. Det har man inte utvärderat. Den lag som vi fattade beslut om 1991 har i praktiken bara gällt ett år. Någon analys av hur den har fungerat har inte kommit fram och inte redovisats.

Krångliga regler. Ja, för vissa arbetsgivare kommer det alltid att vara krångliga regler så länge de inte fritt kan anta och avskeda de anställda. Det är den yttersta gränsen där krångliga regler upphör på arbetsmarknaden, Elver Jonsson. Den ordningen tycker jag inte att vi skall ha. Men åt det hållet är vi på väg.

Det är straff på att bryta mot lagen, säger Elver Jonsson. Ja, det är det. Det finns straffrättsliga sanktioner i den här lagen. Men vem skall följa upp det? Vem kommer att anklaga en arbetsgivare när facket har fråntagits förhandlingsrätten och vetorätten, när inte någon lokal arbetsförmedling, länsarbetsnämnd eller AMS längre är tillsynsmyndighet, inte har med detta att göra, när ingen åklagare och ingen domare har denna uppgift? Vem skall följa upp detta? Om det blir en anmälan mot en arbetsgivare som misstänks för att inte ha anmält exempelvis lediga platser till den offentliga arbetsförmedlingen, tror Elver Jonsson att åklagarna då kommer att ha särskilt mycket tid över att lägga ner på förundersökningar av sådana händelser? Det

är parterna på arbetsmarknaden som har burit det här ansvaret och som i hög grad har sett till att det har fungerat, just genom medbestämmandelagen. Nu börjar man riva bort detta. Det har också att göra med den lag vi diskuterar i dag.

Prot. 1992/93:113
19 maj 1993

*Avreglering av
arbetsförmedlings-
monopolet*

Anf. 141 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga en gång till att jag tycker Sten Östlund målar på väggen i långt skarpare färger än det finns grund för.

Jag vill ändå påstå att 1991 års lag blev krångligare än vad åtminstone nuvarande regeringspartier tyckte var acceptabelt och, det har jag påmint om förr i denna kammare, den blev krångligare än vad den socialdemokratiska regeringen tänkte sig. Sten Östlund medverkade i utskottet, med en socialistisk majoritet som stöd, till att den just blev besvärligare och mer kringgärdad än vad både den dåvarande oppositionen och den dåvarande socialdemokratiska regeringen hade tänkt sig. Detta är ändå något att fundera på.

Det är väl att ta i att säga att vi nu ser framför oss ett arbetsliv där man fritt kan anta och avskeda. Sten Östlund talade i de termerna. Jag får säga att jag inte tänker medverka i någon sådan lagstiftning. Det får bli krafter på annat håll som stöder det.

Vem kommer att beivra övergrepp? Det kommer att ske på många håll. Det är klart att det kan vara så att man i rättsmaskineriet inte har vare sig kunskap eller tillräcklig kompetens. Det finns anledning att hysa ett visst tvivel. Jag vill medge det. Men det är klart att parterna inte skall lägga ned sin verksamhet. Det finns inget lagstöd för att det skall ske. Det vore fel att mena att man har den ambitionen.

Jag menar att det som riksdagen kan luta sig mot är att vi också kommer att besluta om en utvärdering, som kommer att sättas i gång parallellt, men som framför allt kommer att ske inom ett par tre år. Då får vi här i kammaren, om Sten Östlund och jag fortfarande är företrädare i sådana här uppdrag, se vad erfarenheten ger vid handen.

Skulle nuvarande lagstiftning vara otillräcklig är jag för min del beredd att diskutera justeringar. Men huvudgreppet är det viktiga, att vi får en smidigare ordning när det gäller att hjälpa människor att skaffa ett arbete som de själva trivs med och behöver och som är till nytta för hela samhället. Det är därför som jag en gång till yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 142 GÖRAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Dagens debatt är i hög grad en ideologisk debatt. Socialdemokraterna och vänstern gör ett stort nummer av att regeringen av uteslutande ideologiska skäl skulle vilja avskaffa arbetsförmedlingsmonopolet.

Ja, Sten Östlund och Hans Andersson om han hade varit närvarande i kammaren, frågan är ideologisk i så måtto att vi, och då menar jag speciellt vi moderater, sätter den enskilda människan i centrum. Vi värnar valfrihet, variation och vidareutveckling.

Socialdemokraterna och vänstern verkar i stället vara för en ideologi där man betraktar de enskilda individerna som delar av ett kollektiv. Det är lätt att dra parallellen till djurflocken, där ranglåga individer viftar försiktigt med sänkt svans inför ranghöga ledardjur.

Herr talman! Till skillnad från vad mina motståndare hävdar är avskaffandet av arbetsförmedlingsmonopolet för oss ej främst en ideologisk fråga utan ett resultat av praktisk, pragmatisk politisk planering. Avsikten är att ge möjlighet till en ökad specialisering och en större valfrihet vad gäller platsförmedling. Det är orimligt att anta, eller ens begära, att den offentliga arbetsförmedlingen alltid skulle vara lika skicklig på att förmedla styckmästare som på att förmedla obducenter, trots att båda i och för sig måste vara flinka med kniven.

I själva verket har de i kammaren representerade vänsterpartierna främst ideologiska bevekelsegrunder för att bevara ett föråldrat system, där man vill fortsätta att ge fack och politiker onödigt mycket makt och inflytande. Man frågar inte främst efter vad som är bra för den enskilde arbetssökanden utan ser i stället till vad som är bäst för fack och politiker – detta i avsikt att cementera befintliga maktstrukturer.

Herr talman! Vi behöver inte resa till mer exotiska platser än Storbritannien eller Danmark för att erfara att fristående privata, eller för den delen också fackliga, arbetsförmedlingar på ett utomordentligt sätt kompletterar dessa länders offentliga arbetsförmedling.

Danskarna slösade inte ens skattepengar på att utreda frågan utan fattade beslutet direkt. I Sverige medför den politiska beslutsimpotensen ofta långa och onödiga utredningar. Här kunde vi ha varit litet snabbare.

Arbetsförmedlingen kommer även i framtiden att utgöra själva marknadsplatsen. Jag förutsätter att den offentliga förmedlingen här liksom i utlandet kommer att samarbeta med de privata.

Herr talman! Mina motdebattörer hyser en ogrundad rädsla för att bestämme- lserna om uthyrning av arbetskraft liberaliseras. Risken att företag skulle avstå från att anställa är naturligtvis försumbar, eftersom kostnaderna i form av hyra när man hyr in arbetskraft vida överstiger en eventuell lönekostnad.

Herr talman! Jag skulle för egen del vilja gå längre än vad som föreslås i propositionen och av utskottet. Jag anser att även förbudet att ta betalt av arbetssökande borde avskaffas. Förbudet är onödigt, eftersom parterna är överens om att avgifter i normalfallet ej skall belasta den sökande. Det finns ej heller några principiella hinder, så länge ingen oskäligt utnyttjar någon sökandes underläge.

Vidare borde den tomma bestämmelsen om obligatorisk platsanmälan avskaffas. Dels är det principiellt tveksamt att ha lagbestämmelser som saknar straffrättslig sanktion vid överträdelse, dels fyller platsanmälan en mycket liten praktisk funktion. Detta visar inte minst siffror som AMS presenterar över hur och när arbete förmedlas.

Herr talman! Jag vill här uppmana de i kammaren representerade vänsterpartierna att bli litet moderna och överge de gamla nattståndna kollektiva planeekonomiska modellerna. Jag företräder ett konservativt parti. Vi moderater tar till vara gjorda erfarenheter för att på ett effektivt och varsamt sätt förnya samhället och placera den lilla enskilda människan i centrum. Mina motståndare på vänsterkanten är i sitt värnande om det bestående närmast att betrakta som rent reaktionära. Riksdagen har nu möjlighet att ta ett litet,

men betydelsefullt, steg på vägen bort från det kollektivistiska, korporativistiska samhället.

Avslutningsvis, herr talman, yrkar jag bifall till arbetsmarknadsutskottets hemställan i betänkande AU16.

Anf. 143 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Göran Lindblad, som deltar i debatten i stället för Sonja Rembo med vilken jag har haft många dueller i denna kammare, försöker framställa Moderaterna som varande de som lägger fram varsamma förslag till förändringar på arbetsmarknaden. Det var att ta i, Göran Lindblad. Är det någon som har lagt fram förslag rörande arbetsmarknad, arbetsmarknadspolitik och arbetsrättslig lagstiftning som har betytt att man har velat riva upp rubbet så att säga, så är det Moderaterna. Det är inte varsamt, och det är inte omtanke om de anställda och människorna i företagen.

Jag tror inte ens att särskilt många företagare – jag träffar också jag många företagare genom min verksamhet och genom de uppdrag som jag har – vill återvända till den avreglering och den laglöshet, skulle jag kanske kunna kalla det för, på arbetsmarknaden som det skulle innebära om man skulle följa Moderaternas förslag när det gäller lagstiftningen på arbetsmarknaden. Det gäller också arbetsförmedlingar, uthyrning av arbetskraft och arbetsrättslig lagstiftning i övrigt.

Engelska och danska förmedlingar hänvisar Göran Lindblad till. Han säger att man har dragit nytta av erfarenheter. Men studera det, Göran Lindblad. Det är så som jag sade i mitt anförande: 15 % färre fast anställda, 15 % fler i tillfälliga anställningar och i s.k. självanställningar utan någon som helst trygghet på arbetsmarknaden. Det är resultatet av Thatchers politik i England.

Det finns mycket strikta regler i England för hur privata arbetsförmedlingar får drivas. Göran Lindblad är dess värre inte kvar i utskottet, men han kanske kommer dit senare och vid något studiebesök kan ta del av detta. Det är som sagt mycket strikta regler och mycket sträng lagstiftning för arbetsförmedlingarnas verksamhet.

Danskarna har knappast vår arbetsmarknadspolitik. Vi behöver vår arbetsförmedlingslag. Vi behöver våra regler på den svenska arbetsmarknaden för att kunna föra den arbetsmarknadspolitik som vi i övrigt har varit ganska överens om, även om vi naturligtvis är oeniga i vissa delar och anser särskilt att det skulle kunna göras mer för att sätta arbetslösa i arbete.

Anf. 144 GÖRAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Sten Östlund kanske inte riktigt lyssnade på mig. Jag sade nämligen att vi konservativa är för varsamma ändringar där man tar till vara gjorda erfarenheter. Förändringarna skall alltså vara till gagn för den lilla människan. Jag är alldeles övertygad om att även en del mycket långtgående och radikala förslag ibland kan vara varsamma och till gagn för den enskilda människan. I det här fallet har vi en förstelnad konstruktion på arbetsmarknaden som varken gynnar arbetstagare eller företagare. Det finns många saker som behöver radikalt förändras. I dag diskuterar vi förmedlingsmonopo-

let. Där är det alldeles uppenbart så att det nu blir ett litet, dock viktigt, steg på vägen mot en bättre fungerande arbetsmarknad.

När det gäller den fria företagsamheten i Storbritannien har jag inte detaljstuderat förhållandena. Jag är dock övertygad om att en hel del av de 15 % som Sten Östlund talar om avser personer som vid det nya avregleringssystemet själva har valt att bli egenföretagare som bedriver egen verksamhet och som inte alls på grund av tvång har fått ge sig ut i någonting som de inte är intresserade av.

Sten Östlund underskattar människors initiativkraft och vilja att själva styra sina liv.

Anf. 145 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Göran Lindblad säger att Moderaterna tänker på de små människorna. Han får faktiskt bestämma sig vare sig det är varsamt eller radikalt han vill gå fram. Jag tycker att det är ganska radikalt, inte radikalt ur moderat synpunkt sett, skulle jag t.o.m. vilja säga, med tanke på de förslag som moderaterna har på detta område.

I övrigt tackar jag för debatten. Jag tror att även det som Göran Lindblad har tillfört protokollet kommer att vara till nytta i den fortsatta diskussionen, som vi självfallet skall ha om såväl arbetsförmedlingsmonopol, inhyrning av arbetskraft som den arbetsrättsliga lagstiftningen.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 26 maj.)

11 § Ändringar i lagen om radiosändningar av finländska televisionsprogram

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1992/93:KU34 Ändringar i lagen om radiosändningar av finländska televisionsprogram (prop. 1992/93:235).

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 26 maj.)

12 § Offentlig upphandling

Föredrogs
finansutskottets betänkande
1992/93:FiU24 Offentlig upphandling (prop. 1992/93:100 delvis och 1992/93:209).

Anf. 146 ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! Vi socialdemokrater har i en reservation tagit upp frågan om de kostnadsökningar som det obefintliga upphandlingsförfarandet av vissa kostnadsfria förbrukningsartiklar inom sjukvården kan leda till.

Det har sin grund i att Apoteksbolagets dotterbolag ADA tar över som ensamleverantör av kostnadsfria förbrukningsartiklar i den öppna vården för äldre och handikappade. Därmed upphör all konkurrens, och det sambruk mellan stat, landsting och kommun som initierats av Civildepartementet för att samutnyttja gemensamma resurser får därmed inte någon effekt. Sådana samarbetsorgan som bildats i vissa län får arbeta parallellt med Apoteksbolaget, och genom att de inte kan nå några överenskommelser med Apoteksbolaget når man heller ingen effekt i form av lägre kostnader. I stället har kostnaderna ökat för att tillhandahålla dessa produkter.

Även utskottsmajoriteten, vars talesman blivit förhindrad att delta, har klart för sig att någon upphandling i enlighet med upphandlingsförordningen inte ägt rum och förutsätter att regeringen följer kostnadsutvecklingen noga på dessa produkter.

Från socialdemokratiskt håll är vi inte riktigt säkra på att det händer så mycket, om inte riksdagen ger regeringen till känna att man här måste vidta åtgärder, så att distributionen av kostnadsfria förbrukningsartiklar inom vården sker på ett sådant sätt att konkurrensen upprätthålls och samdistribution möjliggörs.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen till finansutskottets betänkande nr 24.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 26 maj.)

13 § Eurofima

Föredrogs
trafikutskottets betänkande
1992/93:TU36 Eurofima (prop. 1992/93:176).

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 26 maj.)

14 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Skrivelserna
1992/93:201 Redovisning för fördelningen av medel från Allmänna arvsfonden under budgetåret 1991/92
1992/93:255 Inriktningen av det svenska miljöarbetet inom EES och EG

15 § Anmälan om frågor

Anmäldes att följande frågor framställdes

den 18 maj

1992/93:719 av Jan Jennehag (v) till jordbruksministern om ett stärkt djurskydd:

Det finns en tilltagande oro för att uppställda och beslutade mål beträffande djurskydd inte skall uppfyllas – eller luckras upp.

T.ex. finns det ingen officiell redovisning om hur djurskyddsfrågor skall drivas i EG-förhandlingarna. Trots riksdagsbeslut 1985 och 1988 finns det fortfarande ingen märkning av kosmetika, om den testats i djurförsök eller inte. Kompetens- och målbeskrivningar för tillämpning av djurskyddslagen i kommunerna är ofullständiga (2/3 av landets kommuner saknar djurskyddsinspektör).

Vidare tillåter Sverige än i dag import av päls och skinn från länder där den ytterst plågsamma saxfångsten/jakten är tillåten. Detta trots att det finns ett massivt motstånd mot denna grymma metod i Sverige.

Import av utrotningshotade ap-arter för djurförsök förekommer även – t.o.m. för statliga institutioners räkning.

Vad avser regeringen att göra för att stärka djurskyddet i nämnda fall?

1992/93:720 av Karl-Erik Persson (v) till näringsministern om nedläggningen av stålverket i Degerfors:

Nedläggningen av stålverket i Degerfors innebär att 380 personer mister sina arbeten.

Jag vill därför fråga näringsministern:

Vad avser regeringen vidta för åtgärder med anledningen av detta?

1992/93:721 av Eva Zetterberg (v) till kommunikationsministern om utveckling av kollektivtrafiken i Stockholmsregionen:

Vetenskapsakademien, Koncessionsnämnden för miljöskydd och flera andra tunga instanser konstaterar att nya motorvägar inte är försvarbara ur vare sig ekonomisk eller ekologisk synvinkel.

Detta konstaterande gäller bl.a. Öresundsbron och Mats Odells nya motorvägsnät mellan Stockholm – Göteborg – Malmö. Det gäller i synnerhet nya motorvägar i storstadsregioner där det borde finnas effektiva kollektiva färdmedel och där skadorna av fler motorvägar är enorma och ofta irreparabla.

Kraven ökar nu för att ej bygga de extremt dyra och miljöförstörande öster- och västerlederna i Storstockholm. I stället förespråkas att tillgängliga medel satsas på avancerad framtidsinriktad kollektivtrafik. Kraven ligger i linje med regeringens ambition om att skapa ett kretsloppssamhälle.

Vad avser regeringen att göra för att gynna utvecklingen och utbyggnaden

1992/93:722 av *Eva Johansson* (s) till kulturministern om svenskt medborgarskap för eritreaner m.m.:

Om inga särskilda skäl talar emot det, är det möjligt för utländska medborgare att söka – och få – svenskt medborgarskap när man bott i Sverige i sju år.

På senare tid har i flera fall personer med eritreanskt ursprung, som uppfyller dessa krav, nekats svenskt medborgarskap. Motivet synes vara att de saknar pass eller andra identitetshandlingar som godtas av de svenska myndigheterna.

Det har också inträffat att eritreaner som bor i Sverige nekats andra rese-dokument. De hänvisas fortfarande till att ansöka om etiopiskt pass. För de enskilda personerna innebär detta stora svårigheter att resa.

Efter befrielsen har den provisoriska regeringen i Eritrea utfärdat identitetskort för eritreanska medborgare som bl.a. legat till grund för registrering inför folkomröstningen. FN har i det sammanhanget inte haft några invändningar.

Mot bakgrund av detta vill jag fråga invandrarministern följande:

Är invandrarministern beredd att vidta åtgärder som undanröjer de påtalade hindren för eritreaner att få svenskt medborgarskap och resehandlingar på samma villkor som andra utländska medborgare?

1992/93:723 av *Eva Johansson* (s) till kulturministern om asylsökande eritreaner:

I Sverige finns ett antal personer som under kriget i Eritrea sökte asyl här.

Sedan kriget är över och den politiska situationen i Eritrea har stabiliserats har de svenska myndigheterna avslagit deras asylansökan. Flera av dem har avvisats från Sverige, men tas inte emot i Eritrea på grund av att det där saknas möjligheter att hysa dem. Landet tar emot ett mycket stort antal återvändande flyktingar som levit i bl.a. Sudan under kriget och kan i dagsläget inte klara fler.

De aktuella personerna lever i Sverige, utan egen ekonomi, då dagsbidragen inte utgår och de inte kan få arbete. Deras situation är ohållbar.

Jag vill fråga invandrarministern följande:

Är invandrarministern beredd att agera för att hitta en acceptabel lösning för de asylsökande eritreanerna?

1992/93:724 av *Eva Johansson* (s) till statsrådet Alf Svensson om biståndet till Eritrea:

I budgetpropositionen sägs det att ett framtida bistånd till Eritrea är under beredning. Regeringen säger sig vilja avvakta folkomröstningen om landets formella status innan ett mer långsiktigt biståndssamarbete inleds. Riksdagen har i sitt beslut understrukit vikten av att det svenska biståndet snarast möjligt skall anta mera långsiktiga former.

Nu har folkomröstningen hållits och resulterat i ett mycket klart ja till självständighet. Det finns således inga frågetecken kvar om Eritreas framtida status. Den eritreanska regeringen förefaller också ha ett mycket stort folkligt stöd för sina strävanden att återuppbygga landet efter kriget.

För att klara det arbetet inom rimlig tid behöver Eritrea ett långsiktigt och omfattande internationellt stöd.

Med anledning av ovanstående vill jag fråga biståndsministern följande:

Är biståndsministern beredd att snabbt verka för att det svenska biståndet till Eritrea kan anta mera långsiktiga former?

1992/93:725 av *Ingela Mårtensson* (fp) till statsrådet Bo Könberg om resolution om kärnvapens effekter på hälsa och miljö:

Just nu pågår WHO:s 46:e "World Health Assembly" i Genève. En av resolutionerna handlar om kärnvapens effekter på hälsa och miljö. I denna föreslås att internationella domstolen i Haag skall yttra sig om huruvida användande av kärnvapen är ett brott mot internationell lag. Sverige valde att inte bifalla resolutionen.

Mot denna bakgrund vill jag fråga sjukvårdsministern:

Varför biföll Sverige inte resolutionen om effekterna av kärnvapen?

1992/93:726 av *Birger Andersson* (c) till kommunikationsministern om företagsskyltning vid vägar:

Regering och riksdag försöker stimulera till ökad företagsamhet i hela vårt land. Många bosatta på landsbygden har lyckats förverkliga sina idéer och startat företag inom olika nischer. Ofta ligger verksamheten inte direkt vid allmän väg, men det är ofta nödvändigt att vid den allmänna vägen via skyltar kunna presentera sin verksamhet för att få fart på försäljningen. Det har emellertid på många håll uppstått svårigheter att kunna "skylta" sin verksamhet på ett effektivt sätt. Vaghållningsmyndigheterna har varit restriktiva i sina bedömningar. Dessutom varierar tydligen bedömningen mellan olika vaghållare.

Är kommunikationsministern beredd att verka för att bestämmelserna tillämpas mera enhetligt och generöst för att underlätta för småföretagsamheten på landsbygden?

den 19 maj

1992/93:727 av *Ulla Orring* (fp) till statsrådet Bo Könberg om transplantationer:

Varje år dör ca 90 000 personer i Sverige. Av dessa kan möjligen 250 komma i fråga för organdonation. Bristen på organ för transplantation gör varje enskild donation mycket viktig. Det föreligger nu en oändligt lång och svår väntan hos dem som kan komma i fråga om att få ett nytt organ. Oftast handlar det om njurar. Men transplantationskirurgin utvecklas och behov av andra organ växer. De flesta transplantationer lyckas väldigt bra, och själv-

klart ser den sjuke fram emot en lyckad organdonation. Tyvärr har antalet donatorer minskat under de senaste åren medan efterfrågan ökat.

Med anledning av det ovan anförda vill jag ställa följande fråga:

Vilka åtgärder ämnar regeringen vidta för att öka antalet organdonatorer och annan omsorg för att därmed ge vidgade livsmöjligheter för en grupp människor med svåra sjukdomstillstånd?

1992/93:728 av *Jan Jennehag* (v) till statsrådet Ulf Dinkelspiel om vapenexporttillstånd till Turkiet:

Turkiet är ett av de länder som inte får köpa svensk krigsmateriel. Den 14 mars i år offentliggjorde Svenska freds- och skiljedomsföreningen uppgifter, enligt vilka sådan materiel till ett värde av 1,9 miljoner kronor hade exporterats till Turkiet under 1992.

Krigsmaterielinspektionen (KMI) dementerade uppgifterna, och Sven Hirdman lät meddela att inga tillstånd för export till Turkiet hade givits.

Svenska freds- och skiljedomsföreningen hävdar emellertid att KMI och regeringen i maj 1992 givit exporttillstånd för reservdelar (optronik och elektronik) till Turkiet till ett värde av 1,9 miljoner kronor, och att ärendet hade varit föremål för fullständig beredning.

Med anledning av detta frågar jag utrikeshandelsministern:

Beviljades exporttillstånd för ovan nämnda leverans efter fullständig beredning?

1992/93:729 av *Jan Jennehag* (v) till statsrådet Ulf Dinkelspiel om den s.k. krutaffären:

Den s.k. krutaffären synes vara något av ett moment 22. På min fråga svarade utrikeshandelsministern den 17 november att frågan om en rättshjälpsframställning till de tyska myndigheterna var föremål för rättslig prövning i Sverige, varför det inte ankom på regeringen att agera i ärendet.

Nu har Högsta domstolen avvisat riksåklagarens begäran att få rättshjälp för att få tillgång till de dokument som finns i den forna östtyska säkerhetstjänsten Stasis arkiv rörande Bofors misstänkta smuggling av krut och sprängämnen till Iran via DDR. Enligt riksåklagaren är den enda utvägen att regeringen gör en diplomatisk framställan om hjälp från Tyskland.

Jag vill därför upprepa min fråga till utrikeshandelsministern:

Hur avser regeringen att agera för att Sverige skall få tillgång till alla DDR-handlingar som kan kasta ljus över krutaffärerna?

1992/93:730 av *Gullan Lindblad* (m) till justitieministern om spridning av barnpornografiska alster:

I massmedia har det kommit flera rapporter om att människor står i kö vid Stockholms tingsrätt för att erhålla exemplar av filmer med barnpornografiskt innehåll.

Man vill inte tro sina öron när radion i dag har meddelat att tingsrätten

tagit polisen till hjälp för att så snabbt som möjligt kunna expediera de massor av beställningar som gjorts.

Att barn i Sverige skall kunna utsättas för något dylikt är mer än varje vettig människa kan föreställa sig.

Jag vill därför fråga justitieministern:

Vad ämnar justitieministern göra för att förhindra att barnpornografiska alster kan spridas på detta sätt?

16 § Kammaren åtskildes kl. 17.20.

Förhandlingarna leddes

av talmannen från sammanträdets början t.o.m. 5 § anf. 26 (delvis),

av förste vice talmannen därefter t.o.m. 6 § anf. 74 (delvis),

av andre vice talmannen därefter t.o.m. 9 § anf. 103 (delvis) och

av tredje vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

TOM T:SON THYBLAND

/Barbro Nordström

Onsdagen den 19 maj

1 § Justering av protokoll	1
2 § Hänvisning av ärenden till utskott och beslut om förkortad motionstid	1
3 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 12 maj	1
Skatteutskottets betänkande SkU28	
Lagutskottets betänkande LU46	
Utrikesutskottets betänkande UU22	
Utrikesutskottets betänkande UU29	
Näringsutskottets betänkande NU29	
Meddelande om samlad votering	2
4 § Sydafrika	2
Utrikesutskottets betänkande UU13	
Debatt	
Lars Moquist (nyd)	
Daniel Tarschys (fp)	
Pierre Schori (s)	
Göran Lennmarker (m)	
Margareta Viklund (kds)	
Eva Zetterberg (v)	
Karl-Göran Biörsmark (fp)	
Karin Falkmer (m)	
<i>Beslut fattades efter 8 §</i>	
5 § Säkerhet och nedrustning	23
Utrikesutskottets betänkande UU19	
Debatt	
Maj Britt Theorin (s)	
Jan Jennehag (v)	
Daniel Tarschys (fp)	
Birgitta Hambræus (c)	
Förste vice talmannen (om debattreglerna)	
Margareta Viklund (kds)	
Lars Moquist (nyd)	
Göran Lennmarker (m)	
<i>Beslut fattades efter 8 §</i>	
6 § Styrnings- och samarbetsformer i biståndet	47
Utrikesutskottets betänkande UU26	
Debatt	
Kristina Svensson (s)	
Lars Moquist (nyd)	
Bertil Måbrink (v)	

	Daniel Tarschys (fp)	
	Statsrådet Alf Svensson (kds)	
	Nils T Svensson (s)	
	Margareta Viklund (kds)	
	<i>Beslut fattades efter 8 §</i>	
7 §	Uppskov med behandlingen av vissa ärenden	63
	Utrikesutskottets betänkande UU27	
	<i>Beslut fattades efter 8 §</i>	
8 §	Användningen av inkomna medel för biståndsverksamhet	64
	Utrikesutskottets betänkande UU32	
	Debatt	
	Bertil Måbrink (v)	
	Karl-Göran Biörsmark (fp)	
	Berndt Ekholm (s)	
	Margareta Viklund (kds)	
Beslut		67
	Utrikesutskottets betänkande UU13	
	Utrikesutskottets betänkande UU19	
	Utrikesutskottets betänkande UU26	
	Utrikesutskottets betänkande UU27	
	Utrikesutskottets betänkande UU32	
Beslut om uppskjuten votering		68
9 §	Riktlinjer för en kretsloppsanpassad samhällsutveckling	68
	Jordbruksutskottets betänkande JoU14	
	Debatt	
	Lena Klevenås (s)	
	Christer Windén (nyd)	
	Jan Jennehag (v)	
	Lennart Daléus (c)	
	Inga-Britt Johansson (s)	
	Patrik Norinder (m)	
	Tredje vice talmannen (om debattreglerna)	
	Carl Olov Persson (kds)	
	Max Montalvo (nyd)	
	Alf Eriksson (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 26 maj</i>	
10 §	Avreglering av arbetsförmedlingsmonopolet	102
	Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU16	
	Debatt	
	Sten Östlund (s)	
	Hans Andersson (v)	
	Elver Jonsson (fp)	
	Göran Lindblad (m)	
	<i>Beslut skulle fattas den 26 maj</i>	

11 §	Ändringar i lagen om radiosändningar av finländska televisionsprogram	118
	Konstitutionsutskottets betänkande KU34	
	<i>Beslut skulle fattas den 26 maj</i>	
12 §	Offentlig upphandling	118
	Finansutskottets betänkande FiU24	
	Debatt	
	Roland Sundgren (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 26 maj</i>	
13 §	Eurofima	119
	Trafikutskottets betänkande TU36	
	<i>Beslut skulle fattas den 26 maj</i>	
14 §	Bordläggning	119
15 §	Anmälan om frågor	
	1992/93:719 av Jan Jennehag (v) om ett stärkt djurskydd . . .	120
	1992/93:720 av Karl-Erik Persson (v) om nedläggningen av stålverket i Degerfors	120
	1992/93:721 av Eva Zetterberg (v) om utveckling av kollektivtrafiken i Stockholmsregionen	120
	1992/93:722 av Eva Johansson (s) om svenskt medborgarskap för eritreaner m.m.	121
	1992/93:723 av Eva Johansson (s) om asylsökande eritreaner	121
	1992/93:724 av Eva Johansson (s) om biståndet till Eritrea . .	121
	1992/93:725 av Ingela Mårtensson (fp) om resolution om kärnvapens effekter på hälsa och miljö	122
	1992/93:726 av Birger Andersson (c) om företagsskyltning vid vägar	122
	1992/93:727 av Ulla Orring (fp) om transplantationer	122
	1992/93:728 av Jan Jennehag (v) om vapenexporttillstånd till Turkiet	123
	1992/93:729 av Jan Jennehag (v) om den s.k. krutaffären . .	123
	1992/93:730 av Gullan Lindblad (m) om spridning av barnpornografiska alster	123

